

Szerkesztőbizottság

Szepessy Péter (elnök)
Szabó-Tóth Kinga
Horváth Zita
Kotics József
Nyíró Miklós
Graholy Éva (olvasószerkesztő)

Kiadó

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
ATTI Szociológiai Intézeti Tanszék

Alkalmazott
Társadalomtudományok
Intézete

A szerkesztőség címe:

Miskolci Egyetem BTK
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézet
3515 Miskolc-Egyetemváros
Graholy Éva
Telefon: (46) – 565111/21-84
E-mail: btk.att@uni-miskolc.hu

ISSN 2062-204X

A lap megrendelhető a szerkesztőség címén, vagy a megadott email címen.

Szellem és Tudomány

a Miskolci Egyetem Alkalmazott
Társadalomtudományok Intézetének folyóirata

2023/1. szám.

Miskolc-Egyetemváros

Tartalom

Elmélkedő

Csizmadia Ervin: Vissza a kezdetekhez -Az 1990-es demokratizálás három kritikai elmélete és tanulságaik - 4

Kitekintő

Udvarvölgyi Zsolt: Epizódok az irodalmár Germanus Gyula életéből..... 16

Bányai Emőke: A Kádár-kockák eltűnő világa 26

Creative Region

Mihályi Helga: Az Észak-magyarországi régió társadalmi folyamatai, helyzete a statisztikák tükrében, különös tekintettel a „Creative Region” projektben érintett Edelényi- és Encsi Járásban II..... 37

Osváth Andrea: Boldva: „Jó itt élni!” 53

Gyukits György: Hegymeg település helyzete és kilátásai a Kreatív Régió programjának szempontjai alapján..... 65

Szepessy Péter: Ziliz település helyzete és kilátásai a Kreatív Régió programjának szempontjai alapján..... 85

Láttelel

Faragó László: Az Avas-kert, mint a társadalmi eredetiség innováció terepe 102

Csizmadia Ervin

Vissza a kezdetekhez

Az 1990-es demokratizálás három kritikai elmélete és tanulságaik

Absztrakt

Az 1990-es kelet-közép-európai demokratizálódás csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A tanulmány a demokratizálás három kritikai elméletét mutatja be. Az első Steven Friedman elmélete, aki – Dél-Afrika példáján - elemzi azt a fontos kérdést, hogy a demokrácia konszolidációjához elég-e, ha kialakulnak szabályok. A második Andrew Roberts elmélete, aki azt vizsgálja, hogy Kelet-Közép-Európa új demokráciáiban miért nem jöttek létre olyan kohéziós mechanizmusok, mint Nyugat-Európában. A harmadik pedig Karl Mannheim elmélete, aki felhívja a figyelmünket a politika irracionális természetére, s figyelmeztet a racionális politika korlátaira. A tanulmány arra jut, hogy a sikeres átmeneteknek is lehetnek nem várt következményeik.

Kulcsszavak: Democratization, consolidation, social cohesion, irrational politics

Abstract

The East-Central-European democratization of the 1990's only partially lived up to expectations. This article introduces three critical theories of democratization. The first is Steven Friedman's theory, who analyses -based upon the example of South Africa- the important question of whether it is enough for the consolidation of democracy if rules evolve. The second is Andrew Robert's theory, who investigates why cohesion mechanisms didn't come about in the East-Central-European democracies like in Western European democracies. The third is Karl Mannheim's theory, who calls attention to the irrational nature of politics and the rational limits of politics. The conclusion of the study is that even succesful transformations may have unexpected effects.

Keywords: Democratization, consolidation, social cohesion, irrational politics

Talán nem túlzás annak kimondása, hogy 33 évvel a kelet-közép-európai demokratizálás után a mai folyamatok értelmezéséhez vissza kell térnünk magához a korabeli rendszerváltáshoz. Sajnos ugyanis, a mátt a mából roppant nehéz magyarázni: tágabb nézőpontra van szükségünk. S szerencsénkre vannak is ilyen nézőpontok. Az alábbiakban ezek közül hármat veszek szemügyre. Ezek közül kettő (Steven Friedman és Andrew Roberts elmélete) a 2000-es években született, tehát abszolút reagálásnak tekinthető a demokratizálás több mint tíz éves tanulságaira. A harmadik elmélet azonban (Karl Mannheim megközelítése) azonban jóval korábban, a 20. század egy korai szakaszán született tehát nem az 1990 körüli átmenetre reagál. Mégis fontosnak tartottam, hogy ezt a nézőpontot is bemutassam az olvasónak, mégpedig azért, mert a politikának egy olyan aspektusára világít rá, amely a - a másik két elmélethez hasonlóan - rendelkezhet magyarázó erővel egy a születéséhez képest teljesen más közeg értelmezésében is. Írásommal semmi más szándékom nincs, mint segíteni azt a munkát, hogy jobban értsük a változásokat, amelyek történtek velünk. Bár a három szerző közül egyik sem beszél Magyarországról, mégis azt hiszem: munkáikat olvashatjuk úgy is, mint amelyek hozzájárulnak a *magyar* helyzet jobb megértéséhez.

I. A demokratizálási folyamat egy alternatív értelmezése Dél-Afrika példáján

Dél-Afrika tőlünk nagyon távol fekvő ország, és politikai folyamatairól nagyon keveset tudunk. Ez a tudás nagyjából kimerül abban, hogy Dél-Afrikában sokáig apartheid rendszer működött, amit azután felváltott egy valamennyire demokratikusnak tekinthető új rendszer és ez mind a mai napig tart. Most a dél-afrikai demokratizálódási folyamatnak egy alternatív megközelítését mutatom be röviden. A tanulmány szerzője Steven Friedman, aki azt a nagyon fontos (és egy új demokrácia szempontjából alapvető) kérdést veti fel: mikor mondhatjuk, hogy egy ország nem csak *formájában*, hanem a *lényegét illetően* is demokratikussá vált? (FRIEDMAN, 2011: 28). Úgy véli, ez az átmenet és a közvetlen utána következő periódus idején nem volt kérdés, hiszen akkor ezt a különbségtételt forma és lényeg között nem

tették meg, mégpedig azért nem, mert e két tényező szétválasztása vitát generált volna a releváns szereplők között, ami csökkentette volna az átalakulásra irányuló konszenzust, és veszélyeztette volna magának a demokratikus átmenetnek a sikerét. Amikor viszont az átalakulás sikeresen megtörtént és az új demokrácia valamennyire konszolidálódott, már egyáltalán nem irreleváns „forma” és „lényeg” megkülönböztetése, bár Friedman azt is hozzáteszi, hogy maga a konszolidáció kifejezés is homályos, hiszen a kutatók nagyon különféle kritériumok teljesítésében látják a demokratizálódás mércéjét. A szakirodalom egy része úgy véli: a konszolidációhoz elegendő az *intézmények* kiépülése és megerősödése; míg más része ezt vitatja. Friedman azok közé tartozik, akik szerint a konszolidálódáshoz korántsem elég az, ha egy országban az átmenet után kialakul szabályoknak és procedúráknak valamiféle rendszere (FRIEDMAN: 31).

A szerző nincs kibékülve azzal sem, hogy más kutatók milyen ismérveit adják meg a konszolidációnak, például azt, hogy az adott országban nincsenek rendszerellenes pártok (FRIEDMAN: 32). Huntingtonnak pedig az (is) a konszolidálódás-kritériuma, hogy legyen legalább két olyan párt, amely már veszített választást. (FRIEDMAN: 34) A szerző mindkettőt erősen vitatja, s azt a kézenfekvő kérdést teszi fel: miért nem *más* kritériumokat alkalmazunk? Miért nem konszolidációs kritérium például az állampolgári részvétel szintje. Erre csípős választ ad: ha ez lenne a kritériumunk, akkor az Egyesült Államokat nem lehetne konszolidált demokráciának nevezni (Friedman: 35)

De a részvétel problematikája elvezeti a szerzőt a *játékszabályokhoz*. Azt állítja, a poszt-apartheid rezsimben viszonylagos egyetértés van a *játékszabályokban*, s ha ez lenne a mércénk, ezt az országot akár konszolidált demokráciának is tekinthetnénk. Viszont „a politikai játékszabályokban való megegyezés nem jelenti a demokrácia visszafordíthatatlanságát, s még kevésbé azt, hogy a gyakorlatban az átlag dél-afrikaiak kiteljesedhetnek állampolgári mivoltuk megélésében” (FRIEDMAN: 43). Mit is mond ezzel a szerző? Azt, hogy az egyesületi élet például továbbra is faji alapon szerveződik, azaz vannak kifejezetten fehér és kifejezetten fekete civil szerveződések. „Bármekkorák is tehát az eredmények a demokratikus intézmények támogatásában egy kemény részt vagy távolságot kell regisztrálnunk az elitmozgások és a társadalmi iniciatívák között” (FRIEDMAN: 43). Hiába van tehát konszenzus az elitek szintjén, ez a konszenzus

nem tévesztendő össze egy *szélesebb* társadalmi konszenzussal. Ez utóbbinak a hiánya viszont nagyon megnehezíti a közös célkeresést, ami pedig egy demokráciában nagyon is fontos peremfeltétel. Mindezek alapján a szerző oda konkludál, hogy a konszolidált demokrácia absztrakt - és általa északinak nevezett modellje - nem képes leírni Dél-Afrikát a maga valóságában (FRIEDMAN: 44). Sőt még tovább is megy: a hiba nem abban van, hogy a konszolidációs megközelítést alkalmazni kívánják Dél-Afrikára; a hiba magában az eredeti konszolidációs megközelítésben van, mert az erre az országra nem alkalmazható (FRIEDMAN: 46). Végző következtetése pedig az, hogy „a demokráciákat nem oszthatjuk fel „konszolidáltakra” és „nem konszolidáltakra”, hiszen egy demokratikus kontinuumon azok mindig közelítenek egy ideál felé, de soha nem érik el azt (FRIEDMAN: 48–49). Friedman megközelítése tehát ráirányítja a figyelmünket a formális és az informális dimenzió közötti különbségtételre. Könnyen lehet, hogy formális-intézményes értelemben egy demokrácia teljesíti a konszolidált demokrácia ismérveit, de informális-magatartási tekintetben korántsem. Talán óvatosan megfogalmazhatjuk: a magyar demokratizálódás szintén ezen az informális szinten csúszott el, és hiába jöttek létre 1990 után nagy számban demokratikus *intézmények*, ezek csak egy bizonyos pontig konszolidáltak. A demokratikus *magatartásmódok* nem váltak közössé, e miatt pedig a magyar demokrácia egy idő után kettéosztódott.

II. A nyugati és kelet–közép–európai intézményi kohézió különbsége

Míg Steven Friedman egyetlen ország példáját elemzi, és abból von le (egyébként jól általánosítható) következtetéseket, Andrew Roberts összehasonlító szemlélettel közelít a demokratizálás témájához, és arra kíváncsi, vajon az 1990-es kelet-közép-európai átmenetek mennyiben tekinthetők a korábbi nyugati demokratizálódáshoz hasonlatosnak. Előljáróban annyit máris megállapíthatunk, hogy a kiváló szerző tanulmányában olyan kérdéseket vet fel, amelyeket a jelencentrikus hazai politikatudományban viszonylag ritkán olvasunk. Ugyanis nem csak az érdeklí, hogy a nyugati modellhez való alkalmazkodás hogyan sikerült, hanem

az is, hogy miért *nem lehet* elvárni, hogy az 1990-es demokratizálódás olyan legyen, mint a korábbiak. Az intézmények működését vizsgálva a Roberts-tanulmány kulcskategóriája a *rendszerszintű intézményi inkonzisztencia*. Ez azt jelenti, hogy bár formális értelemben megteremtődnek a demokrácia működtetéséhez szükséges alapintézmények, de ezek között nem jön létre megfelelő összhang, ami pedig megint csak a normális demokratikus intézményi működés alapfeltétele.

Erre a problémára egyébként a magyar politikatudományon belül is születtek válaszok. Körösi András például már korán felhívta a figyelmet erre az inkonzisztenciára, nevezetesen arra, hogy a létrejött új demokratikus rendszer *se nem* többségi, *se nem* konszenzuális. Ellentétben tehát a demokratizálást övező várakozásokkal - amelyek arra irányultak, hogy a demokrácia egy egységes politikai rendszert hoz létre - nem következett be a nyugati egységesnek gondolt minta átültetése. Körösi írásában tulajdonképpen meg van nevezve a magyar politika későbbi intenzív konfliktuspotenciáljának legfőbb oka: a szemben álló politikai aktorok „egyértelműsíteni” akarják a demokráciát, azaz vagy „tisztán” többségivé (Fidesz) vagy „tisztán” konszenzuálissá (bal- és liberális oldal) tenni. Az első ilyen „egyértelműsítési” kísérlet 1994: a kormányra kerülő balliberális többség a konszenzus felé szeretne volna elmozdítani a modellt, de kísérlete sikertelen maradt és lényegileg állagőrzésbe torkollott.

Andrew Roberts a világhírű holland politikatudós Arend Lijpart 36 fejlett nyugati demokráciára vonatkozó vizsgálatát aktualizálja és vonatkoztatja 10 újonnan demokratizálódó kelet-közép-európai országra. Vizsgálatát azzal az evidenciával kezdi, hogy az irodalom nagy része még mindig (2006-ban vagyunk!) csak a *fejlett* demokráciákkal foglalkozik. Ezt akár úgy is értelmezhetjük, hogy a tranzitológia és utódelméletei e fejlett országok kritériumait akarják alkalmazni a kevésbé fejlettekre (lásd erről: Csizmadia, 2016). Mindez akár egy erőszakolt követelménynek is tekinthető. Roberts itt kapcsolódik a tranzitológia *előtti* elméletekhez. Ezek az elméletek az 1960-as és 70-es években úgy látták: a fejlett országok demokrácia-kritériumait *nem szabad* automatikusan alkalmazni a fejletlenekre.¹ Ez a demokratikus

¹ Lucien Pye híres különbségtétele áthatotta a 60-as és 70-es évtizedet. e szerint vannak „nyugatos” és „nem nyugatos” demokráciák. Pye, 1958 és uő. 1965.

rendszereket illető „megengedő” elképzelés azonban 1990 körül a politikatudós-közösség nagy része számára meghaladt.

Roberts írásának legnagyobb erénye, hogy nem elégszik meg az új demokráciák hátrányainak regisztrálásával a fejlett demokráciákhoz képest, hanem megvillantja azt is, hogy ezek a hátrányok milyen módon konstituálnak egy alternatív fejlődést. Míg tehát a sztenderd átmenet-irodalom szerint, ha nem megy tovább a demokratikus konszolidáció, az azért van, mert a liberalizmussal szembeforduló populista erők ezt megakadályozzák, Roberts magyarázata egészen más. Szerinte ugyanis, ha végig megyünk Lijphart kritériumain, rögvest látjuk az alapkülönbségeket a két régió között. Nyugat-európai országainak fejlődése a belső egységre épül: az egyes nyugati demokráciák *vagy* többségiék *vagy* konszenzuálisak. Átmenet nincs. Ezzel szemben a 10 kelet-közép-európai ország közül alig valamelyik egységes, többségük *egyszerre* többségi és konszenzuális.

Roberts szerint a legnagyobb probléma, hogy a különféle szinteken létrejövő intézményi inkonzisztencia amolyan időzített bomba a rendszerben, mert azt a politikai elitnek pontosan érzékelik, hogy kományszásuk idején az intézmények egy része nem illeszkedik a rendszerhez és diszfunkcionálisan működik. Éppen ezért a politikai versenynek nem a mérséklő, hanem a radikalizálódó elemei válnak hangsúlyossá, hiszen valamennyi rivális tudja: a játékszabályok még nem szilárdak, és a szabályalkotás monopóliumáért folyik a küzdelem.

Mindez egészen más szituáció, mint a nyugati fejlett országokban, ahol - mint Robert írja - a demokráciák egy *hosszú* pártfejlődési korszak, egy fokozatos liberalizáció és egy kevésbé globalizált nemzetközi közegben jöttek létre (ROBERTS, 2006: 59). Érdekes megismételünk ezt a három szempontot: 1. Hosszú pártfejlődés; Fokozatos liberalizálódás; 3. Nem globalizált közeg. Ezek közül mindhárom megérdemelné a hosszabb kommentár, de most csak a harmadikra térünk ki. Arra, hogy a liberális demokráciák az említett egységességet vagy kohéziót *nemzetállami* körülmények között érték el. Szó sem volt tehát arról, hogy a nyugati demokráciák a globalizációval párhuzamosan váltak volna egységessé. Épp ellenkezőleg: egy hosszas belső fejlődés eredményezte mindezt, ami persze a 2. világháború után fokozatosan párosult a *nemzetközi* tényezők fokozottabb érvényesülésével.

S itt a tanulmány lényege: Roberts ugyanis azt állapítja meg, hogy a kelet-közép-európai demokratizálódások során (a fejlődésbeli különbségek miatt) nem, vagy csak csekély intézményi és társadalmi kohézió jön létre. Ehhez hozzátehetjük, hogy nagyon hasonló következtetésekre jutott a szakirodalom a már a 90-es évek első felében. (ZON, 1995). Mindenesetre Robert tanulmánya épp arra hívja fel a figyelmünket, amiben a mainstream irodalom gyenge és olykor a felületen marad, hogy tudniillik itt nem arról van szó, hogy a demokrácia egyszer csak visszafordul, mert valakik az autokráciát akarják bevezetni, hanem a küzdelem jellege kezdettől magában hordozza azt, hogy vagy a többségi vagy a konszenzuális minta kerekedjen felül.

III. A politika irracionális mozgástere

A tanulmány elején már szóba került, hogy két szerzőnk a jelen folyamatait elemzi, és von le belőlük következtetéseket, a harmadik ellenben egy régebbi szerző, aki nem az 1990-es átmenetre reagál, hanem a politika szerinte általánosnak vélt jellemzőiről beszél. Karl Mannheim, aki magyar származású szerző a két háború között írta meg nagy hatása könyvét (*Ideológia és utópia*). Ebben a könyvben található a *Lehet-e a politika tudomány?* című tanulmánya (MANNHEIM, 1996). Azért érdemes beszélni róla, mert bár nem a mi időszakunkra vonatkozik, de olyan felvetések vannak benne, amelyek bírhatnak magyarázó erővel az 1990 utáni folyamatokra nézve is. Ahhoz, hogy Mannheim nézőpontja értelmezhetővé váljon, szükséges annyit mondanunk, hogy az 1990-es rendszerváltás és az utána következő időszak meghatározó eleme volt, hogy a politikai cselekvés csakis *racionális* lehet. Könnyen belátható: az, hogy a puha diktatúra helyébe egy jól működő, nyugatias demokrácia jöjjön létre, racionálisan indokolható, sőt vitathatatlan. Ráadásul a racionális cselekvést kifejezetten meg is kívánta ez a kor, hiszen, pontosan a cselekvés tartományában volt a legnagyobb bizonytalanság az 1980-as évek előtt. A cselekvés - mondjuk az 1980-as évek közepe előtt - erősen vitatható, sőt nem kívánatos volt, hiszen addig a releváns szereplők úgy vélték: a szovjetrendszer örök, és vele szemben nincs helye a cselekvésnek. Ám amikor megszületett a demokrácia, mint racionális cél, létrejöttek a racionális, a cél érdekében történő cselekvés ideológiai és gyakorlati alapjai.

A demokrácia körülményei között - legalábbis ez a mainstream megközelítés - fel sem merülhet, hogy létezik „irracionális” cselekvés is. Márpedig itt válik érdekessé számunkra Karl Mannheim elmélete, amelyet - ismételten hangoztatjuk - teljesen más körülmények között dolgozott ki.

Ő először is azt állítja: politikai cselekvés ott van, ahol még nincs rögzített racionális mozgástér (MANNHEIM 1996: 135). Érdekes már ez a kiindulópont is. Vizsgált szitációkra vonatkoztatva ezt úgy értelmezhetjük: Mannheim szerint egy átmenet *attól* átmenet, hogy benne minden kialakulatlan és zavaros, azaz teljesen esélytelen, hogy egy rögzített és politikailag racionális mozgástér jöjjön létre. Éppen ellenkezőleg: a viszonyok nagyon gyorsan változnak, és a változó viszonyok között logikus, hogy nem lehet szó rögzítettségéről. Ráadásul a politika sosem egydimenziós. Különbség van a gyakorlati politika és az államigazgatás között, sőt Mannheim szerint az államigazgatás valójában nem is politika: „ott tehát, ahol elsősorban rögzített szabályoknak megfelelően intézik a mindenkori eseteket, nem politikáról van szó, hanem a megszilárdult társadalmi létezés területéről” (MANNHEIM: 133). A közigazgatás tehát egy racionalizált struktúra, vele szemben a politika azonban egy irracionális mozgástérben zajlik.

Különösen akkor tűnik ki ennek a megközelítésnek az egyedisége, ha a liberális vagy mainstream politikatudománnyal vetjük össze. Ez utóbbi centrumában egy stabil intézményes rend leírása áll. Más oldalról, ha valami veszélyezteti ezt a stabilitást, az defektus, vagy akár mondhatjuk azt is: irracionalitás. Itt a demokrácia egy racionális intézményes rend, s minden, ami a demokráciát fenyegeti, csak irracionális lehet (mint például a populizmus). Ehhez képest Mannheim-nél az irracionálitás egyáltalán nem defektus, hanem a politikai létezés természetes közege. S épp az az érdekes ebben az elméletében, ha ezt például a kora-demokratikus magyar politikára alkalmazzuk. Utaljunk vissza Roberts-re: ha nagy eltérés van a *hosszú* fejlődés nyomán liberalizálódó és demokratizáló országok és a *rövid* (vagy szinte teljesen előzmény nélküli) fejlődés nyomán demokratizálódó országok között, akkor ebből a politikai aktorok viselkedésére is súlyos belátásoknak kell származniuk. Például az, hogy ahol a hosszú fejlődés nem érlel ki követendő és interiorizált szabályokat, ott az elitek *fokozott* küzdelmet folytatnak egymással, s ez a küzdelem az előrehaladás során még csak fokozódik. hogy miért? Az által, hogy a választásokat 2010 után mindig ugyanaz a párt nyeri

meg, az ellenzékben maradó aktorok frusztráltsága folyamatosan növekszik. Ez által pedig az irracionális mozgástér mindkét oldalról, újra és újra megerősítésre kerül.

De Mannheimnek van egy alapvető gondolata - az irracionális politikai mozgástér felfedezésén és leírásán kívül. Ez pedig az, hogy a politikai szereplők viselkedését nem lehet leredukálni egyetlen szereplő vizsgálatára. A szerző ilyen hibás megközelítésnek tartja a különféle *párttudományokat*, s velük szemben azt mondja: eljött az idő, hogy a politikatudomány magasabb fejlődési fokra lépjen. Ezt úgy érheti el, hogy a „politikai akarások és világnézetek összefejlődésére” koncentrál (MANNHEIM: 187). Végezetül még arra is rámutat Mannheim, hogy a politikatudomány - hasonlóképpen a politikához - maga is „áramlásban van”, sosem „befejezett, leválasztható és lekerékített tárgyterület, hanem folyamatosan keletkezőben van, az egymással szemben ható erők dinamikus kibontakozásában teremődik meg” (MANNHEIM: 197).

Természetesen bírálható is Mannheim megközelítése, mégpedig elsősorban azért, mert - korának jegyeit felmutatva - magán viseli az ún. „kollektivista” megközelítések ismérveit. Egyáltalán nem egyének és emberek szabad mozgása felől közelíti meg a politikát, hanem kollektív csoportok mozgásait és „tipikus összhelyzeteket” figyelve. Továbbá világossá teszi azt is, hogy amikor politikáról beszél, akkor nem csak a nagy politikai csoportok mozgása izgatja (az egyéni döntésekkel és mozgásokkal szemben), hanem általánosabban a politikai *tudás*. E tudásnak pedig leglényegesebb eleme - s ez mélyen szemben áll azzal a mai mainstream felfogással, hogy a politika kizárólag racionális tevékenység. Nem; „a tudás itt elválaszthatatlanul egybefonódik az akarattal, a racionális mozzanat lényegileg össze van nőve amaz irracionális mozgástérrel; végül pedig fennáll a tendencia, hogy az irracionális a társadalmiság révén kiterjesszék” (MANNHEIM: 218).

IV. Konklúzió: A nyugatos átmenet sikere és korlátai

A fent bemutatott három elmélet arra példa, hogy milyen ellentmondásai lehetnek még egy *siker*es demokratizálódásnak is. Az 1990-es átmenet ugyanis alapvetően sikeres volt. Több értelemben is. 1. A demokratikus intézmények adaptálása megtörtént: átültetésre került a liberális demokráciák reprezentatív intézményrendszere. 2. Ezt megalapozandó megszűntek azok a nemzetközi, geopolitikai feltételek, amelyek az 1980-as évekig fennálltak, mégpedig a bipoláris világrend híveinek rovására. Az 1980-as évek végén a Nyugat, mint egyedülálló civilizációs hatalom maradt, a Szovjetunió szétesett, a jaltai világrend dekomponálódott. 3. A nyugat-európai politikai elit által kialakított új Kelet-Közép-Európa-kép egyáltalán nem állt távol az itteni politikai elitek képététől, sőt a kettő lényegében egybeesett. Az új nyugati politika hátterében az a megfontolás húzódott meg, hogy a Nyugatnak az integrációhoz és a globalizációs verseny sikeres megvívásához egy *új* Kelet-Közép-Európára van szüksége, azaz *arra*, hogy a fejlettebb kelet-közép-európai országok a Nyugat integráns részeivé váljanak. Ez motiváltta tette a magyar elitet is, amely ebben a perspektívában feladatot talált a maga számára. 4. A demokratizálás nyugati stratégiája megértőnek tűnt, és nem akarta, hogy az új demokráciák mindenben ugyanolyanok legyenek, mint a „mintademokráciák”. Ezzel elég nagy mozgástér adatott a magyar politikai elit számára is. 5. Az egész átmenet célrendszere, a demokratizálás menetrendje eléggé *homályos* volt ahhoz, hogy szinte mindenki megtalálja benne a maga lehetőségeit. Abból a megfontolásból kiindulva, hogy egy politikai rendszer radikális átalakításának feltétele a minimál-célokban való egyetértés, azt mondhatjuk: a magyar átmenet általános értelemben azért is lehetett sikeres, mert az egyes elitcsoportok vitáikat kezdetben nem élezték ki egymással. Az átmenet sikerét tehát *tartalmi* és *pszichikai* tényezők egyaránt megalapozták. Egyfelől tartalmilag, amit lehetett, azt meghonosították Magyarországon. Másfelől ami ezt hátráltatta volna, azt a releváns elitcsoportok nem helyezték előtérbe és azt „elhomályosították”.

Később persze ezek a kezdetben meg nem vitatott témák előjöttek és a magyar politika radikális kettéválását eredményezték.²

Steven Friedman, Andrew Roberts és Karl Mannheim fentebb bemutatott írásai a sikeres *utáni* állapotról szólnak. Szó sincs arról, hogy ezek megkérdőjeleznék a sikeres átmenetet, arról viszont nagyon is szó van, hogy rávilágítanak arra, milyen ellentmondásai lehetnek egy sikeres átmenet utáni helyzetnek. Azért választottuk őket, mert egészen más megközelítéseket adnak, mint az a mainstream-irodalom, amely a sikeres átmenet utáni „populista deformációkat” elemzi. A populizmus-irodalom számos tényezőt mellőz vagy egyoldalúan kezel, s így nem tud igazán magyarázatot adni arra, hogy valójában miért is változott meg az induló demokrácia jellege, és miért jött létre a liberálisból illiberális demokrácia. Szerzőink viszont az ellentmondásokat nem feltétlen deformációként, hanem természetesen demokratikus következményekként kezelik. Ahogy az elején is mondtuk: a fenti írásokban egy sor sincs Magyarországról, ellenben az elemzések jellegéből mégis következtetések vonhatók le Magyarország vonatkozásában. A legfőbb tanulság, hogy a demokratizálódással nem fejeződött be a történelem, hanem éppen hogy megnyílt annak új szakasza.³ Ennek lényege, hogy a *mintakövető* demokráciákon belül olyan új ellentmondások keletkeznek, amelyek a *minta-demokrációkban* nem léteztek, vagy ezeket az ellemondásokat a nyugati országok hosszú történeti fejlődés során hordták ki. Magyarország 33 éve történelmileg rövidnek tekinthető, s már e három évtizedből is látszik, hogy ez a történelem - bár formailag nagyon sokban hasonló, mégis -más lesz, mint a klasszikus nyugati.

² Ennek a kettéválási folyamatnak a nyomon követése nem célja ennek a dolgozatnak.

³ Ennek az új szakasznak szimbolikus bevezető könyve: Kagan, 2008.

Irodalom

- CSIZMADIA Ervin (2016): A tranzitológiának vége, felejtsük el? Az átmenet tervezett intézményeitől a tervezetlen hibridizációig, *Politikatudományi Szemle*, no. 2: pp.135–153.
- FRIEDMAN, Steven (2011): Beyond 'Democratic Consolidation': An Alternative Understanding of Democratic Progress. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, March, pp. 27-55.
- KAGAN, Robert (2008): *The Return of History and the End of Dreams*. ALFRED A. KNOPF, publisher, New York
- KÖRÖSÉNYI András (1993): Kié a hatalom? – A hatalom pluralitása Magyarországon, 1990–1992, *Politikatudományi Szemle*, no. 4: pp. 5–20.
- MANNHEIM, Karl (1996): Lehet-e a politika tudomány? In uő: *Ideológia és utópia*. Budapest, ATLANTIS KIADÓ.
- PYE, L. W: (1958): The Non-Western Political Process. *The Journal of Politics*, Augus: pp. 468–486.
- PYE, L. W. (1965): The Concept of Political Development. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, March: pp. 1–13
- ROBERTS, Andrew (2006): What Kind of Democracy in Emerging Eastern Europe? *Post-Soviet Affairs*, no. 1: pp. 37–64.
- ZON, Hans von (1995): The Lack of Cohesion as the Cricial Problem for Post-Socialist Societies. *AI and society*, no. 8. pp. 151–163.

*Udvarvölgyi Zsolt András*¹

Epizódok az irodalmár Germanus Gyula életéből

Absztrakt

Jelen írásomban Germanus Gyula (1884–1979) orientalista, író, irodalomtörténész, egyetemi tanár és utazó életművének egy kevésbé fontos, de - úgy vélem - érdekes és színes epizódját vázoló fel. Az író tudományos munkássága mellett szépirodalmi alkotásokkal, verssel, novellával, sok műfordítással és rádiós hangjátékkal is jelentkezett, amelyek színvonala azonban - álláspontom szerint - nem érte el arabisztikai, irodalomtörténeti és iszlamológiai műveit. Írásomban forrásként közlöm- tudtommal a legtöbb esetben elsőként - a Germanus-hagyatékban talált alkotásokat, leveleket, egyéb dokumentumokat is.

Kulcsszavak: Germanus Gyula, Kajári Kató, műfordítás, rádiós hangjáték, Jakub Kadri, Taufiq al-Hakim

Abstract

In this article, I outline a less important, but - I think - interesting and colourful episode in the life of Gyula Germanus (1884–1979), orientalist, writer, literary historian, university professor and traveller. In addition to his academic work, the writer also produced works of fiction, poetry, short stories, many literary translations and radio plays, but the quality of these works, in my opinion, did not match that of his works on Arabic studies, literary history and Islamology. In my article I also cite as sources - in most cases, to my knowledge, for the first time - works, letters and other documents found in the Germanus legacy.

Keywords: Gyula Germanus, Kató Kajári, literary translation, radio play, Yakub Kadri, Taufiq al-Hakim

A zsidó származású és előbb kikeresztelkedett (1909) majd Delhiben, Indiában iszlám hitre tért (1930) Germanus Gyula (1884–1979) orientalista, utazó, író, nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár tudományos munkásságának értékelése mind a mai napig megosztja a közvéleményt és az orientalisztika hazai közösségét. Jőmagam több éve foglalkozom az életműve

¹ Udvarvölgyi Zsolt András, PhD, főiskolai tanár, Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete; zsolt.udvarvolgyi@uni-miskolc.hu

kutatásával.² Napjainkra Magyarországon Germanus nevét³ méltatlanul kevesen ismerik, az iszlám világban azonban máig él az emlékezete.

²Ezúton is szeretném megköszönni a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiumának, majd Balog Zoltán miniszternek (Emberi Erőforrások Minisztériuma-NKA miniszteri keret) életrajzi monográfia elkészítésére „*Ex oriente lux. Germanus Gyula keletkutató élete és munkássága*”, ill. „*Germanus Gyula orientalista életművének kutatásához*” címmel beadott pályázataimra 2012-ben, ill. 2014-ben megítélt alkotói támogatását.

³ Az elmúlt években több tanulmányomban, forrásközlésemben próbáltam feltárni a Germanus életmű főbb fejezeteit:

Udvarvölgyi Zsolt: Germanus Gyula tudományos munkásságáról. In: Vallástudományi Szemle 6. évf. 3. sz. (2010) pp. 167–173.

Udvarvölgyi Zsolt: Germanus Gyula az MTA és ELTE dokumentumainak tükrében. In: Vallástudományi Szemle 8. évf. 2. sz. (2012) pp. 125–141.

Udvarvölgyi Zsolt: Egy különös barátság a szolgálatok látóköriében: Endrédi Vendel zirci főpát és Germanus Gyula orientalista. in: Egyháztörténeti Szemle 16. évf. 3. sz. (2015) pp. 98-102. Letölthető: <https://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/udvarvolgyi-germanus.pdf>

Udvarvölgyi Zsolt: Germanus Gyula és az 1956-os forradalom: az indiai kapcsolatok: (Források, visszaemlékezések) in: Századok 150. évf. 1. sz. (2016) pp. 197-207. Letölthető: <http://real-j.mtak.hu/8669/36/2016-1.pdf>

Udvarvölgyi Zsolt: „Igazán meghat, hogy ilyen gonddal kíséred figyelemmel a rólam szóló külföldi sajtóvisszhangot.”: Germanus Gyula és Lukács György levelezése. in: Ezredvég 26. évf. 3–4 sz. (2016) pp. 70-73. Letölthető: http://ezredveg.vasaros.com/html/2016_03_04/1603042.html#udzs

Udvarvölgyi Zsolt: Az iszlám mint világvallás (Germanus Gyula hagyatékából). in: Vallástudományi Szemle 12. évf. 2. sz. (2016) pp. 51-58. Letölthető: https://epa.oszk.hu/03100/03161/00006/pdf/EPA03161_vallastudomanyi_szemle_2016_2_051-058.pdf

Udvarvölgyi Zsolt: Germanus Gyula irodalomszervezői tevékenysége. in: Ezredvég 27. évf. 3. sz. (2017) pp. 163-167. Letölthető: http://ezredveg.vasaros.com/html/2017_05_06/1705062.html#udzs

Udvarvölgyi Zsolt: Dálnoki Veress Lajos vezérezredes 1947. évi letartóztatásának körülményeiről. Valóság 61. évf. 6. sz. (2018) pp. 55–62.

Udvarvölgyi Zsolt: Támogatás és hála. Források Antall József és Germanus Gyula kapcsolatáról. in: Valóság 61. évf. 9. sz. (2018) pp. 20–26. Letölthető: <http://www.valosagonline.hu/ev/magazine/18-2018-Szeptember.html#page/23>

Udvarvölgyi Zsolt: Egy emberi gesztus: Teleki Pál közbenjárása Germanus Gyula érdekében, a korabeli források tükrében. in: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 35 évf. 20. sz. (2019) pp. 181–187.

Udvarvölgyi Zsolt: Negyven éve hunyt el Germanus Gyula keletkutató, utazó, egyetemi tanár. in: Valóság 62. évf. 11. sz. (2019) pp. 63-68. old.

Udvarvölgyi Zsolt: Zsidó családból az iszlám világába – Források, visszaemlékezések, fényképek Germanus Gyula keletkutató, arabista, utazó családjáról. in: Keresztény-Zsidó Teológiai Évkönyv 2019. Szerk.: Szécsi József. Keresztény-Zsidó Társaság, Budapest, 2019. 209-222. old.

Udvarvölgyi Zsolt: Nasszer elnök magyar „barátja”. in: Valóság 63. évf. 2. sz. (2020) pp. 96–100. Letölthető: https://epa.oszk.hu/02900/02924/00085/pdf/EPA02924_valosag_2020_02_096-100.pdf

Udvarvölgyi Zsolt: A magyar–közel-keleti tudományos-kulturális kapcsolatok egy epizódja: Germanus Gyula egyiptomi és szíriai útjainak háttere a magyar diplomáciai jelentések tükrében

Az orientalista hagyatékát az érdi Magyar Földrajzi Múzeum őrzi és gondozza.⁴ A terjedelmes, 37 dobozban őrzött iratanyag tanulmányozásával egy komplex, évszázadokon és kontinenseken átívelő életmű vázolható fel. Jelen írásomban az író, költő és műfordító Germanus életének pár - apróbb, érdekesnek vélt és kevésbé ismert - epizódját elevenítem fel, a teljesség igénye nélkül. Hamar megmutatkozott a kisgyermek Germanus szépírói vénája. Édesapjához, Germanus Sándorhoz (1852–1940) ezt a kedves és megható verset írta elemi iskolás korában:

*„Szeretett jó atyám!
A nap földünk jóltevője
fényt és meleget
Az állatok s növények
Attól kapnak eleget.
Hogyha földünk a naptól
Nem kölcsönözne hőt
És világot – ah! mi balsors
Érné akkor őt.
Jó atyám nekem te vagy
Tündöklő napom,
Melytől lelki és testiképen
A hőt és fényt kapom.
Hála néked számtalan
Jó tetedért
Nyerd meg itt e földön
Értük méltó bért
Adja Isten hogy sokáig
S kedvvel élj!
S aztán is mind eddig engem
Úgy szeressél!*

Szerető fiad
Gyula”⁵

(1954–1960). in: Külügyi Szemle 20. évf. 3. sz. (2021) pp. 249–281. Letölthető: <https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/11/09-Udvarvolgyi.pdf>

⁴ Ezúton is szeretném megköszönni az érdi Magyar Földrajzi Múzeum munkatársainak, Puskás Katalinnak, Lendvai Timár Editnek és Dr. Kubassek János igazgató úrnak a több hónapos segítségét és rendkívül készséges hozzáállását.

⁵ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 18. doboz

A 18 éves Germanus már komolyabb művet is letett az asztalra. „A tűzérhadnagy” c. írása a porosz-francia háború idején játszódó, az 1870-es strasbourgi ostromot is megörökítő történeti novella kilenc részben. A „Petőfi” önképzőkör 1902. évi pályázatán „Szilveszter” jellegével nyújtotta be a bekötött kéziratot. A novellával az ifjú - az erkölcsi dicsőség mellett - 20 koronás pályadíjat is nyert. A fordulatos, romantikus, szerelmi szálát és háborús kalandokat egyaránt tartalmazó, 168 oldalas történet kéziratát szintén a hagyatéék őrzi.⁶

A világháborúk viszontagságai, az elnyomó rendszerek diktatórikus légköre nem múltak el nyomtalanul Germanus felett sem. Bár igyekezett jóformán minden politikai vezetéssel megtalálni az összhangot, hosszú élete során sokszor szenvedett el méltánytalanságot, megaláztatást. Például fájó pont volt - az önmagára mindvégig íróként is tekintő, egykor a magyar PEN Club titkáráként is tevékenykedő - Germanus életében a Magyar Írók Szövetségéből történő kiebrudalása, amelyet haláláig nem tudott feldolgozni. A Magyar Írók Szövetségének vezetősége (Gergely Sándor⁷ elnök és Devecseri Gábor⁸ főtítkárr) így írt neki 1950. március 2-án:

„Kedves Barátunk! A Magyar Írók Szövetségének 1949. szeptember 18-án tartott rendes évi közgyűlése felhatalmazta és utasította a MISZ Vezetőségét, hogy taglétszámát felülvizsgálja. (...) A jóváhagyás alapján értesítjük, hogy régi tagságát - minthogy az Ön munkásságának súlypontja a tudományos szakirodalom területére esik - a bizottság is és a Vezetőség is megszüntette. Természetesen ez nem jelenti irodalmi munkássága további kifejtésének bárminemű korlátozását (...). Amennyiben tagkönyvét még nem juttatta el hozzánk, kérjük, szolgáltassa be minél előbb a Szövetség irodájába.”⁹

A hatvanas-hetvenes években az idősödő, joviális, adomázgatni szerető, fogadásokat, vacsorákat, kulturális rendezvényeket kifejezetten kedvelő Germanus szívesen exponálta magát fővárosi művészkörökben is. A következő „Az Ezeregyéjszaka a Körszínházban” c. tudósítás önmagáért beszél: „A városligeti Körszínházban kerül színre az Ezeregyéjszaka mesés, drámai világa, Kazimir Károly¹⁰ rendezésében, Drahotá Andrea,¹¹ Kozák András,¹²

⁶ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyatéék, 28. doboz

⁷ Gergely Sándor (1896-1966) szociáldemokrata, majd kommunista magyar író, újságíró és szerkesztő.

⁸ Devecseri Gábor (1917-1971) magyar költő, író, műfordító.

⁹ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyatéék, 7. doboz. Megjegyzendő, hogy - mások mellett - hasonló tartalmú levelet kapott Széchenyi Zsigmond (1898-1967) világhírű vadász és író is.

¹⁰ Kazimir Károly (1928-1999) Kossuth-díjas magyar színházrendező, színingazgató.

¹¹ Drahotá Andrea (1941-) Jászai Mari-díjas magyar színésznő, érdemes művész.

Nagy Attila,¹³ Szabó Gyula,¹⁴ Rátonyi Róbert,¹⁵ Esztergályos Cecília¹⁶ és mások közreműködésében. Az előadást tanácsadóként is segíti Germanus Gyula professzor, az arab kultúra nagy tudósa.”¹⁷ A cikkben közölt fotó alapján az elismert művészek szemlélatomást szeretettel és tisztelettel fogadták a tudóst próbájukon.

Germanus és második felesége, Kajári Kató (1903–1991) előszeretettel leveleztek művészbarátaikkal. 1966. június 15-én Karinthy Ferenc¹⁸ író és dramaturg így írt Germanusnak Leányfaluról:

„Kedves, tisztelt Professor Úr, olvastam ma a Vámbéryről¹⁹ szóló írását, nagyon-nagyon tetszett. Én őt már nem ismerhettem, nem hallgathattam, de a Professor úr leírása nyomán oly közvetlen közelre exponált képen látom, mintha itt ülnék vele szemben. Jó munkát, jó egészséget, további alkotókedvet kíván szeretettel: Karinthy Ferenc”²⁰

Itt érdemes megjegyezni, hogy az író édesapjával, Karinthy Frigyessel²¹ is volt Germanusnak kapcsolata, a Pesti Napló 1936. november 22-i számában egy interjú is megjelent *„Látogatás doktor Germanus Abdul Karim Gyulánál”* címmel a tudóssal, amelyet maga Karinthy készített.²²

Pécsi Sándor²³ a kétszeres Kossuth-díjas színész is kedves levelet intézett a házaspárhoz 1968. január 8-án, amelyből megállapítható, hogy a Germanusék nagy becsben tartották a közkedvelt érdemes és kiváló művészt:

„Drága Katóka és Gyula bátyám! A bölcs keletiek nyugalmát nélkülöző, ostobán rohanó világomban oázis az a néhány kedves sor, mellyel megtiszteltél Gyula bátyám. Hálás szívvel köszönöm a jóleső megemlékezést és gratulációt, és

¹² Kozák András (1943-2005) Kossuth-díjas magyar színész, művészeti vezető, érdemes és kiváló művész.

¹³ Nagy Attila (1933-1992) Jászai-Mari díjas magyar színész, rendező, érdemes művész.

¹⁴ Szabó Gyula (1930-2014) Kossuth-díjas magyar színész, érdemes és kiváló művész.

¹⁵ Rátonyi Róbert (1923-1992) Jászai Mari-díjas magyar színész, rendező, konferanszié, író, érdemes és kiváló művész.

¹⁶ Esztergályos Cecília (1943-) Kossuth-díjas magyar színésznő, érdemes és kiváló művész.

¹⁷ Cikk kivágás (Film Színház Muzsika 1974. június 22. 4-5. old.) in: ugyanott, 19. doboz

¹⁸ Karinthy Ferenc (1921-1992) Kossuth-díjas magyar író, drámaíró, dramaturg.

¹⁹ Vámbéry Ármin (1832-1913) magyar utazó, orientalista, egyetemi tanár, a „sánta dervis”, Germanus egyik mestere.

²⁰ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 7. doboz

²¹ Karinthy Frigyes (1887-1938) magyar író, költő, szerkesztő, újságíró és műfordító.

²² Udvarvölgyi Zsolt: Germanus Gyula és Karinthy Frigyes tereferélése az iszlámról, arab nyelvről, egyebekről. in: Vallástudományi Szemle 11. évf. 1. sz. (2015) pp. 102-107. Letölthető: http://epa.oszk.hu/03100/03161/00001/pdf/EPA03161_vallastudomanyi_szemle_2015_1_102-107.pdf

²³ Pécsi Sándor (1922-1972) Kossuth-díjas magyar színész, érdemes és kiváló művész.

köszönöm, hogy rengeteg munkád, elfoglaltságod közt, nekem is jut örökké izzó, fiatal szíved melegéből. Sajnos - vagy hálistennek - nekem is bőven akad tennivalóm - most pl. egy vérbő nápolyi komédia, a Kaviár és lencse, s Dürrenmatt: Nagy Romulusának főszerepét játszom huszonhat-harmincszor egy hónapban, de persze amellett film, TV és rádió elfoglaltság is csurran-cseppen egy kis »szabadidőben«. Jó lenne élni és barátok közt lenni egy kicsit. Remélem, 68-ban azért lesz erre is alkalom. Addig is kézcsókom és szerető ölelésem, őszinte híved: Pécsi Sanyi és Helén”²⁴

Komolyabb munkákra térve leszögezhető, hogy számos, sokszor kéziratban maradt műfordítás is megtalálható a hagyatékban. Így például Jakub Kadri²⁵ *Nur Baba* c. török történeti regényének kézírata (fordította és tudományos elő- és utószóval ellátta: Germanus Gyula Budapest. 1976). Germanus az előszóban figyelemre méltóan ír a bektási dervisrendről: „...Dervisrendek alakultak, amelyeknek tagjai a rideg tudomány tagadásával, az érzékek mesterséges felkorbácsolásával igyekeztek megszabadulni testiségük igájától, hogy az isteni szellemmel egyesülhessenek. Eme igyekezetük sokszor túlzásokba sodródott, és életútjukban csalódott emberek, férfiak és asszonyok önfeledten áldozatul estek a rajongásnak hitt kábulatnak. Egy ilyen dervisrendház életét írja le mesteri művében Jákub Kadri »Nur Baba« című regénye, mely az első világháború előtti időben jelent meg, de a regény eseményei, mint történeti dokumentum a XIX. sz. utolsó évtizedeiben játszódnak le. A regény megjelenése óriási vihart váltott ki. Sokan szentségtörésnek minősítették a miszticizmus ilyenét való kipellengérezését, mert a bektási dervisrendet szoros kapcsolatban tudták a diadalmas janicsár seregekkel. (...) Mint a török irodalom kutatója, a regény lélektani hátterének ismertetése céljából a keleti miszticizmusról és a bektási dervisrendről tanulmányt írtam, amelyet, mint bevezetést az olvasó figyelmébe ajánlok.”²⁶

Továbbá olvasható a hagyatékban az „1001 Éjszaka” fordítás gépelt kéziratának első példánya, ill. Amin Juszuf Ghuráb²⁷ *Az éjszaka fátyla* c. novellájának kézírata (Fordította arabból Germanus Gyula. Megjelent a Nagyvilágban. Bp., 1971. nov. 15.)²⁸ Ezen kívül megtalálható a „Dsámi kétsoros epigrammáiból” c. kézirat, amely a kalandos életpályát befutó, egykori kairói Al-Azhar²⁹ hallgató Antalffy Endre³⁰ erdélyi magyar irodalomtörténész, költő,

²⁴ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 7. doboz

²⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) török író.

²⁶ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 22. doboz

²⁷ Amin Youssef Ghorab (1912-1970) egyiptomi arab író.

²⁸ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 22. doboz

²⁹ A kairói Al-Azhar Egyetem és Mecset a szunnita iszlám világ egyik legfontosabb tudományos-szellemi központja. Antalffy és Germanus is tanult itt, utóbbi tanított is később.

műfordító és nyelvész munkája; ill. Mahmoud Teymour³¹ „*Abu Súsa (A tinó)*” c. egyfelvonásos színművének és „*A Felvonulás*” c. egyfelvonásos bohózatának a kézíratai. Ez utóbbi két művet Germanus fordította arabból.³²

Fellelhető a kiapadhatatlan túnt hagyatékban Taufiq al-Hakim³³ „*A csöndes fészek*” c. négy felvonásos vígjátékának gépelt kézírata, amelyet 1976 decemberében fordított a professzor, és amely komoly, alapos munka, mintegy 100 oldalon. A kéziratból az is megtudható, hogy a fordítás végül is nem jelent meg nyomtatásban, amelyet Germanus minden bizonnyal szomorúan nyugtázott. A fordítás bevezetéseként Germanusnak a Taufiq al-Hakim egyiptomi íróról szóló négy oldalas, géppel írt kéziratát olvashatjuk, amelyben összegzi az író életművét:

„Taufiq drámái egy és három felvonásosak (sic!) között váltakoznak, életműve vígjátékok, bohózatok és tragédiák gazdag tárháza. Taufiq csömörét és csalódottságát a szerelem illuzórikus csillogása és beteljesedésének fonáksága között, filozofikus rezignációban vezeti le. Helyzetkomikumát az élet való groteszksége adja. Szatírája nem mar, hanem tanít. Ebből az óriási anyagból olvasóim számára ízelítőnek »A csöndes fészek« című négyfelvonásos vígjátékának a fordítását nyújtom.”³⁴

Az eddig ismertetettek tükrében talán nem meglepő, hogy Germanus hangjátékokkal is kísérletezett. A saját életéről, kalandjairól írt érdekes, fordulatos, bár meglátásom szerint kissé dilettáns, alacsony színvonalú, sőt nem kis mértékben öntömjenező műveket, amelyekkel a Magyar Rádió vezetését boldogította.³⁵ Ezeket a történeteit ráadásul korábban több könyvében is már részletekbe menően, sokszor önismétlően taglalta.

³⁰ Antalfy Endre (1877–1958) erdélyi magyar irodalomtörténész, nyelvész, költő, műfordító és utazó.

³¹ Mahmoud Teymour (1894–1973) egyiptomi arab színműíró, akadémikus.

³² Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték, 22. doboz

³³ Taufiq al-Hakim (1898–1987) egyiptomi író, novellista.

³⁴ Magyar Földrajzi Múzeum-Érd, Germanus Gyula hagyaték 22. doboz

³⁵ ugyanott, 21. doboz

A hangjátékok gépiratai is fennmaradtak a hagyatékban. Az „Emlékeimből... I.” c. művéből talán nem érdektelen felidézni pár sort:

„Emlékeimből...I.”

„A görbe hegyek országában”

Szereplők:

Germanus Gyula narrátor

Germanus Gyula ifjú

Kerekes Mihály

Ahmed Musztafa

Nikita fejedelem

Danilo

Szvetozár

Gyókó

Gedus

Kocsmáros

Porgess

Germanus narrátor:

Amikor az érettségi banketről a szülői házba léptem, örömtől kissé mámorosan úgy éreztem, egy új világ nyílik meg előttem. A tudásvágy kielégítése sarkalt és szomjasan a tanulásra, számtalan út, - mint megannyi kérdőjel, - meredt felém. Apám, mintha csak követni tudta volna gondolataimat, elém lépett és aggodalmasan így szólt:

-Szeretném tudni, mi lesz belőled? Végtelen órákat hegedülsz és falod a könyveket... Nem reális dolog ez!

-Félénken válaszoltam: - Megtanultam törökül...és...és...szeretnék eljutni Boszniába, hogy gyakoroljam a nyelvet és lássak egy kis világot. Tudnál adni egy kis útiköltséget? – Apám erre haragra gerjedt...

-Taníttatásod ár eddig is egy csomó pénzbe került - mondta – és semmi okos dolgot nem látok belőle... Mi is lesz veled???? - Jól van Papa - mondtam keserűen - ha nincs pénz, gyalog is elmehetek. -

Ekkor megdöbbenve nézett rám és azt mondta:

-Azt azért nem engedem... ez egyszer legyen úgy, ahogy szeretnéd. Megveszem a menettérti jegyet és kapsz kevéske zsebpénzt, majd meglátom, mire leszel képes...

Ragyogó arccal csókoltam meg kezét, mely kérges volt a munkától. Rövid idő múlva elindultam első nagyvilági utamra. 1902 júliusának egyik reggelén a Keleti pályaudvaron egy III. osztályú kocsni kemény fapadján ülve éppen gondolataimba merültem - és talán nem is volt boldogabb ember nálam, - amikor magas, nagybajuszos férfi szállt fel a kupéba, - szuszogva cipelve magával kosarat, demijont és más motyót. Felugrottam és segítettem elhelyezni csomagjait. Nekem alig volt kevéske holmim, így sok helyet nem foglaltam el.

Kerekes: (katonás hang, lihegve a fáradtságtól) - Köszönöm a segítséget, öcsém! Hová, merre igyekszel...? Szerencse, hogy a jó sors így összehozott bennünket...

Germanus ifjú: (rebegetve) - Germanus Gyula a nevem. Szeretnék világot látni, s Doberlinbe igyekszem, az Una partjára...és az úr?

Kerekes: - No ez derék dolog, én is arra megyek. Becsületes nevem pedig Kerekes Mihály. Kecskeméten születtem... A háború sodort el onnan 1877-ben, mint őrmester szolgáltam Boszniába, s megbarátkoztam a »görbe hegyek országával« ...no meg egy bosnyák kislánnyal... Magyar menyecskét akartam belőle nevelni, de apósom csak úgy adta hozzám feleségül, ha ottmaradok és vele együtt vezetem kis boltját. Mit volt mit tenni, szívemet két részre osztottam, egyik fele itt maradt anyámnál Kecskeméten, a másik fele családommal Banjalukában.

Germanus ifjú: - Érdekes ország lehet Bosznia. Engem mindég nagyon érdekelt és izgatott a történelme....

Kerekes: (őszinte érdeklődéssel) - Hogyan...ifjú ember, te ismered Bosznia történelmét?

Germanus ifjú: - Egy kissé...!

Kerekes: (kételkedve) - Igazán?...

Germanus ifjú: - Ha érdekl, meggyőződhet róla...elmondom, amit tudok...

Kerekes: (érdeklődéssel) - Mondd csak öcsém...hallgatom...

Germanus ifjú: - Nem akarok túl visszamenni az időben, csak a VII. századig. Amikor a bizánci császárok Észak-Németországból szlávokat telepítettek a Balkánra, hogy védőbástyái legyenek, a Kárpátok alján letelepedett hunok és avarok támadásai ellen. Ezek a szlávok, horvátok és szerbek időnként folyamán áttértek a görögkeleti vallásra. De a turk eredetű bolgárok is elszlávosodtak és elfelejtették eredeti bolgár nyelvüket. A Balkán ortodox keresztény vallású népei között Bosznia lakói külön helyet foglaltak el. A bosnyákok között a X. században elterjedt a bogumil vallás, amelynek alapja a »Jó küzdelme a Rosszal«, hasonlóan a perzsa zoroasztriánus valláshoz.

Kerekes: (ironikusan) – Hüm...Mondd, te talán papnak készülsz?

Germanus ifjú - Nem! Miért?

Kerekes: - Tudod...az amit elmondtál mind igaz lehet, de túl sok egy ilyen magamfajta őrmesternek...No, de azért meg ne haragudj rám, csak folytasd, ha jól esik....

Germanus ifjú: - Tessék elhinni, Bosznia történelmét vallási kapcsolatok nélkül nem lehet elmagyarázni...³⁶ Majd az utazás és a boszniai tartózkodás során tovább bonyolódik a történet, hosszasan, bár kétségtelenül szórakoztató stílusban, és az ifjú Germanus még számos kalandba keveredik. Továbbá megemlítem, hogy az „Emlékeimből IV. rész. Második találkozásom Indiával. Dr. Germanus Gyula útiélményeiből”, ill. az „Emlékeimből. V. rész. Első utam Arábiába. Dr. Germanus Gyula - útiélményei.” c. írások is hasonló színvonalúak és terjedelműek.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy Germanus élete végéig büszkén tekintett kontinenseken, országhatárokon átívelő, sokrétű tevékenységének eme dimenzióira, vetületeire is. Azonban úgy vélem, hogy ezeket műveket, főleg a hangjátékok gépiratait lapozgatva az is egyértelműen leszögezhető, hogy az irodalomtudósnak és orientalistának a szépirodalom felé tett kalandozásai nem tekinthetők élete legsikeresebb vállalkozásainak.

³⁶ ugyanott, 21. doboz

A Kádár-kockák eltűnő világa

Absztrakt

Bukta Imre *Műveljük kertjeinket!* című kiállítása a Godot Kortárs Művészeti Intézet négyszintes, több mint 1000 négyzetméteres kiállítóterében látogatható Budapesten, melyet az egykori Goldberger Textil Művek elhagyott helyiségeiben alakítottak ki. A művész születésének 70. évfordulója alkalmából létrejött kiállításon kizárólag csakis új művek jelennek meg. Bukta Imre kiállítása egy eltűnő, de most még felfedezhető világba visz el bennünket, az úgynevezett Kádár-kockák világába, ahol az egykori életet körülvevő tárgyak átalakulnak, új funkciót kapnak, vagy egyszerűen megszűnnek. A kiállítás ennek az átalakulásnak, és egyben az emberi élet változásának, az öregedésnek, a felejtésnek a dinamikáját keresi és ragadja meg.

Kulcsszavak: emlékezet, kollektív trauma, vidéki Magyarország, kiállítás

Abstract

Imre Bukta's exhibition titled *Let's Cultivate Our Gardens!* can be visited in Godot Institute of Contemporary Art (Godot Kortárs Művészeti Intézet) in the former building of Goldberger Textile Company in Budapest. The exhibition contains only new pieces of art and installations that were prepared and built to this exhibition that was opened to the artist 70th birthday. Bukta takes us in this exhibition to the vanishing world of rural Hungary where uniformized family houses, so called Kádár-cubes dominated the streets of villages. Objects of this world are not used any more, some of them get new functions or simply disappears. Bukta's exhibition focuses on the dynamics of this transformation that parallel to the human life cycle as people getting old, stories and objects cease to exist anymore

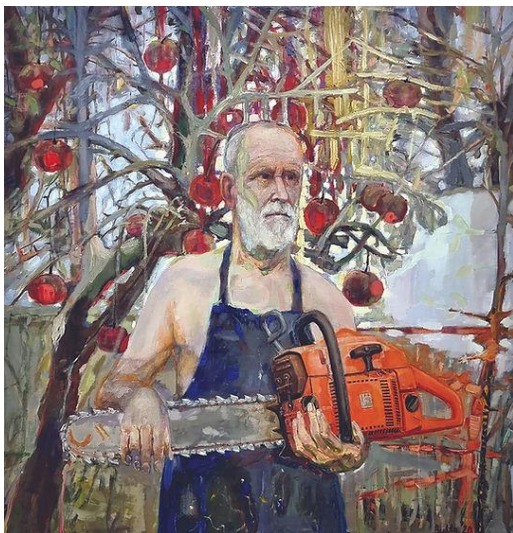
Keywords: memory. collective trauma, rural Hungary, exhibition

2022. november 27-i megnyitása óta „több mint 10 ezer látogatót vonzott Bukta Imre tárlata a Godot Kortárs Művészeti Intézetben” - írja az Index.¹ Az eredetileg április 30-ig tervezett nyitvatartást a nagy érdeklődés miatt meghosszabbították: a kiállítás augusztus 26-ig látogatható a Godot Kortárs Művészeti Múzeum négyszintes, több mint 1000 négyzetméteres

¹ Nagyon érdeklí az embereket egy művészeti kiállítás, ezért meghosszabítják. *Index*, <https://index.hu/kultur/2023/04/29/bukta-imre-godot-kortars-muveszeti-intezet-muveljuk-kertjeinket/> megnyitás: 2023. május 1.

kiállítóterében, melyet az egykori Goldberger Textil Művek elhagyott helyiségeiben alakítottak ki.²

A *Műveljük kertjeinket!* című kiállítás a művész születésének 70. évfordulója alkalmából jött létre, melyen csakis új művek jelennek meg. „A kortárs magyar képzőművészet legnagyobb hatású, nemzetközi viszonylatban is jelentős mestere, Bukta Imre (...) a legkorszerűbb technikákra épülő látvánnyal közvetíti azt a világot, ami körülöleli őt a vidéki Magyarországon”.³

1. kép: Bukta Imre: *Műveljük kertjeinket!*

Forrás: Godot Intézet⁴

A Godot Intézet címlapján található ismertetés szerint Bukta Imre, a kortárs magyar képzőművészet kiemelkedő jelentőségű alkotója „utoljára 10 éve, 2012-ben jelentkezett hasonló jelentőségű kiállítással. (...) Az akkori, múcsarnokbeli eseményt nagy érdeklődéssel várta a szakmai közvélemény, de

² Godot Kortárs Művészeti Intézet, Budapest III. kerület, Fényes Adolf utca 21., Nyitvatartás: kedd – vasárnap 11:00 – 19:00 között

³ Godot Intézet: Meghosszabbítja: Bukta Imre: *Műveljük kertjeinket!* <https://www.godot.hu/post/bukta-imre-muveljuk-kertjeinket>, megnyitás: 2023. május 1.

⁴ <https://www.godot.hu/post/bukta-imre-muveljuk-kertjeinket>

a nagyközönség számára is kihagyhatatlannak bizonyult: azóta sem akadt olyan kortárs kiállítás Magyarországon, melyre több látogató lett volna kíváncsi.”⁵

Különlegesnek tekinthetjük ezt a kiállítás olyan szempontól is, hogy a Godot Intézet épp akkor rendezte meg, mikor sok más hazai kiállítótér a rezsiárak drasztikus emelkedése miatt bezárásra kényszerült. Ez még önmagában nem magyarázná meg a népszerűségét. „Az alkotások kifejezetten erre a projektre készültek, több mint félszáz táblaképet festett a tárlatra az idén hetvenéves művész és számos olyan új installációt hozott létre, amelyet kizárólag ezen a kiállításon lehet megtekinteni – a nyugat-európai és amerikai gyakorlatnak megfelelően egyedileg épített terekben, ahogyan az tíz évvel ezelőtt a Múcsarnokban is történt.”⁶ A Godot Intézet honlapján olvasható ismertető szerint „azóta sem akadt olyan kortárs kiállítás Magyarországon, melyre több látogató lett volna kíváncsi.”⁷ A korábbi, nagy érdeklődést kiváltó múcsarnokbeli kiállítást 2012-ben még Borbély Szilárd nyitotta meg.

A Bukta Imre-életmű legfontosabb tényei, ismét a kurátor, Gulyás Gábor összefoglalásában: „A kortárs magyar képzőművészet legnagyobb hatású, nemzetközi perspektívában is jelentős mestere egy Heves megyei faluban, Mezőszemerén él és alkot. Bukta Imre (szül. 1952) többször szerepelt a Velencei Biennálén, kiállított a São Pauloi Biennálén, láthatták a műveit – többek között – a párizsi Pompidou központban, a brüsszeli Bozarban, a szentendrei MűvészetMalomban, a linzi Landesmuseumban, a jyvaskyläi Art Muzeumban, a lundini Kunsthallban, a pekingi Millenium Múzeumban. Az első életműkiállítását a debreceni MODEM rendezte 2008-ban. Eddigi legnagyobb tárlata 2012 novemberében nyílt meg a Múcsarnokban⁸.” A korábbi két, említett tárlat rendezője szintén Gulyás Gábor, filozófus, esztétavolt; a Modem, a Múcsarnok és a Ferenczy Múzeumi Centrum egykori igazgatója, jelenleg független kurátor.

⁵ uott, megnyitás: 2023. május 1.

⁶ Papageno: Vidékiség, szakralitás és elmúlás – Bukta Imre táblaképei. <https://papageno.hu/intermezzo/2022/11/videkiseg-szakralitas-elmulas-bukta-imre-tablakepei/>, megnyitás: 2023. május 1.

⁷ Godot Intézet: Meghosszabbítva: Bukta Imre: Műveljük kertjeinket! <https://www.godot.hu/post/bukta-imre-muveljuk-kertjeinket>, megnyitás: 2023. május 1.

⁸ uott, megnyitás: 2023. május 1.

Gulyás szerint a tárlat egységei által érintett témák minden bizonnyal sokaknak fontosak, mivel olyan, többeket érintő kérdésekre keresik a választ, hogy „mit jelent ma a vidékiség tapasztalata, a természethez való viszony, hogyan élhető meg a szakralitás, miképpen mennek veszendőbe értékek, miből fakadnak az otthon megtalálásának nehézségei, hogyan nézhetünk szembe az elmúlással, miért oly fontos az ember számára az alkotás, a teremtő munka. Bukta Imre művei ezekre a kérdésekre a magas művészet eszközeivel reflektálnak, árnyalt és gazdag jelentésrétegeket teremtve.”⁹

Nem először tapasztalhatjuk, hogy egy művész gyorsabban, pontosabban tudja megjeleníteni jelenkori társadalmi folyamatokat, mint a társadalomtudósok. Elég például Nádas Péter esszéire, a tavaly megjelent *Rémtörténetek* című regényére vagy Spiró György *Tavaszi tárlatára* gondolnunk. Bukta Imre kiállításának hatása valószínűleg ezzel is magyarázható: felteszi azokat a kérdéseket, melyeket szinte mindannyian átélünk, és néha megengedően, nosztalgikusan, máskor szarkasztikusan szembesít olykor sete-suta, máskor vérlázítóan brutális megoldásainkkal. Az emlékezés dinamikája, a megélt világ emlékké válása a kiállítás egyik központi szála.

A világhírű hálózat-kutató, Barabási-Albert László így vall erről videófelvételtől a Bukta Imre a kiállításon:

„Az egyik legfontosabb kérdés, hogy mi az, amire emlékszünk. Emlékszünk-e arra, hogy az a hely, az a kontextus, ahol ez megszületett, az a mai napig létezik-e. Ez foglalkoztatott bennünket is és foglalkoztat a mai napig is, például a tudományon belül egy nagyon nagy kérdés, hogy hogyan felejtjük el a tudományos felfedezéseket, hogyan felejtjük el a tudósokat, hogyan felejtjük el a művészeket, és hogyan konszolidálódik a tudás. Mert lényegében erről van szó, az értékrendszerünk ezért változik, mert az a tapasztalat, amit mi és az emberiség megszereztünk, az valamilyen módon konszolidálódik egy idő után. Képtelenség emlékezni mindarra az információra, amit az emberiség felhalmozott sok-sok idő során, ezért takarítunk. A takarítás az felejtést jelent, az azt jelenti, hogy ha azt mondjuk, hogy reneszánsz művész, akkor Michelangelo és Leonardo, és már csak Leonardo és csak Mona Liza. És minél messzebb megyünk vissza időben, annál kevesebb emberre emlékszünk. Nem azért,

⁹ outt, megnyitás: 2023. május 1.

mert kevesebben lettek volna. Kevesebben is voltak, de azért is, mert már nem tudjuk a kor komplexitását felfogni, értelmezni, a kornak a motivációit értelmezni. És kimondottan ezt néztük, hogy hogyan emlékezünk például az elmúlt nagy tudósaira, azt elmúlt nagy művészeire, egyáltalán entellektüeljeire, hogy például időben nézni azt, hogy mennyire hivatkozunk rájuk, mennyire tűnnek el a hivatkozások, hogyan tűnnek el, vagy például egy filmre, hogy hányan kattintanak rá és hogyan csöng le... Látható nagyon szépen, hogy bármennyire fontos valami vagy valaki, van egy elfelejtési folyamat. Ebből az elfelejtési folyamatból egy-egy ember nyertesen jön ki, mert ő lesz a reprezentációja annak a kornak, annak a pillanatnak, annak a fogalomnak, és a többi már csak a szakemberek számára lesz izgalmas. És ezzel együtt kell élnünk nekünk kutatóknak, vagy akár a művészeti életben is, hogy - hacsak nem ő lesz a szimbóluma annak a kornak, annak a körnek, amiben vagyunk - akkor nagyon, nagyon nehéz lesz megmaradni. Igaz ez tárgyakra. Az elmúlt évben és rengeteg festőhengert használtam. Nagyapám festő volt, szobafestő-mázoló. Gyerekként vele jártam pénzt keresni, gimnazista koromban, és most majdnem pénzt fizetnek azért, hogy vigyük el azokat a kézzel faragott festőhengereket, amiket az 1970-es években olyan szeretettel csináltak, és amelyeknek a mintája meghatározta az otthonainkat, az egész közérzetünket. Látod azt, hogy ezek a tárgyak használhatatlan tárgyakká váltak, pedig valahogyan műreemek, hogy kézzel meg voltak faragva, a közérzetünket meghatározták azok a rózsák, meg mindenféle minták. És én pont ezzel köszködök, hogy ennek új jelentést adjak. Nem azoknak a rózsáknak, hanem venni azt a mechanikát, azt a formát, tegyük fel, és új üzenetekkel tölteni meg azzal a vizuális memóriával, azzal a vizuális környezetben, amiben élünk. Ha ezt nem teszem, akkor azok a tárgyak nagy százalékban szemétképpen mennek és kis százalékban még megtalálhatók a piacon. Na most helyettesítsük a festőhengert más dolgokkal, gondolatokkal, elméletekkel, ötletekkel, filozófiákkal, amelyek előbb-utóbb szintén a festőhenger sorsára jutnak, hacsak nem tudjuk beépíteni abba a környezetbe, amiben pillanatnyilag élünk.”

A Kádár-kockák belső világa is az elfelejtés sorsára jut. Bukta Imre a kiállítás megnyitását követő tárlatvezetésén elmondta, hogy falujában, Mezőszemerén az évek óta üresen álló Kádár-kockák, melyek korábban legfeljebb 1-2 millió forintos áron keltek el, a rezsziarak drasztikus emelkedése folytán felértékelődtek: városi nyugdíjasok, akiknek viszonylag nagyobb lakásuk fenntartása lehetetlenné vált, megjelennek a mezőszemerei ingatlan-

piacon. Városi lakásukat eladják, vesznek Mezőszemerén egy házat, felújítják, és az érték-különbözetből még mindig marad annyi pénzük, ami a nyugdíjas évekre biztonságot jelent. A felújításokkal eltűnik az a tárgyi világ, amit Barabási-Albert László videójában a festőhenger szimbolizált. Mi, akik az idősebb generációhoz tartozunk, jól ismerjük ezeknek a kockaházaknak a tárgyi világát. A nagyszobában a kötelező szekrénysor, ülőgarnitúra dohányzóasztallal, tévé, ami mindennapi élet központi szervező eleme. A szekrénysorokon a *Világirodalom remekei* sorozat darabjai, vászonkötésben. Ezek a tárgyak mára funkciójukat veszítették, a hátsó udvarban, kertben kötöttek ki. Az itt lakó emberek semmit nem dobnak ki, hanem újrahasznosítanak. Így kerülnek a *Világirodalom remekei* sorozat kötetei a patakpartra, hogy az áradás vagy a belvíz elleni védelmet nyújtsanak, szolgálnak kutyaól falaként, amire csak egy deszkát kell tenni tetőnek. Ez a képi világ jelenik meg Bukta Imre munkáin, melyeket nem tudunk nem szimbolikusan is értelmezni.

A fürdőszoba, melyet az egyéni lehetőséghez és igényekhez alakítottak, éppen barkácsolt, szedett-vedett jellegével lesz egyedi. Ez a tárgyi világ tűnik el a kockaházak felújításával, a következő nemzedék már nem fogja látni. Bukta Imre még az utolsó pillanatban, némi nosztalgiával ragadja meg ezt látványt, melyből a bricolour, a barkácsoló ember már eltávozott. Ezeknek a szedett-vedett fürdőszobáknak olyan vissza nem térő hangulata van, mely egyedivé, megismételhetetlenné teszi őket, és mely egy letűnő korszak tárgyaival együtt semmisül meg. A ház formája kívülről többnyire változatlan marad, de a benne lévő tárgyi kultúra már nem őrzi többé az elmúlt évtizedek nyomait. Az emlékezés és felejtés szelektáló folyamatai a szemünk előtt játszódhatnak le.

A falvakban az idősek maradnak, a fiatalok többsége nagyobb településre költözik, a vidéki Magyarország előregedik. A Nyugdíjasklub – Imi 70 című önreflektív installáción az a pillanat jelenik meg, mikor a kerek évfordulókat az idősek klubjában ünneplik, mikor idős asszonyok tableteken mutatják egymásnak távol élő gyerekeik, unokáik dédunokáik fotóit. Közben szól a nyugdíjas himnusz: „...nyugdíjasként élem a világom”. Öregszik Európa és benne öregszik Magyarország - ezt a statisztikák egyértelműen mutatják. A nyugdíjrendszer - melyet a népes, szinte teljes mértékben foglalkoztatott fiatal korosztályok idejében hoztak létre, mikor az emberek többsége

mindössze néhány évvel élte túl nyugdíjba vonulását, fenntarthatatlanná vált. Az idős, magukról egyre kevésbé gondoskodni tudó emberek gondozása - melyet a visszavonulót fűjő jóléti államok egyre inkább az idős ember, vagy családja feladatának tekintenek -, olykor megoldhatatlannak tűnő helyzetek elé állítják az idős embert és családját egyaránt. A gondoskodási válság egész Európában jelen van - a dolgozó, többnyire távol élő családtagok képtelenek személyesen ellátni idős, gondoskodásra szoruló családtagjukat, az intézményi lehetőségek visszaszorulóban, a több generáció lakhatását lehetővé tevő lakás, ahol adott esetben a fiatalabb generációk idős családtagjukat fogadhatnák, sokszor nem áll rendelkezésre.

A gondoskodási válságra válaszul többnyire olyan megoldásokat találnak a családok, hogy a jobb helyzetű család alacsonyabb társadalmi státuszú, esetleg szegényebb országból származó, többnyire még jó egészségi állapotnak örvendő, friss nyugdíjast bérel fel, aki saját családját hátrahagyva az idős emberhez költözik, esetleg egy másik, hasonló helyzetű asszonnyal váltásban - mert ezek a gondoskodó munkák hagyományosan a nőkhez kötődnek. Ezt a jelenséget gondoskodási láncnak nevezi a szakirodalom (Fordulat, Társadalmi reprodukció kötet). Az így felépült gondoskodási láncban a jobb helyzetű család egy kevésbé jó helyzetű nő munkájának, idejének megvásárlásával gondoskodik - szinte a kevésbé jó helyzetű nő vállán állva - a magukat ellátni már képtelen idős szülőkről. Az így kialakuló gondoskodási lánc megszakadása azonnal tragédiákhoz vezet: jól láttuk ezt 2020-ban, a Covid első hullámában, mikor a fejlett országokból, az ott időseket ellátó keleteurópai nők hirtelen hazamentek, a határok lezárásától félvé. Észak-Olaszországban ekkor tömegével kerültek az idősek kórházba olyan alap-betegséggel, melyet a gondoskodó vendég-asszony segítségével otthon elláttak. A kórházban nagyon sokan elkapták a Covid-fertőzést, ami tömeges halálához vezetett ebben a csoportban. Sokan emlékszünk azokra a képsorokra, melyeken azt látjuk, hogy a bergamoi kórházból végtelen sorokban jönnek ki a halottas kocsik. Nápolyban és Olaszország délebbi részein, ahol sokkal kisebb arányú a keleteurópai nők családi foglalkoztatása idős hozzátartozóik ellátására, ez a jelenség ismeretlen volt, tehát nem lehet nem látni az összefüggést a gondoskodási lánc megszakadása és a tömeges halálzás között.

Bukta Imre kiállításán a tisztos szegénységben - ha nem is mélyszegénységben élő vidéki Magyarország képei jelennek meg. Az irodalomkötődését ezzel a világhoz jól mutatta, hogy a korábbi kiállítást a szegénység világát móríci szinten ismerő, azóta eltávozott Borbély Szilárd nyitotta meg a korábbi, Múcsarnokban rendezett kiállítást.

A mostani kiállításon Krasznahorkai László videón vall a szegénységgel való kapcsolatáról és egyben Bukta Imre művészetéhez való kapcsolódásáról:

„Minket ez kötött össze valóban, a szegények világa. Én soha annyi jó emberrel nem találkoztam, mint amikor szegények között éltem. Mindenki szegény volt, de ők voltak a legszegényebbek. Mert ők történelmi értelemben voltak nincstelenek. És nem tehettek ellene semmit. Soha, senki nem is akart egyetlen pici mozdulatot tenni azért, hogy ez megváltozzon, mármint politikai hatalmak, kormányok, és különösen egy diktátor ambíciói között nem szerepelt... És máig nem történik ez meg, mindig itt volt, és most is itt van. És akkor is ott volt, mikor Imre fölnőtt, és akkor is, amikor én. Én akkor őket választottam és közöttük éltem. Akkor engem ez a vidékiesség kapcsolt össze vele. Két teljesen különböző világból érkeztünk: ő beleszületett, én meg azt választottam. Voltaképp nem a vidékiességről van szó, sem az Imre esetében, sem az én esetemben, hanem mindketten - életkorunknál fogva - olyan szocializáción mentünk keresztül, ő eleve, kicsi gyerekkorától fogva, én pedig fiatal felnőttkoromtól kezdve jó néhány éven át, hogy azt kerestük, pontosabban arra voltunk érzékenyek, hogy az a réteg, amelyik - nemcsak Magyarországon, hanem egész Közép-Kelet-Európában a legkiszolgáltatottabb és a legmegalázottabb réteg volt - az a mi gyerekkorunkban volt a legmegalázottabb és a legkiszákmányoltabb. Közben azt hallotta a kommunista rezsimtől, hogy övék a hatalom. Ennél cinikusabb rendszert, ennél cinikusabb társadalmi struktúrában felnőni... Természetesen minden érzékenyebb embert felháborított. Imre egy más szögből - mint aki oda tartozik -, én meg megint egy más szögből, aki azokkal értett és azokkal érzett együtt, akik oda tartoznak. Illyésnek van egy fantasztikus könyve, kár, hogy már nem ismerik Magyarországon se túlzottan, már csak zárt körökben. Meg kéne ismerni az egész világnak a Puszták népét, mert zseniálisan ábrázolja - vagy legalábbis a figyelmet felhívja arra, hogy van egy réteg a társadalomban, aki mindig ott volt és mindig ott lesz: névtelenek, megszületnek, ledolgozzák az életüket, gyermekeik ugyanezt teszik. Ez évszázadok óta ugyanígy van, és mintha ez a

reménytelen karma nem változna meg soha. Ez különösen érzékelhető és különösen felháborító volt a kommunista rezsim idején. Pont emiatt a cinikus, hangzatos lózung miatt, hogy „Tiétek a hatalom”... Az egész marxizmus gazdaságelméleti alapja arra épül, hogy az eddig kizsákmányoltak a kommunizmusban vagy a kommunizmust építő társadalomban megragadják a hatalmat és megfordul a trend az egész emberiség történelmi világában. Hát nem fordult meg, hanem lett belőle diktatúra egyszer mindenhol, ahol bevezették. Még Latin–Amerikában is, ahol egy kicsit mást jelent a kommunizmus, és a marxista eszme, ott sem vezetett túl sok jóra, sem ott, sem máshol, ahol próbálkoztak vele. Mindenesetre, vissza Imréhez és az Imre világhoz: Minket valóban ez kötött össze.”

Bukta úgy él benne ennem a világban, hogy közben kívülről, madárperspektívából is rálát. Az eltávolodás és visszaközeledés, az urbanizálódás folyamata elhagyott házak, falvak, értelmetlenné vált tárgyak képében jelenik meg, míg a egyéni élettörténetekben perspektíva-váltásként. Választ keres arra a kérdésre, hogy hogyan válik emlékké az otthon. A kiállítás negyedik szintjén egy szinte komplett, mégis szimbolikus konyhába lépünk, ahol a falóra már megállt, az asztalon lévő paradicsomleves kifolyt, de a kredenc vitrines részébe illesztett fényképeken az egykori ott lakók még őrzik létük egyik központi terét.

Mészáros Blanka így vall erről a kiállítás egyik video-installációján:

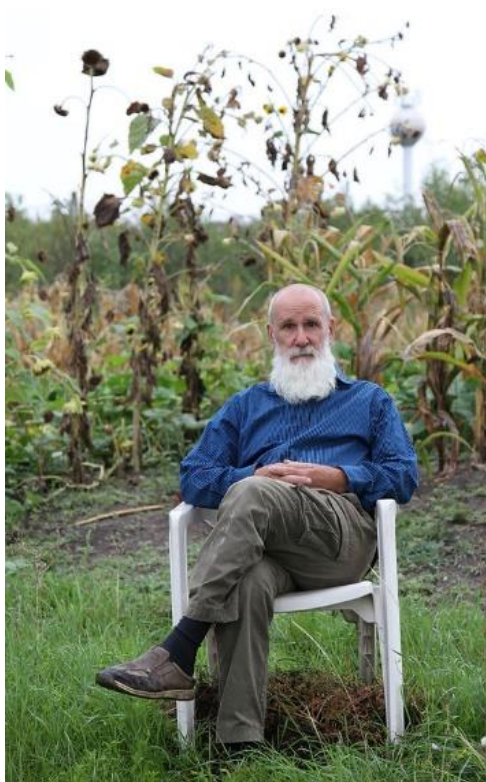
„Azt hiszem, általános iskolás voltam, mikor Tamási Áront először kézbe vettem. Ő beszélt arról, hogy mi dolgunk a világban: valahol otthon lenni benne. Ebből gyermekként az otthon melege az nekem a falut jelentette. Később egy kisvárosba jártam középiskolába, de onnan mindig hazatértem a faluba. Nekem az volt az otthon. És ha így visszagondolok rá, hogy mi az, ami olyan erősen odakötött, az a belső szabadság, az a játék és az a belső szabadság, amiben felnőttem. A képek, az illatok, a gyár szaga, az emberek hangjai, a kutyák ugatása... Igazában nagyon vizuális élmény, és közben együtt hozzá tapasztott érzetekkel és élményekkel. És amikor én elköltöztem 16 évesen a falumból, akkor ez a fajta horizontális világ teljesen kinyílt számomra. A faluban a végtelenséget éltem meg. Nekem a szemem útjába nem állt semmi, mert az egyik ház nem volt magasabb a másiknál, ennyire egyszerű dolog. És a gyárképmény is: az a 15 méter vagy 10 méter, az sokkal messzebb volt a falu szélén. Nem is volt ezzel

dolgom, nem is kellett ezen gondolkodnom, hogy szabad vagyok-e vagy sem, mert ez egy alapértelmezett dolog volt, egy örökség, ami otthonról jött nekem. És ahogy bekerültem a városba, sose felejttem el, hogy teljesen megfordult a világ, mert egy ilyen vertikális lett.

Én nem költöztem sosem, az én szüleim felépítették azt a házat és mi ott lakunk azóta is, és a címemet is csak egy éve változtattam meg. Minden levelem ott volt, az volt az identitásom.”

Bukta nosztalgikusan, ugyanakkor keserű humorral távolodik el ettől a világtól. Erről szól például az Okoskapa című installációja, ahol az egykori kapa helyett távirányítású, programozható kapák közül válogathat a látogató. A Jegenyesor című installációban a jegenyefák sziluettjei fűrészlapok kivágásában jelennek meg és vetülnek a falra árnyékként, elpusztíthatatlanná téve, más dimenzióba helyezve az elpusztítottat.

A kiállításra egy szedett-vedett edényekkel megbuherált kertkapunk lépünk be, ez a szimbolikus átvezetés a külső világból a mezőszeremerei utcák szimbolikus terébe. Bukta Imre kiállítása egy eltűnő, de most még felfedezhető világba visz el bennünket, miközben az átalakulás dinamikáját keresi és meg annak folyamatát ragadja meg. Nagyon mélyen érint ez a folyamat sokunkat. Talán ennek lehet a bizonyítéka az is, hogy a kiállítás katalógusa közadakozásból jelenhet meg hamarosan. Úgy gondolom, társadalmi jelenségekkel foglalkozó szakemberekként nagyon is van keresnivalónk Bukta Imre kiállításán.

2. kép: Bukta Imre
Forrás: Godot Intézet¹⁰

¹⁰ <https://www.godot.hu/post/bukta-imre-muveljuk-kertjeinket>
36

Mihályi Helga

Az Észak-magyarországi régió társadalmi folyamatai, helyzete a statisztikák tükrében, különös tekintettel a „Creative Region” projektben érintett Edelényi- és Encsi Járásban II.¹

Absztrakt

A Creative Region/Kreatív Régió III. a Miskolci Egyetem BTK által vezetett Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program keretében elnyert projekt, melynek keretében a társadalmi és kulturális innovációk régióbeli kutatási tapasztalataira támaszkodva kutatjuk az a társadalmi és kulturális innovációk lehetséges területeit és megvalósítási lehetőségeit. A projekt egy társadalmi - gazdasági - kulturális innovációs modell, melynek alapját jelenleg az Edelényi járás 25 települése komplex képezi. A modell a települések formális és informális vezetőinek, illetve a helyi lakosságnak széleskörű bevonására épít, velük együtt készül el. Jelen tanulmány a kutatás megalapozásának második része, melyben a térség munkaerő-piaci, foglalkoztatási, oktatási, gyermeknevelési, szociális ellátási, szociális szolgáltatási, kulturális intézményi, közművelődési lehetőségeknél statisztikai adatokon alapuló feltárása történt meg.

Kulcsszavak: régió, járás, település, demográfia, népesség, népesedés, egészségi állapot

Abstract

The Creative Region III. a project awarded within the framework of the Higher Education Institutional Excellence Program led by BTK of the University of Miskolc, in the framework of which we are researching the possible areas and implementation possibilities of social and cultural innovations based on the research experience of social and cultural innovations in the region. The project is a social-economic-cultural innovation model, the basis of which is currently a complex of 25 settlements in the

¹ A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program 2021 – Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként, az NKFIH támogatásával valósult meg.

Edelény district. The model is based on the extensive involvement of the formal and informal leaders of the settlements, as well as the local population, and is prepared together with them. This study is one part of the foundation of the research, in which labor market, employment, education, child rearing, social care, social service, cultural institution, public education opportunities were explored based on statistical data.

Keywords: region, district, settlement, labor market, employment, education, social care, social service, culture

I. Bevezetés

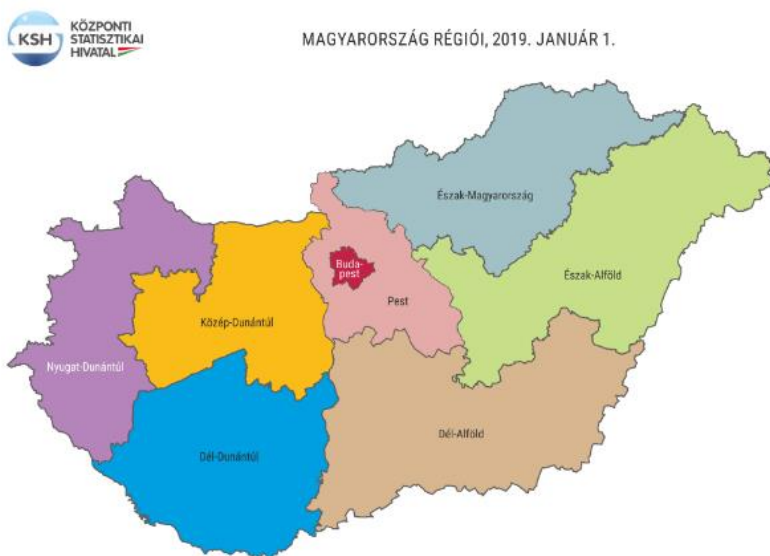
Egy földrajzi terület - legyen az egészen kicsi, mint egy kisközség vagy akár egy kontinensnyi ország - helyzetét, fejlődését nagyon sok tényező határozza meg. Az, hogy adott társadalmi - gazdasági - politikai körülmények között melyek erősebben vagy gyengébben, az sokszor előre nem látható események következménye. Napjainkban nem csak globálisan, de lokálisan is gyors változásoknak vagyunk kitéve. Viszont, ahhoz, hogy legyen esély a bizonytalan folyamatokat legalább valamilyen mértékben előre látni, ezekkel tervezni, ahhoz elengedhetetlenül szükséges a rendelkezésre álló statisztikai adatokat tanulmányozni, azokban tendenciákat keresni, illetve meglátni és ennek segítségével közvetlen lakóhelyünk, életterünk lehetséges jövőbeni helyét, szerepét, az esetleges beavatkozási területeket, illetve lehetőségeket számba venni. Jelen tanulmány ehhez a munkához szeretne hozzájárulni úgy, hogy a KSH adatainak segítségével az Észak-Magyarországi régió és három megyéje, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád társadalmát, társadalmi folyamatait leírja, összehasonlíttja egymással, más régiókkal és az országgal.

II. A régióról

A NUTS rendszert az EUROSTAT hozta létre annak érdekében, hogy megteremtse az Európai Unió országai számára a területi szintek egységes rendszerét. (1) Ez képezi a támogatáspolitikai bázisát, azaz ez alapján határozzák meg a kohéziós és vidékfejlesztési támogatások mértékét, a támogatható tevékenységek körét, a társfinanszírozás arányát, illetve a

versenyszabályok alá tartozó tevékenységek állami/közösségi támogatásának mértékét is. (2)

Magyarország rendszerváltás utáni területi szerkezete ettől a struktúrától jelentősen eltért, ezért a leendő uniós csatlakozás érdekében, hosszas szakmai és politikai egyeztetések után az 1999. évi XCII. törvényben rögzítették az új rendszert. Ennek értelmében a hazai NUTS rendszerben a megyék és a főváros képezték a NUTS 3 egységeket, illetve ezek összevonásával jött létre a hét NUTS 2 szintű tervezési-statisztikai régió. A 2016-os felülvizsgálat során a fővárosi és a Közép-magyarországi régiót kettéválasztották, így 2018-tól új besorolás lépett érvénybe nyolc NUTS 2 szintű és három NUTS 1 szintű egységgel, azaz Közép, Dunántúl, illetve Alföld és Észak nagyrégióval. (3)

1. ábra. Magyarország régiói

Forrás: KSH

Észak-Magyarország az ország észak-keleti részén fekszik, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyét öleli fel. Keletről szomszédos a Közép-magyarországi, dél-nyugatról az Észak-alföldi, illetve északról a Kelet-

CREATIVE REGION

Szlovákiai régióval, mellyel gazdag biogeográfiai, történeti és kulturális szálak kötik össze.

Területe 13.428 km², az ország területének 14,4%-a, amivel a negyedik legnagyobb régió. Borsod-Abaúj-Zemplén a régió területének 54%-át, Heves 27%-át, Nógrád a 19%-át adja. A két járás, az Edelényi és az Encsi pedig 5,3%-át, illetve 2,8%-át. (4)

Földrajzi, természeti és geológiai adottságok alapján Észak–Magyarország hazánk egyik legváltozatosabb tájegysége. Itt található az Északi-középhegység és az Alföld, keletről a Tisza, nyugatról a Duna határolja, a régióban található hazánk legmagasabb pontja, a Kékes tető. Északon a szlovák határ mentén alacsonyabb közép-hegységek és dombságok húzódnak, amik rengeteg felszín alatti csodát rejtnek. A Bükk-hegység hazánk barlangokban egyik leggazdagabb vidéke, itt fekszik az ország legmélyebb barlangja, a 254 m mély István-lápai barlang. Az Aggteleki-karszt Szlovákiába is átnyúló barlangrendszere Európában is egyedülálló, ahogy a térségben feltárt „ősemberbarlangok” is.

Észak–Magyarország kimagasló ökológiai potenciállal rendelkezik, hiszen a gyógyvíz, hévíz, ásványvízforrások, Bükkábrányban a nyolcmillió éves mocsári ciprusok, valamint az Európa Diplomás Ipolytarnóci Ősmaradványok gazdagítják. Folyóvizei közül jelentősebbek a Tisza, a Bodrog, a Hernád, a Sajó, a Zagyva és az Ipoly. A régió területének 13%-a országos és helyi jelentőségű védett természeti terület, hazánk védett területeinek 22%-a található itt. Az évi középhőmérséklet alacsonyabb az országos átlagnál, a téli hidegrekordot a régió két települése, Szécsény és Zabar tartja.

1. táblázat

Az Észak-magyarországi régió településszerkezete, 2020

	Város (db)	Nagyközség (db)	Község (db)	Összesen (db)	Városi népesség aránya (%)
B.-A.-Z.	29	9	320	358	58,6
Heves	11	5	105	121	46,9
Nógrád	6	-	125	131	40,6
Edelényi járás	2	-	43	45	42,9
Encsi járás	1	-	27	28	29,0

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

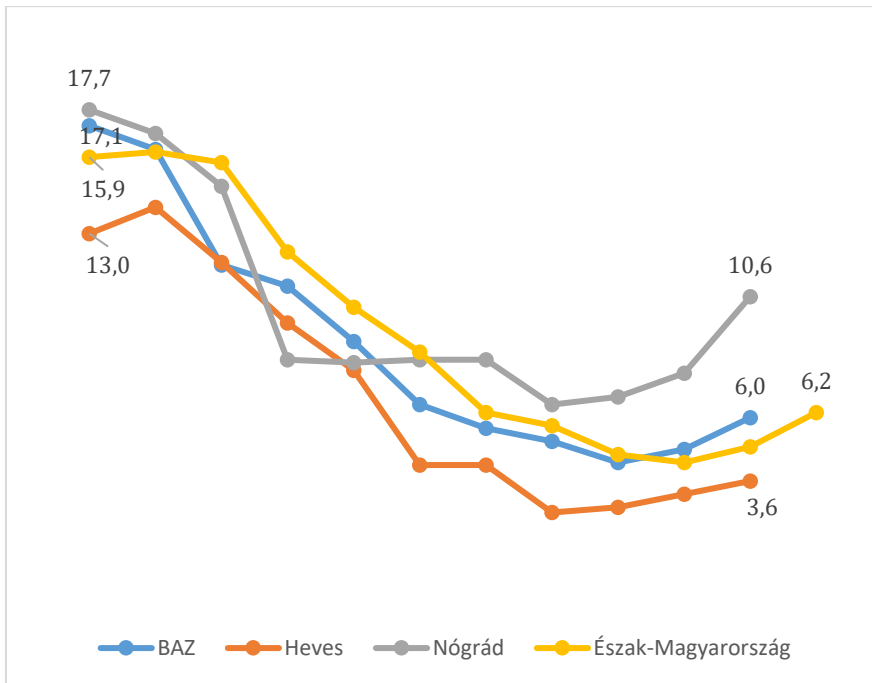
A régióban 610 település van, melyből 46 város, 14 nagyközség és 550 község. A régió hét legnagyobb településének népessége 2021-ben húszezer fő felett volt: Miskolc (150.695), Eger (51.168), Salgótarján (32.304), Ózd (31.234), Gyöngyös (28.179), Kazincbarcika (24.905), Hatvan (20.079). A városi népesség az összes régiót tekintve itt a legalacsonyabb, 52,4%. A népesség koncentrációját jelzi, hogy a városok közül hét a miskolci járásában található (Miskolc, Felsőzsolca, Alsózsolca, Nyékládháza, Emőd, Onga, Sajóbátony). A népsűrűség 83 fő/km², ami a vidéki átlagnak megfelel. Régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplén sűrűbben, Nógrád és Heves ritkábban lakott. Az átlagos településnagyság az országos átlagnál kisebb, jelentős az apró- és törpefalvak száma. A települések 57%-át az ezer főnél kisebb népességű falvak alkotják. Ezen belül az ötszáz főnél kisebb települések aránya 32%.

II.1. Munkaerőpiac, foglalkoztatás

Észak-Magyarországot a rendszerváltás óta a foglalkoztatottság alacsony szintje jellemzi. Bár a tíz évvel ezelőttihez képest kedvezőbbek az adatok, 2019-ban fordulópont történt és 2021-re csökkenést mutat a foglalkoztatottak száma és aránya, 1,2%-kal. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 0,7%-os, Hevesben és Nógrádban 1,6%-os volt a visszaesés. Eközben az aktivitási arány emelkedett, de ennek mértéke szintén elmarad az országos átlagtól (65,6%). 2021-ben a régióban 61,2% volt, aminél csak a Dél-Dunántúl mutat alacsonyabb szintet. Az alacsony foglalkoztatásnak és aktivitásnak több oka van. Egyrészt európai összehasonlításban a jelenlegi

CREATIVE REGION

65 éves nyugdíjkorhatárral felzárkóztunk az átlaghoz, de a jövőbeni tervezettekhez képest ez átlag alá fog kerülni, ha nálunk nem lesz további emelés a következő évtizedekben. A másik befolyásoló tényező a meghosszabbodott tanulási idő, hiszen emiatt a fiatalok egyre később lépnek be a munkaerőpiacra. További ok, hogy az évek óta ösztönzött foglalkoztatási formák, a részmunkaidős-alkalmazás, a távmunka, a határozott idejű munkaszerződések nem a kívánt mértékben terjedtek el még a Covid-járvány hatására sem.

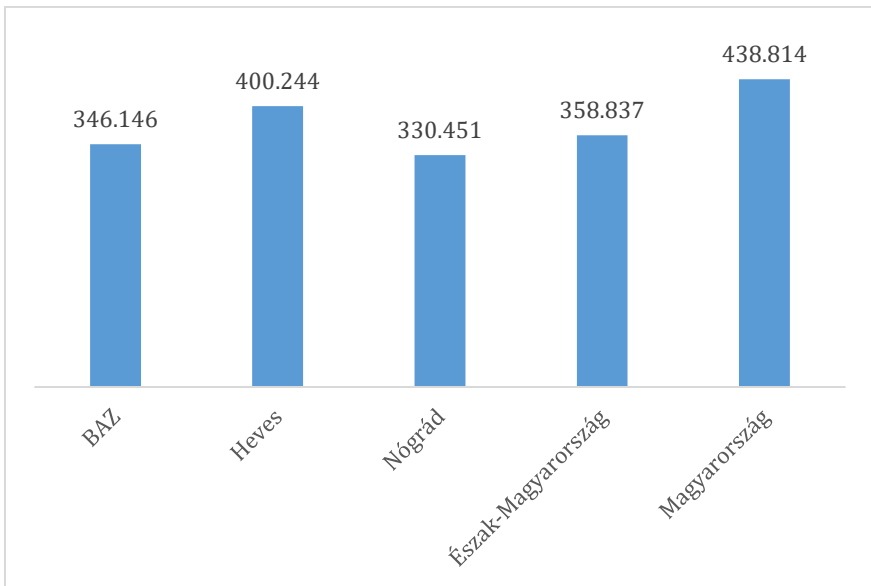

2. ábra. Munkanélküliségi ráta Észak-Magyarországon (%), 2011–2021
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az elmúlt években a korábbi kedvező tendenciák után a gazdasági válság, a Covid-járvány és a csökkenő kereslet munkahelyek megszűnésével, a munkanélküliek számának emelkedésével járt, jár a régióban is és országos

átlaghoz (4,1%) képest jelentősen magasabb, csak az Észak-Alföldön kedvezőtlenebb.

Észak-Magyarországon az alkalmazásban állók száma 2020-ban 245 ezer fő volt, ami az országos érték 8,5%-a és 5,3%-kal alacsonyabb, mint az előző évben. A csökkenés mértéke szintén meghaladta az országos átlagot (3,7%). Az alkalmazásban állók gazdasági ágankénti megoszlása a régióban több területen különbözött az országostól. Az ipar gazdaságban betöltött szerepét igazolja, hogy aránya Észak-Magyarországon magasabb a hazai átlagnál. Hasonló az eltérés az egészségügyi szolgáltatásban és a kereskedelemben is, viszont az oktatásban kicsivel kisebb, az információ - kommunikáció, a pénzügyi szolgáltatás, az ingatlanügyletek, a tudományos és műszaki tevékenység területén pedig, amely nagyrészt a fővárosban koncentrálódik, jelentősebb alacsonyabb, mint az országos átlag.

3. ábra. Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete (Ft), 2021
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

CREATIVE REGION

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a régió belül Nógrád megyében a legalacsonyabb, de Észak-Magyarország átlaga 18,3%-kal marad el az országostól. Csak az Észak-Alföldön alacsonyabb még nálunk is és ha a fővárossal összehasonlítjuk, akkor az ottani keresetek csupán kétharmadát kapják a régióinkban dolgozók. Az elmúlt öt évben bérnövekedése ezekkel az adatokkal fordítottan arányosan, nálunk volt a legjelentősebb, 47,2%, míg országosan 40,3% és Budapesten 37,5%.

Az Edelényi és az Encsi járásban a gazdasági aktivitási, a foglalkoztatási, a munkanélküliségi és a jövedelmi adatok illeszkednek a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei struktúrába, illetve tendenciákba, az átlaghoz képest kedvezőtlenebb, rosszabb mutatókkal.

II.2. Oktatás

2. táblázat

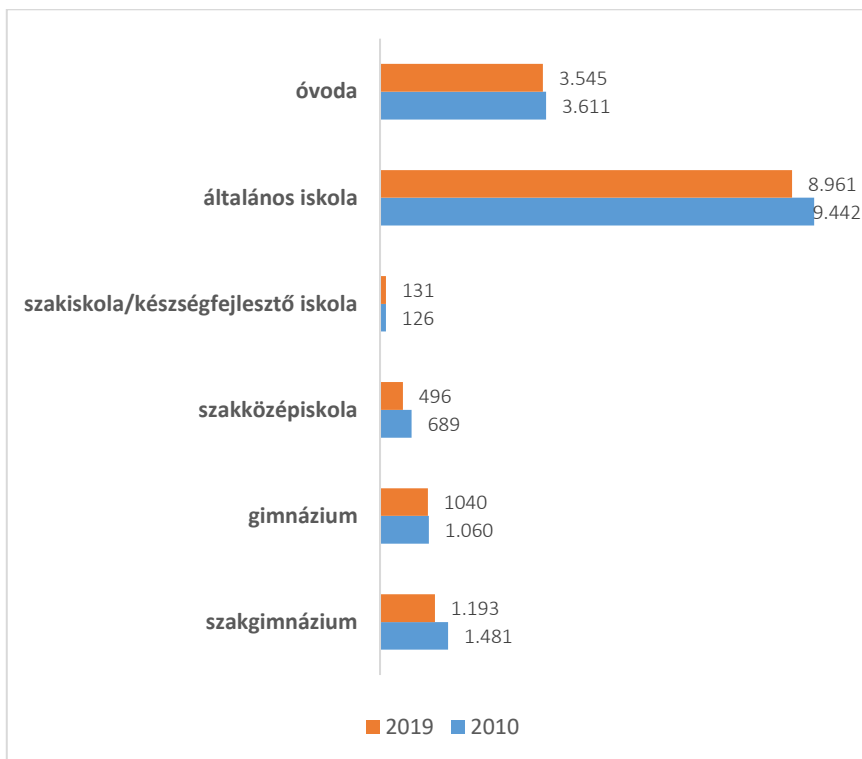
Közoktatási feladat-ellátási helyek Észak-Magyarországon (db), 2019

	BAZ	Heves	Nógrád	Edelényi járás	Encsi járás
óvoda	366	159	135	18	13
általános iskola	322	129	104	14	12
szakiskola	15	8	5	0	0
szakközépiskola	47	15	14	0	0
gimnázium	58	23	15	1	1
szakgimnázium	49	22	13	1	0

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Észak-Magyarországon 2019-ben a feladat-ellátási helyek száma az óvodák, az általános iskolák, a szakközépiskolák és a szakgimnáziumok esetében csökkent, a gimnáziumoknál stagnálás figyelhető meg, míg a szakiskolai/készségfejlesztő iskolák esetében enyhe növekedés volt a korábbi évekhez képest. A régióban iskolai az oktatásban egyre kevesebb gyermek vesz részt, hiszen csökken az adott korosztályhoz tartozók száma és aránya.

Az Edelényi járáshoz tartozó 45 település közül 17-ben (38%), az Encsi járás 28 települése közül pedig 13-ban (43%) van közoktatási intézmény.

4. ábra. Pedagógusok száma Észak-Magyarországon (fő), 2010–2019

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az elmúlt tíz évben Észak-Magyarországon a szakiskolai/készségfejlesztő iskolai területet kivéve mindenhol csökkent a pedagógusok száma. Legnagyobb mértékben, a szakközépiskolákban (28,1%), illetve a szakgimnáziumokban (19,4%), azaz az évtizedek óta válságban lévő szakképzés területén. 2019-ben összesen 13.638 pedagógus dolgozott a közoktatásban, ami 8,7%-kal kevesebb, mint 2010-ben.

3. táblázat

Felsőoktatás az Észak-Magyarországi intézményekben, 2021

	BAZ	Heves	Nógrád	É-M.ország	Magyarország
intézmények (db)	2	2	-	4	62
nappalis hallgatók (fő)	5.578	3.134	-	8.712	204.711
oktatók (fő)	694	497	-	1.191	23.511

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Észak-Magyarországon a képzésekben részt vevő hallgatók száma jelentősen mérséklődött az elmúlt években. 2010-hez képest a nappali tagozatosok száma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 34,3%-kal, míg Hevesben 48,2%-kal, ami az országos 15,1%-ot jelentősen meghaladó mértékű. Az oktatói létszámban is csökkenés következett be, de kisebb arányban (19,9%, illetve 18,4%).

II.3. Gyermeknevelés, szociális ellátás, szociális szolgáltatás

A három évnél fiatalabb gyermekek napközbeni felügyeleti formája a bölcsőde, mely segíti a munkába visszatérni szándékozó szülőket. Észak-Magyarországon az elmúlt húsz évben folyamatosan növekedett az intézmények és a férőhelyek száma is. 2020-ban 4.020 férőhelyre 3.513 gyermek volt beíratva, ami 87,3%-os kihasználtságot jelent. Ez az országos átlagnál (90,4%) kicsivel alacsonyabb és még mindig alacsony a bölcsődések aránya. Mindez összefügg a térségben tapasztalható alacsonyabb foglalkoztatottsággal és a magasabb munkanélküliséggel, hiszen így sok anyuka otthon van gyermekével.

Észak-Magyarország településeinek döntő többsége gyermekjóléti szolgálattal ellátott, hiszen ezek működtetése az önkormányzatok kötelezően ellátandó feladata. A jegyzők a szolgálatok- és a jelzőrendszer munkatársaival arra törekcsenek, hogy megoldják a családban keletkezett konfliktusokat, megelőzzék a veszélyeztetettséget, illetve mielőbb megszüntessék azt.

Legfőbb céljuk, hogy a gyermek ne kerüljön ki a családjából, még az alapellátásban orvosolják a problémákat. A gondozott gyermekek száma a régióban 2020-ban 3.768 fő volt, ami 18,2% az országos gondozottak számának. 68,7%-uk Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 22,2%-uk Hevesben és 9,1%-uk Nógrádban él. Az Edelényi- és az Encsi Járásban a járási központok, illetve a nagyobb települések azok, ahol az alapellátást működtetik.

A kezelt problémák legnagyobb részben anyagi- és gyermeknevelési jellegű, de jelentős az életviteli, illetve a magatartászavar miatti intézkedések aránya. Az okok, amelyek miatt a kiskorúak veszélyeztetetté válnak különbözőek: Borsod-Abaúj-Zemplénben leginkább magatartási, Hevesben környezeti, míg Nógrádban a legtöbben anyagi okból kerültek nyilvántartásba.

4. táblázat

Gyámhatósági ügyek Észak-Magyarországon (fő), 2020

	B-A-Z	Heves	Nógrád	É-M.ország	Magyarország
hátrányos helyzetű kiskorú	12.259	4.636	3.375	23.270	92.063
halmozottan h. helyzet kiskorú	24.119	5.041	4.845	34.005	93.863
védelembe vett kiskorú	3.492	984	918	5.394	27.143
gyámság alatt álló kiskorú	4.401	1.458	736	6.595	34.122

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Kedvezőtlen helyzet mutatkozik a régióban a védelembe vettek tekintetében is. Miközben a gyermekek száma csökkent, 2013-hoz viszonyítva 40%-kal emelkedett a védelembe vett kiskorúaké. Az esetek majd felénél a szülő nem megfelelő magatartása az ok, ezt követi a környezeti, majd a gyermeknek felróható ok, illetve a gyermek által elkövetett bűncselekmény.

Amikor már nem biztosított a gyermek nevelése a családjában, bekerül a szakellátásba. Észak-Magyarországon 2020 végén gyermekvédelmi szakellátásban 3.768 gyermek részesült, ebből nevelőszülőknél volt elhelyezve 2.772 gyermek, azaz 73,6%-uk. Borsod–Abaúj–Zemplénben ez az arány 76,0%, Hevesben 70,4%, Nógrádban pedig 63,0%.

Hazánkat, így Észak-Magyarországot is érinti a jelentős népességsökkenés és az elöregedés, az idősező lakosság arányának növekedése és az ezzel járó szociális problémák, illetve az ezekhez kapcsolódó különféle szociális ellátások.

5. táblázat

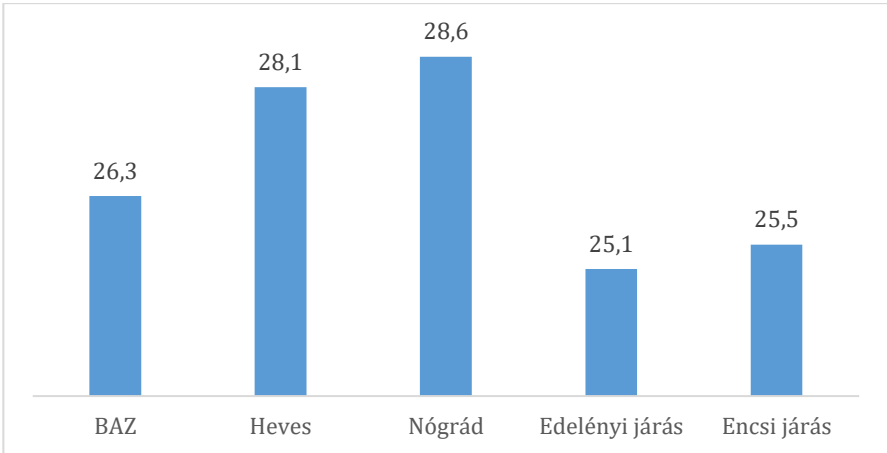
Időskorúak szociális ellátása Észak–Magyarországon (fő), 2019

	B–A–Z	Heves	Nógrád	É–M.ország	Magyarország
szociális étkeztetésben	19.362	7.670	5.807	32.839	186.120
házi segítségnyújtás	9.218	2.482	1.798	13.498	90.542
tartós bentlakásos	6.254	2.491	1.911	10.656	89.904
nappali ellátás	3.414	922	623	4.959	38.109

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A szociális alapszolgáltatások közül a szociális étkeztetés és a házi segítségnyújtás biztosítása az önkormányzatok kötelező feladata és zömében idősek veszik igénybe. Észak–Magyarországon mindkét formát Borsod–Abaúj–Zemplénben veszik legtöbbször igénybe a 65 év felettek közül, de 2010-hez képest a régió mindhárom megyéjében nőtt számuk és arányuk, összességében 35,8%-kal, illetve 11,0%-kal. Az aprófalvas Borsod–Abaúj–Zemplénben és Nógrádban különös jelentőségű a falu- és tanyagondnokok működése, akik tevékenységükkel javítják a városoktól, nagyközségektől távol élők életfeltételeit, főként az időseknek nyújtva segítséget a napi teendőikben, a közszolgáltatások igénybevételében. Említésre méltó a folyamatosan bővülő jelzőrendszeres házi segítségnyújtás is. A nappali ellátásokat nyújtó intézmények több, mint fele Borsod–Abaúj–Zemplénben található.

Az ellátottak zöme idős, jóval alacsonyabb arányt képviselnek a fogyatékosok, pszichiátriai betegeket és a szenvedélybetegeket, holott ezekre nagy igény mutatkozik. A tartós bentlakásos intézményekben élő idősök száma az elmúlt tíz évben Észak-Magyarországon stagnált - Borsod-Abaúj-Zemplénben kissé nőtt, Hevesben és Nógrádban csökkent -, ami a növekvő igényeket tekintve kedvezőtlen.

12. ábra. Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők Észak-Magyarországon (népesség %), 2020
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Észak-Magyarországon nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban nagyobb - de ehhez képest az Edelényi- és az Encsi járásban kisebb - arányban részesülnek, mint országosan. Számuk a népesség előregedése következtében az elmúlt években növekedett. A nyugellátásra jogosultságukat az ellátottak döntő többsége saját jogon szerezte, részesedésük Heves megyében (86%) magasabb az országos átlagnál (84%), a másik két megyében alacsonyabb annál. A nyugdíjasok legnagyobb hányada öregségi nyugdíjas, észak-magyarországi arányuk kisebb az országosnál. A korbetöltött, illetve korhatár alatti rokkantnyugdíjasoké viszont nagyobb, ahogyan az egészségkárosodottak ellátásában részesülőké is.

6. táblázat:

Szociális ellátásban részesülők Észak-Magyarországon (fő), 2019

	B-A-Z	Heves	Nógrád	É-M.ország	Magyarország
aktív korúak ellátása	15.475	4.314	4.483	24.272	99.051
ápolási díj	2.573	1.019	1.101	4.693	33.437
gyermekek otthongondozási díja	1.627	703	614	2.944	10.651
ren. gyermekvédelmi kedvezmény	46.434	12.609	10.170	69.212	263.216
települési támogatás	88.757	45.005	31.043	164.805	972.562

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az önkormányzati segélyezésnek különösen nagy szerepe van a jövedelmi szempontból kedvezőtlenebb helyzetű régiókban, így Észak-Magyarországon is. Minden segélytípusnál Borsod-Abaúj-Zemplén megye lakosságának részesedése a legnagyobb - 53,9% (települési támogatás) és 67,1% közötti (rendszeres gyermekvédelmi támogatás) - a régióon belül, illetve az Edelényi- és az Encsi járásban a megyei átlagnál is magasabb. Ugyanez figyelhető meg a régiók között Észak-Magyarországon, hiszen az aktív korú ellátásban részesülők 24,5%-a, míg a rendszeres gyermekvédelmi támogatottak 26,3%-a ebben a régióban él.

II.4. Kulturális intézmények, közművelődési lehetőségek

A tudás alapú társadalom megerősítésének, a társadalmak versenyképességének megteremtéséhez a világon mindenhol - így hazánkban is - jelentősen hozzájárul a kultúra, a közkultúra, a közösségfejlesztés. Észak-Magyarországon 2018-ben a százezer lakosra jutó kulturális intézmények

száma az országos átlagot (113,0) jelentősen meghaladta (157,2), aminél csak Nyugat- és Dél-Dunántúlon voltak magasabbak a mutatók. A kulturális rendezvények számát tekintve viszont már nem volt ilyen kedvező a helyzet, hiszen régióknál csak az Észak-Alföldön volt alacsonyabb ez a szám.

17. táblázat

Kulturális intézmények Észak-Magyarországon, 2019

	B-A-Z	Heves	Nógrád	Édelényi járás	Encsi járás
mozilátogatók (ezer fő)	530	181	102	na	na
színházlátogatók (ezer fő)	165	170	50	na	na
múzeum látogatók (ezer fő)	663	870	73	0,6	0,4
beiratkozott olvasó (ezer fő)	85	40	19	na	na
alkotó közösségek (db)	652	474	274	23	15

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A konkrét kulturális intézmények adatait megvizsgálva azt láthatjuk, hogy a mozik, színházak, múzeumok és könyvtárak száma, eseményeik- és látogatóik száma Észak-Magyarországon az országos átlag közelében van, Nógrád megye Borsod-Abaúj-Zemplénhez és Heveshez képest jelentősen elmarad arányában. A közművelődési intézményeknél viszont mind a rendezvények, az azokon résztvevők, mind az alkotó közösségek számában jelentős lemaradásban van a hazai átlagtól, csupán az Észak-Alföldön találunk hasonló arányokat. (5)

Internetes hivatkozások

A statisztikai célú területi egységek közös nomenklatúrája (NUTS)
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/99/a-statisztikai-celu-teruleti-egysegek-kozso-nomenklaturaja-nuts->

Észak-Magyarország megyéinek gazdasági-társadalmi helyzete, 2010:
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/miskolcgazdtars.pdf>

Észak-magyarországi operatív program 2007-2013:
http://www.terport.hu/webfm_send/320

<https://www.ksh.hu/>

<https://www.teir.hu/>

Mihályi Helga: Európai uniós ismeretek, régiófejlesztés, projektírás
<https://atti.uni-miskolc.hu/segedanyagok/kitersegiMH.pdf>

NUTS rendszer: <https://regionalispolitika.kormany.hu/nuts-rendszer>

Osváth Andrea

Boldva: „Jó itt élni!”¹

Absztrakt

A tanulmány a Creative Region projekt keretében végzett, Boldva településre vonatkozó kutatási eredményeket mutatja be, abból az aspektusból kiindulva, miszerint az Edelényi Kistérség első települése, a Bódva völgye kapuja, egyszerre képes az itt élők összetartozás tudatát - legyen az magyar-roma, fiatal-idős generáció - és a turisták érdeklődését fenntartani. A települést bemutató dolgozataimban ennek megvalósítási kereteit kívánom ismertetni. Jelen, a településsel foglalkozó első tanulmányban áttekintést kívánok adni a település történeti, demográfiai, gazdasági, foglalkoztatási, befektetési, oktatási és felekezeti életére vonatkozóan, a felvett interjúk és a kérdőíves vizsgálat eredményeit is reprezentálva.

Kulcsszavak: településtörténet, demográfia, magyar-roma együttélés, befektetési-foglalkoztatási jellemzők, oktatás, felekezeti élet a településen

Abstract

The paper presents the results of the research carried out in the framework of the Creative Region project on the village of Boldva, starting from the aspect that the first village of the Edelényi Sub-region, the gateway to the Bódva Valley, is able to maintain both the sense of belonging of the inhabitants - be it Hungarian-Roma, young-older generation - and the interest of tourists. In my essay on the settlement, I will describe the framework for achieving this. In this first study on the settlement, I intend to give an overview of the historical, demographic, economic, employment, investment, educational and religious life of the settlement, representing the results of the interviews and questionnaire survey.

Keywords: settlement history, demographics, Hungarian-Roma cohabitation, investment-employment characteristics, education, religious life in the settlement

¹ A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program 2021 – Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként, az NKFIH támogatásával valósult meg.

I. Bevezetés

Boldva község Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye középső részén, Miskolctól 14 km-re észak-keletre, Edelénytől 11 km-re, délre helyezkedik el. A Cserehát dombvidék déli, lassan már síkságba hajló, a Sajó völgygel összeolvadó táján, a Bódva folyó bal partján fekszik, melyről a nevét is kapta.

A mintegy 2248 lelket számláló község az Alsó-Bódva-völgy mikroövezetében, Miskolc, Kazincbarcika, Edelény és Sajószentpéter városok közigazgatási, gazdasági, művelődési vonzáskörzetében található. Földrajzi fekvése rendkívül kedvező. Miskolcra vasúton, a Miskolc-Tornanádaska útvonalon, közúton a 26-os számú útról Sajóecseg felé letérve, vagy a 3-as számú útról Arnót irányába fordulva könnyen megközelíthető. Az M30-as autópálya Arnót és Miskolc felől is 15 perc alatt elérhető.

Tiszta, rendezett környezet, szépen karbantartott házak, pompázó kertek és virágokkal teli utcakép fogadja a látogatót, akár Arnót felől, akár a 26-os út felől érkezik Boldvára. A főtér különleges elegye a régműltnek és a jelenkornak. Itt áll a 13. században épült templom, a falu büszkesége, ami a legtöbb látogatót vonzza a településre és a köré épült, az évszakknak, az aktuális ünnepnek megfelelően díszített tér, az egész évben kiállított, mindig más-más életképet megjelenítő Betlehemi-jászollal. A Barátok házában, ami a főtérrel együtt otthont ad a közösségi rendezvényeknek, különleges, itt természetgyógy növények keverékéből készült teát kóstolhat az idelátogató. A község bejáratánál található a számos történelmi emléket és turisztikai látványosságot felsorakoztató História-völgy kapuja. Tanulmányomban arra kívánok rámutatni, hogy a forráshiány, a pandémia és egyéb külső tényezők okozta nehézségek ellenére is hogyan képes egy település fenntartani, fejleszteni a környezeti adottságait teljes mértékben kihasználó lehetőségeit, kreatív módon használni azokat, megteremteni a békés egymás mellett élés, az együttműködés feltételeit fiatalok-idősek, magyarok-romák között.

A település demográfiai, gazdasági, oktatási és felekezeti dimenzióinak vizsgálatakor a településen végzett kérdőíves vizsgálat, a szerző által készített hét interjú, az Idősek klubjában felvett fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményei és a rendelkezésre álló hivatalos statisztikák szolgáltak forrásként.

II. Történelmi kitekintés

A falu történelme sok ezer évre nyúlik vissza (Kabdebon-Töltéssy-Grebely: 2011): kutatások és a környékbeli feltárások igazolják, hogy a kedvező földrajzi adottságok következtében a Bódva akkor még félsziget alakú földnyelvén élt - Kr.e. 3000-2800 körül - a bükki kultúra neolitikus népessége. Írott források csak a 13. századból kerültek elő, mikor is a települést Boldua, majd az 1512-ből származó dokumentumok már Boldwa, Bodwa néven említik.

A 16. század végére református közösség formálódik, ami a 18. század elejétől a Szathmáry-Király család újratelepítési programjának köszönhetően - 1727–1945 között a település a család birtoka - lutheránusokkal, tót ajkú jobbágyokkal és Peresütő–Abod település pestisjárvány után megmaradt lakosaival bővül.

A 20. század első felére Boldva a nagyobb és fejlettebb települések közé tartozott. A faluban gazdakör és levante egyesület létesült, a Hangya Szövetkezet a Boldvai Hengermalom és Villanyvilágítási Vállalat mellett több üzlet és önálló iparos működött, majd a két világháború után az alapvető jövedelemforrást a Kossuth termelőszövetkezet jelentette a lakosoknak. A múlt század második felében könyvtár, iskola, művelődési ház, azon belül mozi is létesül a faluban. Napjainkra kiépült a község infrastruktúrája, mely kényelmesebbé teszi az itt lakók és a településre látogató vendégek életét. Folyamatosan bővülő szolgáltatások, jól felszerelt intézményhálózat szolgálja a vendégek és a lakosság komfortérzetét. Az elmúlt években sikerült megszüntetni az illegális szemétkerakást, felújították a játszóteret, amit nemcsak a gyerekek, hanem az idősek is látogatnak, és a közbiztonság javítása érdekében kamerákkal védik a települést.

„Eszétikailag sokat változott a település Judit (ti. a jelenlegi polgármester, Szabóné Tóth Judit) óta: a közösségépítés területén különösen, Teszed-akciók, vasútállomás átépítése mind az ő nevéhez fűződik. Pedig ami válság jöhetett, jött: minden változott, személyi titkár, óvoda vezető váltás, Covid, de túllendültünk mindenen.” (interjúrészlet K.J.)

III. A lakosság összetétele, magyar- roma együttélés

Boldva utolsó becsült népessége 2248 fő (2021 évben), ami az akkori Magyarország népességének 0.02%-a (Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 0.37%-a). Népsűrűsége 86 fő/km².² Nem számít előregedő településnek, hiszen a 0-14 évesek száma 427 fő, a 65 év felettiiek száma pedig 316 fő.

A lakosság elvándorlása az utóbbi években csökkent, a polgármesteri interjúban a település vezetője elmondta, hogy alapvető céljuk mind a közösségi programok, mind az infrastruktúra fejlesztésével vonzóbbá tenni a községet, megtartani a lakosokat, elősegíteni a környező városokból való betelepülést, amire számos példa volt az elmúlt években.

„Más falvakból is költöznek be, főleg a környező falvakból (Sajósenye, Sajóvámos), sok idegen van, akiről nem tudom, hogy honnan jöttek, az idősek házaik nem itteniek veszik meg, sok az idegen.” (interjúrésztlet N.A.)

1. táblázat

Belföldi vándorlások Boldván

Belföldi vándorlások	
Év	Állandó oda-, és elvándorlások különbségének 1000 állandó lakosra vetített száma (fő) (TS 031)
2016	-6,45
2017	-2,60
2018	-7,80
2019	-26,73
2020	-6,21
2021	-11,63

Forrás: Helyi Esélyegyenlőségi Program 2023-28: 8.

² forrás: <http://nepesseg.com/borsod-abauj-zemplen/boldva> Letöltés: 2023. április 10.

Jelenleg 791 lakóingatlant tartanak számon a településen, ez az adat az utóbbi időben nem változott.³ Egyre nagyobb arányban vásárolnak a romák eladó ingatlanokat a településen belül, de ez nem zavarja jellemzően a lakosokat, hiszen életvitelük egyre inkább átalakul, rendezett otthonokban élnek, dolgoznak. Az alábbi interjúrészletek is ezt igazolják:

„... ha eladják a házakat a magyarok a településen belül, a cigányok megveszik, beköltöznek. Sokan félnek ettől, de nyugtatgatom azokat, akik félnek tőlük, mert rendesek. Kb. öt éve sok cigány lakás van a faluban. Varrok és van kapcsolatom a cigányokkal, szép a belső része is a házaiknak, nincs velük baj.”
(interjúrészlet B.J.)

A községen belüli roma ingatlanvásárlások annak a tendenciának a mutatói, amely a romák egyre erőteljesebb munkaerőpiaci integrálódását jelzik: a férfiak leggyakrabban a környező gyárakban helyezkednek el (R. Bosch Kft., Joyson Safety Systems Hungary Kft.) a nők a közfoglalkoztatásban. Ez a társadalmi folyamat már elindult az elmúlt években, mint arra Papp Z. Attila is rámutat: „a KSH kiadványokban és más kutatási beszámolóknak is egyre kedvezőbbek a roma népesség gazdasági tevékenységére utaló mérőszámok. Már a 2016. évi mikrocenzus adatai is azt jelzik, hogy a romák körében megnőtt a foglalkoztatottak aránya (16,4-ről 29,8 százalékra), és szintén kedvező tendenciáról számol be a Magyar Statisztikai Évkönyv 2019-es kiadása is. Több felmérés adatait használva, a 2010-es évek trendjeit összegezve egy másik elemzés is arról számol be, hogy 2018-ra a romák foglalkoztatási adatai javultak, a munkanélküliségi ráta és a társadalmi kirekesztettségben élők aránya csökkent (BERNÁT 2018).” (PAPP Z.: 2021: 246)

„Irányítani kell a romákat, kb. 800-850 fő roma él itt, felfelé mutató tendenciát mutatnak életmódjukat tekintve. Ez Miskolc közelségének köszönhető elsősorban, hiszen a Bosch munkát ad nekik. Az otthonaik, öltözetük rendezett, autójuk van. A nők jórészt a közfoglalkoztatásban dolgoznak.”
(interjúrészlet -polgármesteri interjú)

„Sok házat megvesznek, rendben tartják, nincs velük baj, csak néha zajosak. Kapaszkodnak, igazodnak, eljárnak dolgozni, van kocsijuk, a gyerekeket szép

³ 2019-2020-2021 évekre vonatkoztatva forrás: www.teir.hu Letöltés: 2023. április 10

ruhában járatják. Mindenfelé laknak már a faluban. ... Mióta megjött a Bosch, megszűnt a lopás, korábban csirkéket, bicikliket loptak, de már ez régen megszűnt. ... A környező falvakban teljesen más a cigány bűnözés, mint Boldván. Itt nincs: aki akar, az dolgozik. Simulékonyak, tisztelettudók. Olyan... normálisak. Nem mindenki, de a legtöbb... Ha elmegy melletted egy cigány asszony, nemcsak hogy köszönnek, de illatosak!” (Fókuszcsoport-Idősek klubja)

„A putrit felszámolták, beköltöztek a faluba, az egyik takarító néni is onnan származik (ti. iskola), de ő is beköltözött a faluba, rendben tartják a lakásokat, az udvart, megszűnt a korai terhesség. A munkába járás nagyon megváltoztatta az életvitelüket.” (interjúrészlet N.A.)

IV. Gazdasági adatok, befektetési- és munkalehetőségek

A térség természeti adottságaiból adódóan Boldván jellemző gazdálkodási tevékenység a szántóföldi növénytermesztés, a kertgazdálkodás, a szőlő- és gyümölcsstermesztés és természetesen jelen van az állattenyésztés is. Különös szerepet tölt be a község életében a gyógynövénytermesztés és az ezzel összekapcsolódó turizmusfejlesztési törekvés. A Barátok Házában árult, a bencések nyomán készített kétféle gyógynövény keverék (Monostor csendje, Janus apát itala) és az önkormányzat által üzemeltetett olajüzemben készült tökmagolaj - saját tapasztalatból állítom - egészen különleges kulináris élményt nyújtanak, nem különben esztétikait, megjelenésüknek köszönhetően.

Az önkormányzati tulajdonban lévő területeken gyógynövényeket termesztnek, elsősorban citromfűvet (2 ha területen), szárítják, majd tovább értékesítik azt. A termesztés, a feldolgozás és az értékesítés munkálatait is az önkormányzat felügyeli, irányítja. A gondot a közfoglalkoztatottak kis létszáma okozza, a Bosch elszívja a munkaerőt, 2-3 munkavezető van, akik értenek a mezőgazdasági munkához, nincsenek a mezőgazdasághoz, a növénytermesztéshez értő foglalkoztatottjaik.

„Teát készítünk, csomagolunk, értékesítünk belőle. A tökmag-üzem 7-8 éve működik, pályázati forrásból építettük, 13 M Ft-ot kaptunk tavaly a fejlesztésre.

... A gyógynövényeken túl 2 ha-on búzát (ti. vetésforgót alkalmaznak, az eladást előre szerződött partnerrel biztosítják) és napraforgót termesztünk, ebből készítettjük külső partner segítségével a tökmagolajat, amit fél literes kiszerezésben értékesítünk. Burgonyát, hagymát is termesztünk kisebb mennyiségben, ezeket is értékesítjük. ... Működik kertészet is: kordonos uborka – Miskolctól Edelényig jönnek a kereskedők, szociális alapon is osztunk, paradicsomot, paprikát, konyhakerti növényeket. Elsősorban lakossági értékesítés folyik.” (interjúrészlet, K. J.)

Az ipari tevékenységek körében megtalálhatók könnyűipari-, élelmiszer- és építőipari, szállítmányozással foglalkozó vállalkozások. A településen az elmúlt évtizedekben gyorsan nőtt a kereskedelem, a vendéglátás (Barátok Háza) és a szolgáltatások szerepe. Nagy szükség lenne szálláshelyekre, hiszen így még tovább bővílné a helyi és a környező települések által kínált programok résztvevőinek száma, de egyelőre nem találnak rá forrást.

A község lakossága vállalkozói aktivitás szempontjából kifejezetten élénknek mondható, a környező településekhez hasonlóan: A gazdaságfejlesztő pályázatok a munkaerő-megtartást, a település élhetőbbé, vonzóbbá tételét célozzák.⁴ Az alábbi táblázatban a községben található kiskereskedelmi egységek láthatóak, melyek - a teázót kivéve - vállalkozások üzemeltetésében működnek.

2. táblázat

A településen működő kereskedelmi egységek

Élelmiszer bolt	2
Ruházat	1
Tüzép	2
Italbolt	2
Dohánybolt	2
Teázó	1

Forrás: Boldva Önkormányzat

Az utóbbi időben az össznépességhez viszonyítva csökkent az aktív álláskeresők száma: 2016-ban még 177 fő, 2021-ben 160 fő volt a nyilvántartott álláskereső. Azonban a pályakezdők településen való

⁴ Forrás: Helyi Esélyegyenlőségi Program 2023-28

elhelyezkedése kilátástalannak mondható. Az alacsony iskolai végzettség (jellemzően 8 általános) még inkább megnehezíti a munkavállalást, legnagyobb eséllyel a környező gyárakban találnak munkát, Boldván nem. (2016-ban 18 fő, 2021-ben 11 pályakezdő álláskeresőt tartottak nyilván a településen.)

A legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat, ez jellemzően a közfoglalkoztatásnak köszönhető, jelenleg 67 fő dolgozik ebben a formában, további 7 fő a Polgármesteri Hivatalban. Az utóbbi öt évben sokan helyezkedtek el a környező üzemekben, gyárakban (R. Bosch Kft., Joyson Safety Systems Hungary Kft.). Jelenleg azonban nincs a településen olyan magánfoglalkoztató vagy olyan gazdaságélénkítő folyamat, amelynek köszönhetően jelentősen csökkenhetne az álláskeresők száma. Sokan járnak el a környező településekre dolgozni (Miskolc, Edelény, Kazincbarcika), ez a nagyobb városok közelségének, a jó közlekedésnek köszönhető.

„Vannak családi mezőgazdasági vállalkozások, a boltos, fuvarozó, adnak munkát a helyieknek. A Boschba sokan járnak, Edelénybe is járnak rokkantnyugdíjasok egy csokoládéüzembe, Kazincbarcikára is néhányan. A helyiek a mezőgazdaságban, a kereskedelemben, a hivatalban, az iskolában, az óvodában dolgoznak, de kevesen. (interjúrészet B.J.)

„... 68 fő dolgozik közfoglalkoztatásban, a maximumot igényeltük a BM-től, 12 ha területen és tanyán is dolgoznak.” (polgármesteri interjú)

Az elmúlt években számos fejlesztést valósítottak meg pályázati forrásból Boldván, ezek jórésze infrastrukturális jellegű volt (közút - közmű-, játszótér-, egészségügyi- és szociális infrastruktúrafejlesztés, helyi piac kialakítása, energetikai felújítás stb.), a források azonban jelenleg nem elérhetők, az önkormányzatnak évről-évre kevesebb a bevétele, így egyelőre csak tervezni tudják a további fejlesztéseket.

„Teaházat, szárítóüzem létesítését tervezzük megvalósítani, remélem, hogy lesz forrás. ... A legnagyobb beruházás a korábban pályázati forrásból közművesített ipari területen fog megvalósulni, 6 hektáron. Egy beruházóval van bérleti szerződésünk, tervei szerint húsfeldolgozó üzemet (juh- és marha) épít majd 12 Mrd-ból. Sajnos bevételi forrást azonban nem fog jelenteni a településnek, mert pályázati forrásból valósult meg az infrastruktúra kiépítése a telken.” (polgármesteri interjúrészet)

V. Oktatás

A településen bölcsőde, óvoda és általános iskola is működik. Az óvoda majdnem teljes létszámmal (férőhelyek száma: 100 fő, beíratott gyermekek száma: 90 fő). Az iskolában több, mint 90%-ban roma gyerekek tanulnak, csak a legfelsőbb évfolyamokban van elvétve néhány magyar gyerek, legtöbben az iskolában tanító pedagógusok gyerekei. *„Az iskoláskorú magyar gyerekeket Sajókeresztúrba, Edelénybe, Miskolcra hordják a szülők, teljesen cigány az iskola, alig akad-egy-egy magyar gyerek. Az óvodában még jobb a helyzet, óvodában dolgozik a menyem, ott is több a cigány, de azért jobban hordják még oda a magyar gyerekeket.”* (interjúrésztlet B.J.) Ez a tendencia sem egyedülálló az országban, oktatásszervezési szempontból komoly figyelmet kell, hogy kapjon: „... a roma gyerekek iskolai sikeréért továbbra is célzottan, regionális-területi szempontokat is figyelembe véve kell tevékenykedni, a korai lemorzsolódást meg kellene akadályozni, külön programokkal kellene a kisebb települések kihívásait kezelni.” (PAPP Z.: 2021: 246)

A helyi iskolában számos pályázat támogatja a tanítást, a pedagógusokat, az iskola épületének fejlesztését, korszerűsítését, a tanulók fejlődését. A lemorzsolódás csökkentése az egyik fókusz, nem csak a Tanítsunk Magyarorszáért programmal, hanem iskolai fejlesztő programokkal is igyekeznek érdekesebbé tenni a tanulást, könnyebben befogadhatóvá tenni a tudást. 18-20 fős osztálylétszámmal indulnak az elsősök és jellemzően ennyien végeznek is, sokan tovább tanulnak Miskolcon. *„Az iskola fejlődik: van drón, 3D-s nyomtató, Lego-szakkör működik, informatikai szakkör, KIP-es tréningen voltak a tanárok, 2014-ben kiégés elleni tréningen, egy TÁMOP-os pályázaton belül, ill. a Tanítsunk Magyarorszáért programban is benne vagyunk.”* (interjúrésztlet N.A.)

De sajnos még mindig: *„... A hiányzás a legnagyobb probléma az iskolában.”* (interjúrésztlet P.Á.) A gyerekek viselkedésén, a családi programokon is megmutatkozik már a roma családok életvitelében végbemenő pozitív változás: egy-egy iskolai, órai beszélgetésből már jól látható, hogyan alakul át a családi élet: A nyári programokban már szerepel a családi mozizás, budapesti látogatás, kirándulás is, erről az iskola hittan tanára számolt be a vele készített interjúban. Azonban: *„A gyerekek a helyi boltban vásárolnak, nem*

eszik meg az ingyen tízórait, az ebédet, veszi elő a kakaóstekercset... és utána éheznek. Ebben fejlődhetnének. Ahol dolgoznak, ott van megtakarítás. Ez a habitus, a cigányok ilyenek. ... Alkohol is van a gyerekek körében, már hatévesen is megisznak az apjukkal ezt-azt egy-egy bulin, sőt, van, aki pornót néz az apjával.” (interjúrészlet P.Á.)

„Az iskolában hittan órákon csak romák vannak. ... Az alsósok aktívak, a felsősöknél már inkább a szerelem és a pénz a kulcs. Az viszont jó, hogy elhelyezkedtek a szülők. Átalakul a település szerkezete. Beköltöznek a faluba... Majdnem minden ház előtt autó áll, jó, nem új autó, de van.” (interjúrészlet P.Á.)

Nagy problémát okoz a településen, hogy a fiatal nemzedék (középisikolás korúak) számára nincs olyan hely, ahol szórakozhatnának, közösségi életet élhetnének. Az önkormányzat megvásárolt egy ingatlant erre a célra, a pincéjét szeretnék átalakítani, azonban forrás hiányában nem sikerült eddig a felújítási munkálatokat elvégezni. *„Régen fennálló probléma, hogy a fiatalok nem tudnak hova menni, Miskolcra vagy Kazincbarcikára mennek szórakozni, ez hiányzik. Nemrégiben az önkormányzat megvett egy magánházat nekik, de még nem újították fel, nem adták át a fiataloknak.” (interjúrészlet B.J.)*

VI. Felekezeti élet

Három felekezet van jelen a településen: a református a legnagyobb lélekszámú, hiszen a református templom koraközépkori alapítása történelmileg, építészetileg és Boldva jelenlegi turisztikai attrakcióit tekintve is meghatározó eleme a községnek. Ezen túl viszonylag kis létszámú katolikus és még kisebb arányban, görögkatolikus (és elenyésző számban baptista) közösség él itt együtt.

„Évekkel ezelőtt volt egy cigány missziós tevékenység is a baptisták kezdeményezésére, kb. 8 éve koreai baptisták roma istentiszteletet kezdtek tartani, van egy nyugdíjas református lelkész, ő prédikált, az itteni missziós házban. ... 40-50 fő vett részt ... minden szerdán délután voltak alkalmak egy erre kijelölt családi házban, de egyre kevesebb hívő ment el, az adományosztásra helyeződött a romák érdeklődése, így lassan elhaltak az alkalmak. Csak néhányan vannak a faluban baptisták...” (interjúrészlet P.Á.)

Az 1780-as években épült katolikus templomban minden harmadik vasárnapon görögkatolikus misét is tartanak. Bár kis létszámban vannak jelen a katolikusok, összetartó erejük nagy: a vasárnapi liturgiákon kb. húszan vesznek részt rendszeresen és igyekeznek őrizni a hagyományos programokat, így évről évre a kántálást, december 24-én: *„17 órakor összegyűlünk és egy kis dobozkát viszünk és adományokat gyűjtünk, este 9-re szoktunk végezni – reformátusok, katolikusok, baptisták együtt. Kb. 20 fő gyűlik össze, az adományt az egyháznak adjuk. Hozzám a gyerekek 25-én jönnek ebédelni emiatt.”* (interjúrészlet B.J.)

A református gyülekezet a legnagyobb létszámú a településen. Minden vasárnap van istentisztelet, változó létszámban, ötven-száz fő van jelen. Sok a fiatal, nem előregedő gyülekezet, a negyvenes, ötvenes éveikben járnak a tagok. Mivel sok a család, gyerek istentisztelet is van minden héten. Keresztelőket, esküvőket is tartanak, éves szinte két-három esküvőt. *„Jó helyzetben vagyunk, sokan járnak be Miskolcra dolgozni, közel van Boldva.”* ...” (interjúrészlet P.Á.)

VII. Összefoglalás

„A posztmodern regionális politika a belső erőforrások - regionális, társadalmi, szervezeti, kulturális, környezeti, gazdasági tényezők - aktivizálására és kapcsolati hálók kialakítására törekszik” (HAVASI: 2021: 459): ennek példaértékű mintája Boldva. A helyi erőforrások kihasználtsága, a földrajzi adottságból eredő lehetőségek felismerése és működtetése (kultúrnövény- és gyógynövénytermesztés, értékesítés, kereskedelem, helyi piac kialakítása), a település jövőképe tudatos tervezése (infrastrukturális beruházások, a környező városokból való betelepülés támogatása, az oktatást segítő programok, projektek támogatása, működtetése, ipari park fejlesztése, beruházás-megvalósítás feltételeinek biztosítása) egyaránt ennek bizonyítéka. A település él, élni akar.

Boldva életét alapvetően határozzák meg azok a kulturális, közösségi programok, amelyek a község apraját-nagyját hivatottak megszólítani, aktivizálni. A jelenlegi polgármester programjában szerepelt az a terv, hogy minden hónapban lesz a településen az itt lakókat és az idelátogatókat,

turistákat megszólító rendezvény. Bár a 2020-as Covid 19 járvány hosszú időre ellehetetlenítette ezt az elhatározást, az utóbbi időben azonban már egyre több a közösség-formáló alkalom. A település a megyei értéktárban is jelentős attrakciókkal szerepel, amik ugyancsak turista-csalogatók. A gazdag program kínálatról, a helyi értékek megőrzéséről e tanulmány folytatásaként, *Boldva: A közösségi lét az éltető ereje* című dolgozatban írok részletesen.

Irodalom

KABDEBON János-TÖLTÉSSY Zoltán-GREBELY Gergely (szerk.) (2011): *Boldva története*. Boldvai Önkormányzat, Néprajzi Múzeuma Alapítvány.

PAPP Z. Attila (2021): Roma népesség és oktatásszervezés. *Educatio*. 2021. 30(2) pp. 242–259.

HAVASI Virág (2021): Esélyeik ellenére sikeres vállalkozások az Abaúji térségben in: *Multidiszciplináris tudományok* 2021. 11 (5) pp. 450–459. <https://doi.org/10.35925/j.multi.2021.5.46>

Helyi Esélyegyenlőségi Program 2023–28 (Boldva Önkormányzata)

Gyukits György

Hegymeg település helyzete és kilátásai a Kreatív Régió programjának szempontjai alapján¹

Absztrakt

A kutatás terepe Hegymeg, egy alig több, mint száz fős település Edelény közelében. Az elmaradott régióon belül ez egy jobb helyzetű település, de a térség jellemző gondjaival, úgymint munkanélküliség, szociális intézményrendszer problémái, közlekedés nehézségei itt is megfigyelhetők. Turisztikai nevezetességek nincsenek a faluban. A CR program szempontjából a vadászat és a gombászat és a biciklis túrizmus jelenthet kitörési pontot.

Kulcsszavak: kvalitatív szociológiai kutatás, szociális helyzet, vállalkozás.

Abstract

The research field is Hegymeg, a settlement near Edelény, with a population of about one hundred persons. Within the region where the general conditions are well below the average, this settlement has more favourable conditions, although it is not void of the region's typical problems, such as unemployment, problems of the social welfare system, problems of public transport - these are all present there as well. There are no tourist attractions in the village. From the point of view of the CR program, hunting, picking mushrooms and cycling tourism may be the areas for general improvement.

Keywords: qualitative sociological research, social conditions, enterprising.

¹ A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program 2021 - Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként, az NKFIH támogatásával valósult meg.

I. A település bemutatása a szakirodalom és a terepbejárás alapján

Az Edelénytől húsz kilométerre található százöt lelket (KSH, 2022) számláló apró falucska Hegyreg, mely gyönyörű táji környezetben, erdőmezős lankák között húzódik meg. Árpádkori település, nevét először 1272-ben említi oklevél (1). Hegyreg esetében is igazak mind a mai napig Szabó Zoltánnak a Cifra nyomorúságban (1984) írott szavai: *„Borsod vármegye egyik északi járásában (edelényi) pedig 39 községben él harminchét és félezer ember. Ugyanez a két szélsőség, mely az egyes falvak nagysága közti különbségben mutatkozik, megmutatkozik mindenben. Az egyes szomszédos falvak jellege közötti különbségek néhol óriásiak. A rengeteg kicsi településhelyen élő nép körülbelül ugyanolyan különböző jellemben, életformában, amilyen változatos a táj, mely befogadja őket.”*

Ha csak a szomszédos hatszázegynehány lelkes Lakkal vetjük össze a különbség számottevő. Lak egy elslumosodó falu (LADÁNYI-SZELÉNYI, 1998) a térségből jólismert problémákkal, de Hegyreg nem ilyen. Van ugyan, roma népesség, de nincs cigánytelep, a hetvenes évekből jól ismert és mára teljesen leamortizálódott alacsony komfortú kockaházakkal, és a telepről kiköltöző romák sem lakják le az amúgy is felújításra szoruló tornácos parasztházakat úgy, mint Lakon. A hegyregi roma népesség ugyanis a lakinhoz képest sokkal jobb körülmények között él. Az ellentétet jól példázza, hogy Hegyregen él egy holland asszonyság, egy tüchtig tornácos parasztházban, muskátli az ablakban, rend és tisztaság mindenütt, szemben Lakkal, hol ugyanilyen parasztházak romos állapotban vannak. De az egész falu is rendezett benyomást kelt, szemben a környékbeli elslumosodó falvakkal.

A házak kertjeiben sokan megtermelik saját szükségletre az alapvető élelmiszert, az állattartás azonban nem jellemző, bár az egyik interjúalanyunk volt egy nagyobb méhese, szemben az elslumosodó településekkel, mint Rakacaszend, ahol a vállalkozótól az öreg parasztnénikig csaknem mindenki a népkonyhából hozza az ebédet, és ott a kerteket sem művelik annyian.

A település nagyon csendes, ehhez hozzájárul, hogy nincs főforgalmú út, továbbá nincs vasút sem. De nincsenek boltok, vendéglátóhelyek, és még az oly megszokott falusi kocsmá sincs.

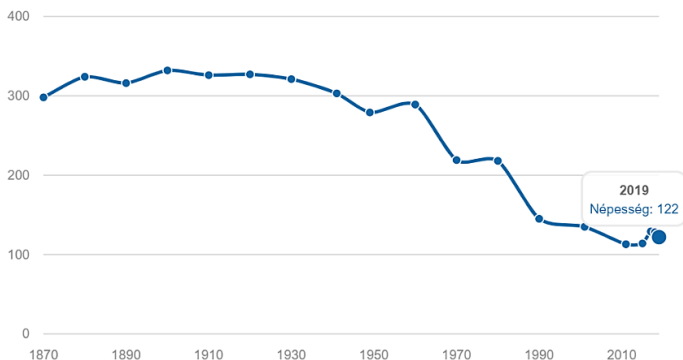
II. Módszer

Összesen tizenkét interjú készült, ebből nyolc esetben hangfelvétellel, ketten azonban nem járultak hozzá, hogy felvétel készüljön, és két esetben kötetlen beszélgetés formájában folyt az adatfelvétel. Volt olyan interjú, amikor egyszerre volt jelen a jegyző a szociális szféra vezetője és a hegymegi polgármester, ez olyan szempontból még előnyös is volt, hogy egymást kiegészítették saját nézőpontjuk alapján. Más esetekben a családtagok is jelen voltak és időnként beleszóltak, de ez is csak gazdagította az interjút. Amennyiben nem készült hangfelvétel az interjú után lehetőleg közvetlenül, de még azon a napon írásos feljegyzés készült a beszélgetésről. A terepmunka során a polgármesterrel a területileg illetékes jegyzővel, és a szociális hálózat vezetőjével, valamint a településen élő vállalkozóval, mint a település életét és jövőjében fontos szerepet játszó személyiséggel készült strukturált interjú. A többi interjú az itt élő „egyszerű” lakosokkal, hiszen az ő perspektívájuk is érdekes lehet a „KreatívRégió” programjának szempontjából.

III. A kutatás eredményei

III.1. Lakosság

A településen jelentős demográfiai változások következtek be az elmúlt bő százötven évben, melynek lényege, hogy az 1870-ben még háromszáz fős település mára nem túlzunk sokat, ha azt állítjuk, hogy a harmadára zsugorodott. a népesség száma a huszadik század fordulóján tetőzött, és utána lényegében folyamatosan csökken, ennek dinamikáját mutatja az 1. és a 2. ábra.

1. ábra: Hegyemeg község népességének változása.

Forrás: Népesség 1870–2011 évekre²

[1870–1880] +0.84 %/év

[1880–1890] -0.25 %/év

[1890–1900] +0.5 %/év

[1900–1910] -0.18 %/év

[1910–1920] +0.03 %/év

[1920–1930] -0.19 %/év

[1930–1941] -0.52 %/év

[1941–1949] -1.03 %/év

[1949–1960] +0.32 %/év

[1960–1970] -2.74 %/év

[1970–1980] -0.05 %/év

[1980–1990] -4 %/év

[1990–2001] -0.65 %/év

[2001–2011] -1.76 %/év

[2011–2015] +0.22 %/év

[2015–2017] +6.38 %/év

[2017–2018] -0.78 %/év

[2018–2019] -4.69 %/év

2. ábra: Hegyemeg népességének éves százalékos változása

Forrás: Népesség 1870–2011 évekre³

² A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség területi adatok megyénként 4.1.1.1 táblázat - Frissítve: 2013.05.23. 1870–1960 jelenlévő összes népesség. 1970–2011 lakónépesség (Hozzáférs: 2015. december 11.), <http://nepesség.com/borsod-abauj-zemplen/hegyemeg#1>

A települést a közelmúltban is sokan elhagyták, mint ahogy ez a fenti ábrákról is jól látszik, de ennek szemmel látható bizonyítékai is vannak, mégpedig az üresen álló házak. Ahogy az a térségben lenni szokott a rendszerváltást követően elsősorban a fiatalok költöztek el, és az itt maradt idősök lassan kihálnak. Házat már egy millióért már lehet vásárolni, bár meg kell állapítani, hogy a hegymegi ingatlanok valamivel drágábbak az olyan elslumosodó településekénél, mint amilyen a szomszédos Lak.

A polgármester így nyilatkozik a falut érintő demográfiai változásokról: *„És hát nyilvánvaló, hogy miért lettem itt Hegymegen, egy aranyos kis faluban, csak az a baj, hogy ha még meg tudtam volna azt akadályozni, vagy lett volna olyan hatalmam, hogy az embereket felvilágosítsam, hogy nem kell menni városra, mert előbb-utóbb meghal a város, mert nem lesz vasipar, nem lesz bánya, nem lesz semmi, mert az mindig azt kellett nézni, aki tekintett ki, olvasott rengeteget, meg tapasztalt, - nem hitték. Tehát az emberek elmentek, és maradtunk ilyen kevesen, akik már alig tudunk itten ügyködni.”*

Bevándorlás tekintetében két teljesen különböző háttér és megfontolás figyelhető meg. Egyrészt a jobb helyzetű romák jönnek Lakról, ami, mint már volt róla szó, egy elslumosodó település. Másrészt van két külföldi, a fent már említett holland özvegy, aki a férjével költözött évtizedekkel ezelőtt ide, a férje időközben meghalt, ennek ellenére itt maradt. Az érthető számomra, látva a csinos házát, hogy miért marad, inkább az a kérdés, miért jöttek Magyarországra, lehet, hogy a holland nyugdíj olyan alacsony, hogy Hollandiában sokkal szerényebben lehet megélni belőle, mint itt? A másik egy Svájcban visszaköltött magyar, akinek a vadászat volt az ok, amiért idejött Hegymegre. Kérdés azonban, itt is miért jött vissza Magyarországra? A vele készült interjúból kiderül, hogy körülbelül ezer svájci frank lehet a nyugdíja, amiből Svájcban sokkal szerényebben lehet megélni, mint Hegymegen, ezért úgy tűnik az anyagi megfontolások is szerepet játszanak abban, hogy valaki ide költözik.

³ A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség területi adatok megyénként 4.1.1.1 táblázat - Frissítve: 2013.05.23. 1870–1960 jelenlévő összes népesség. 1970-2011 lakónépesség (Hozzáférés: 2015. december 11.), <http://nepesség.com/borsod-abauj-zemplen/hegymeg#1>

III.2. Közigazgatás és szociális ellátás

A hegymegi népesség közigazgatási szempontból Borsodszirákhoz tartozik, a jegyzői hivatal is itt található, bár a polgármesteri iroda Hegymegen van, de a polgármester már nem itt lakik, hanem Miskolcra jár ide, bár van lakóingatlan a faluban. A településnek van falugondnoka, aki helybeli lakos.

A Hegymeggel kapcsolatos feladatokról így nyilatkozik a jegyző az interjúzás során: *„Hegymeggel kapcsolatban viszonylag könnyű dolgunk van, az alapfeladat ellátásoknak kell eleget tennünk, ugye itt elsősorban falugondnoki szolgáltatás, aminek működnie kell, és közmunkaprogram. Ennek még idáig meg tudunk felelni. Igaz, hogy falugondnok személyt találni, megfelelőt már néha a nehézségbe ütközik, most szerencsénk volt és most működik a szolgáltatás. Igazából ezzel a két alapfeladattal gyakorlatilag működik a település, nagyobb problémák nélkül.”* (jegyző)

Szociális szempontból tekintettel a kis népességszámra, százöt fő, nincs óvoda, iskola, orvosi rendelő, és egyéb szociális intézmény sem, ezeket a feladatokat a szomszédos Lak, illetve Borsodszirák biztosítja. Ez a jelent tekintve az élıhetőség szempontjából nagy nehézség, annak ellenére, hogy mindkét település közel van, a település jövője szempontjából pedig egy sötét árnyék. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a borsodsziráki központú szociális szolgáltatóhálózat állandó szakemberhiánnyal küzd.

A településen szociális szempontból a demográfiai struktúra tekintetében hasonlít a környékbeli falvakra, itt is jelentős az idősök száma, a gyermekek között pedig a romák felülreprezentáltak. De szociális szempontból nincs olyan krízis, mint Lakon köszönhető ez annak, hogy az itt élő roma népesség jobb helyzetű. Összességében így foglalja össze a hegymegi helyzetet a lakival összehasonlítva a területileg illetékes szociális ellátásért felelős szociális munkás: *„Hegymeg, hogy is mondjam, ott nyugodtabb az élet, valahogy más a lakossági összetétel, tehát ott a fennmaradás az esélyesebb. Lakom, ott pedig abban bízunk, hogy a szakemberek kellőképpen hatást tudnak gyakorolni az emberekre. Azzal, amit mondanak, mert pénzt nem nagyon tudunk adni, de próbálnak a személyiségükkel hatni. Ezekre az emberek talpon tudjanak maradni, és hogy jó irányt vegyen az élet.”* (szociális ellátásért felelős szociális munkás)

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ne lennének problémák, mint például az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés. Ennek nehézségeit illusztrálja az alábbi interjúrészlet:

„Tehát mondhatnék példákat. Orvoshiány. Tehát ugyanezzel az összefogással megvalósul az, hogy mi fogjuk tudni pótolni a háziorvost

Mennyit fizetnek az orvosnak?

- Nagyon sokat.

Most olvastam pont, hogy milliós fizetésnél sem találunk gyermekorvost. Nem tudom, valamelyik.

- De itt mennyit kap az orvos?

- De ez ilyen. Milliós fizetés.

- Igen. Na most, mióta dolgozik itt az orvos?

- Most pont nem is tudom, hogy két éve, három éve halt meg. Nekünk volt egy háziorvosunk. Igen, nem főállásban. Helyettesít.

- És hol van főállásban?

- Edelényben..

- Edelényben is vannak már üres körzetek. Tehát nagyon nehéz lesz.

- És ez azért van, mert ez egy nagyon nehéz dolog.

Azt hadd kérdezzem meg, hogy hogyan tudták idecsábítani az orvost. Egyrészt van egy magas fizetése az orvosoknak. De az nem maguk fizetik azt.

- Azért, hogy hadd tegyem hozzá, hogy ez a magas fizetés viszonylagos, hiszen mi úgy kötjük a szerződést, és szerintem a legtöbb helyen ez a gyakorlat, hogy az egészségbiztosítási pénztártól a finanszírozást egy az egyben próbáljuk átadni, hiszen az ő feladata és felelőssége a teljes orvosi körzet és orvosi ellátás megszervezése. Beleértve itt azt attól kezdve, hogy ő az asszisztenciát biztosítja, a helyettesítéséről gondoskodik, az eszközöket megbeszéli, tehát így van. És ez az összeg, ez mind ezt takarja. Tehát az ő magánbevétele nyilvánvalóan.

- Az még a kérdésem, hogy olyan volt-e, hogy az orvos idejött, és mondjuk, ugye Lakom van, hogy a laki önkormányzat, vagy az itteni önkormányzat, mivel hát ez úgymond a központi önkormányzat, hogy adott neki mondjuk egy összeget, hogy azért, hogy idejöjjön, azért ő kap egy összeget.

CREATIVE REGION

- *Nem, nálunk nem. Igen, nem is tudnánk egyébként sajnos, biztos, hogy megadnánk akármennyit, hogy legyen orvos az öt településnek, de nincsenek olyan anyagi lehetőségeink, hogy ezt megtegyük.* (jegyző)

Az orvosi ellátás további kérdőjeleiről számolt be a polgármester:

„*De egy a baj, még az orvosi ellátásnál mindig akarok mondani valami óriási probléma. Mindenhol nálunk itt a településeken, legalábbis a környéken, hogy van orvosi ellátás, csak egy (óra) naponta, öt hetente, csütörtök kivételével, tehát négy nap, akkor ezek szerint, ugye, mert jön négy nap, egy óra.*

- *Igen.*

- *Öt településnek. Megint kezdődik a probléma. Nyilván. És a másik az, hogy ugye soha olyan beteg, aki azt mondja, hogy beteg. Ugye? Nyilván a gyerek nem akar menni iskolába, akkor most már ahhoz teszik függővé, hogy kapja a pénzt, vagy nem kapja, hogy van-e orvosi igazolás. Ami a probléma, hogy nem győzi, és nyilván telefonon intézik a betegséget. Így kezdődik a probléma. Tavgyógyítunk.”*

Az egészségügyi problémák összetettségét illusztrálja az alábbi idézet:

„*Tehát, hogy ugye beszélt az orvoshiányról, van-e még valami?*

- *Hát egyébként nem tudom, hogy ez mennyire bizonyítható, vagy bizonyított, de mindegy, tehát hallottam ilyen problémáról, hogy nagyon sokan nyugtatót szednek, és ugye a nyugtatóra mindenféle alkoholt. A nyugtatóra így van, nem tudom. 5-6-7-8-10 ember fogalmam sincs, mennyi lehet pontosan. Van egy pár ember, akinél már komoly mentális problémák adódtak, vagy keletkeztek ebből, és elég nehezen kezelhető.*

- *Hát persze.*

Hogy összekapcsolódnak ezek a problémák a családon belüli bántalmazással is, mert ugye nem jutnak be a megfelelő egészségügyi ellátásba, mivel egyszerűen, hogy is mondjam, mindenhova el kell küldenünk egy esettanulmányt, egy éppen egy jellemzést az egész történetről, mert ilyenkor már bekapcsolódik a rendőrség, bekapcsolódik, tehát még mi a pszichiátriával is kapcsolatban vagyunk egyébként, hogy vegyék már komolyabban, mert nagyon sok esetet visszaküldenek.

- *Miért küldi vissza pszichiátria?*

- *Tele vannak. Bocsánat. Szerintem azért. Már volt, amikor egyszerűen egy új kezelésre. Gyors, hogy is mondjam, orvosi konzílium után már Debrecenbe utalták, és mégis nyomon követhetetlen, hogy onnantól kezdve nem kötelezték semmire, és állandóan bogozzuk az ilyen történeteket, mert életveszélyben vannak az emberek. Itt is sok múlik azon, mert ezeket az embereket ugye kezelni kell, de nem kapják meg, mert egyszerűen beviszik, és hazaküldik egy fél nap után őket. (szociális ellátásért felelős szociális munkás)*

Nagyon fontos, hogy a térségben oly gyakori lakhatási problémák (VIRÁG, 2006) Hegymegen nem jelentkeznek:

- *„Nekem nagyon problémám ezzel (az ellátandó településeken). A lakhatáshoz ez egy nagy probléma, csak hogy mondjuk, ezzel a közepére vágjak, ahhoz, hogy kicsit hozzáfűzzek. Amikor az nincs megoldva, akkor semmi nincs megoldva. Tehát ott.*

- *Ez egy központi kérdés.*

- *Központi kérdés. Olyan lavinát indít el egy család életében, hogy ott már nekünk is örökösen lépni is kell. Hegymegen nem jellemző, ott inkább segítséget kell adni tulajdonképpen, hogyha egy-egy ilyen szülői alkalmatlanság lép föl.” (szociális ellátásért felelős szociális munkás)*

Támogatások

Hegymegen van népkonyha is, erről így nyilatkozik a polgármester:

„Tehát nálam minden lakos, aki ott lakik, és fiatal, nem tölti be a 45. évet, kap 200 ezer forintot lakásfelújításra. Na, most nyilvánvaló, hogy én nem nagyon ellenőriztük, ugye, azért megpróbáltuk, hogy számlával igazolják, lehet, hogy éppen egy kis kajára is költi. Minden ember, mindennap kaphatna egy tál ételt, Hegymegen.

- *Lakon is gondolom.*

- *Nem, nem, nem.*

- *Akkor nem családsegítő. Ez a népkonyha?*

- *Lakon nincs népkonyha. De ezt szerződni kell, tehát nem mindenki kaphat, aki jó idejében szervezte a dolgot, illetve sajnos érdekességből el tetszene ájulni, hogy pénteken megyek én, és hozom a Tescóból a pékárut.*

- Igen?

- *Meg tetszik (tudni), olyan pogácsát, amit tegnap már ment el, azt már nem lehet kitenni, de még azt is megkapja mindenki. De ne tessék gondolkodni, hogy ezek ugranak. Egy a probléma, mint itt nálunk, ez legalább is. Hegymegen, hogy másra költik a pénzt. Tetszik érteni, nem arra, amire kell. Például, mit tudom én, nem kell neki, amit gondolok én itt. Az idős néni meg alig várja, hogy megkapja, tesz rá egy kis ízesítést, azt megeszi. Most, hogy betettek egy serclit, azt mondták, hogy a kutyája se eszi meg a népkonyhás kaját.” (polgármester)*

A fenti interjúrészletből az is kiolvasható az a szociális szempontból ellentmondásos helyzet, hogy a sokkal rosszabb helyzetben lévő Lakon nincsen népkonyha. Korábbi kutatásaim alapján megállapítható, hogy a térségben nagyon súlyos problémát jelent az eladósodottság. E tekintetben Hegymegen a polgármester beszámolója alapján három család esetében végrehajtási stádiumban van az ügy.

III.3. Foglalkoztatás - Közfoglalkoztatás - Munkanélküliség

Foglalkoztatás tekintetében a térséghez képest (VÁRADI, 2016) jó helyzetben van Hegyreg. A polgármester szerint két külföldi munkavállaló is van, ez ugyan kevesebb, mint Lakon, de ott a lélekszám is nagyobb. Elmondása alapján körülbelül öt fő dolgozhat feketén.

Közfoglalkoztatás tekintetében sem olyan súlyos és kilátástalan a helyzet, mint ami más településeken, mint például, ami Lakon tapasztalható, ezt támasztja alá a polgármester beszámolója is:

„Én akkor sose gondoltam, hogy én polgármester legyek. Azt is tudni kell, hogy ilyen kis községben egy polgármester a falunak a toprongya. Tehát itt mindennel foglalkozni kell. Itt mindjárt meg kell fogni a kapanyelet, itt ki kell ásni a földet, mert manapság, a mai napon például elértük oda, hogy egy ember nincs közmunkán. Akire valamit rá lehet bízni, mert mindegyik dolgozik, hál' Istennek, és kereskedsz, és nem.

- *Akkor nincsenek közmunkások?*

- *Közmunkás van pillanatnyilag nyolc fő, de mind hölgyek, meg egy fiatalok.*

- *Miért?*

- *Hát mert, hogy mondjam, aki tud dolgozni, az elhelyezkedett, és máshol dolgozik. A férfiak pedig nyilvánvaló, hogy elmentek az építőiparba. Felszipkáztak mindenkit, és olyan pénzekre, hogy nem merem azt megmondani, hogy mit keresnek, mert látom azt, hogy amikor kérnek segílyt, ugye igazolni kell, vagy kitalálok valamit, hogy azért támogassam a fiatalokat a kereten belül.*

....

- *Erőset befolyásolja a kijelölt települést nálam. Ugye, mindenki dolgozik, mint dolgozik?*

- *Mindenki.*

- *Mindenki jobb anyagi helyzet, bármelyik rétegnek, tetszik érteni. Tehát, hogy nekem nincsen olyan, hogy nem tudok emberekkel foglalkozni, mert nincsen benne, mindenki dolgozik. Aztán hogy hogy dolgozik ez most meg más kérdés?*

- *A szomszédban, a dolog, mert nem az ellenkezője, Lakon sokkal kevesebb és rengeteg a közmunkás. Tehát ott nálam van közmunkás most négy vagy öt. Ott meg száz. majdnem 150–180 és a férfiak is ott vannak, azok nyilván mit keresnek? Keresnek 60 ezer forintot. Én nálam meg, mint nyilvánvaló, hogy akik akárhogy nem néznek utána, feketében, vagy nem feketében, és ez nem téma, nem jelentek fel senkit nyilvánvaló.*

- *Persze.*

- *Örülök, hogy a család több pénzt hoz.*

- *Jaj, most hazajövök. Merthogy megkapja a minimálbért, megcsinálja, mennyit tesznek zsebre, hát én nem tudom. Más a gazdasági helyzet, meg az élet.”
(polgármester)*

A mezőgazdaság, ami említésre méltó tényező, mert idénymunkát biztosít az itt élőknek. A Hegymegiek közül ugyanis csak pár embernek van földje, aki műveli, vagy bérbé adja, az ezer hektáros „nagy birtokok” idegenek kezében vannak.

III.4. Közbiztonság

Csendes, nyugodt kis falu. Deviáns magatartásformák, úgymint alkoholizmus, drogfogyasztás, bűnözés megítélésem szerint nem jellemző, szemben más környékbeli településekkel, ahol, ezek nagyon elterjedtek. Ezt a kijelentésemet arra alapozom, hogy a terepmunka során olyan személlyel nem találkoztam, akin látszott volna, hogy alkohol, vagy kábítószer befolyása alatt lenne. Meg kell jegyezni, hogy a településen még kocsmá sincs.

Tapasztaltam, hogy az itt élők figyelik egymás portáját, volt egy konfliktusom is e téren, amikor a kérdezés során, miután már a sokadik portánál sem jött ki senki kiáltásomra, bementem az egyik nyitott kertajtón, hogy a házba bezörgessek, és a szomszédságban lévők mindjárt, rám kiáltottak, hogy mit keresek ott. A képhez hozzá tartozik évekkal ezelőtt megerőszkoltak meggyilkoltak és kiraboltak egy egyedül élő kilencven éves nőt a településen:

„És akkor az egyik rendszeresen dolgozott nála (egy ácsnál), a másik az meg így, mint közmunkás, nálam volt néha-néha. Aztán azt se bántottam, hogy egymással így voltak mindig, de mindig vigyáztak arra, hogy egyik se haljon meg, mikor meg mindig civódtak, hát mi máson, az italon, hát mi máson, meg mit tudom én, ezt már ne menjünk bele. És akkor az a néni, ez az esemény, hogy az állat nem csinálja ezt. 94 éves, 93 éves néni volt. Megerőszkolták, ami volt nála, kirabolták. Nem tudok róluk semmit, ott vannak bent a börtönben.”
(polgármester)

Ez a szörnyű eset is hozzájárulhatott ahhoz, hogy jobban figyelnek egymásra a Hegymegiek.

III.5. Közlekedés

A tömegközlekedést a volánbusz jelenti, amellyel a legközelebbi városba, Edelénybe lehet eljutni, innen Miskolcra átszállással, többnyire van csatlakozás, de még így is csaknem egy óra az út, a másik irányban van Lak, ahol a szociális ellátások igénybe vehetők ez tíz perc, viszont a buszok ritkán járnak. A polgármester szerint régebben még rosszabb volt:

„Milyen a tömegközlekedés Lakon és Hegymegen?”

- Hát, nem túl jó. Az ugyanaz, mert egy vonal.” (jegyző)

- „Lényegében nyugodtan mondhatom. Most én meg azért csak közelebb vagyok már, hogy nézzem meg a faluhoz, tehát tényleg, ahogy látom, minden van. Tehát a korábbihoz képest óriási fejlődés van. Tehát naponta túl megy, busz, csak mondom, Hegymeg felé, vagy Laknak, mert hát nem a hegymeg a végcél. Mit tudom én, itt indul a kettő helyett, ami volt régen, nyolc. És a kocsija most már mindenkinek kocsija van. Tehát helybeli, minden roma embernek kocsija van. Van, akinek kettő van, tökéletes.” (polgármester)

Így Hegymegen gépkocsi nélkül nagyon nehéz az élet, aki csak teheti, evvel jár. Az interjúzás során arról számoltak be a megkérdezettek, hogy ez a családi költségvetésben nagy tétel, ha ugyan nem a legnagyobb. Volt, aki havi százötvenezer forintról tett említést. Fentieket megerősítette a jegyző és a szociális szféráért felelős szakember is, kiegészítve avval, hogy a bejárás a magasabb iskolai végzettség, értve ez alatt az érettségit vagy egyetemi diplomát adó képzést nehezíti meg leginkább. A település élhetősége szempontjából tehát a közlekedés további javítása véleményem szerint elengedhetetlen, annak ellenére, hogy a korábbiakhoz képest javulás tapasztalható.

III.6. Kultúra - Építészet - Hagyományok

Tradicionalis építészet tekintetében a településen pár fatornácos ház található. A holland asszony háza ilyen, és az kifejezetten jó karban van, de többnyire romos állapotban lévők és van közöttük lakatlan is.

„Azt szeretném még kérdezni a lakhatással kapcsolatban, hogy vannak olyan régi parasztházak, ez a tornácos felújítás. Hogy ezzel mit tudnak kezdeni, vagy van ezzel kapcsolatban valami?

- Nem igazán.

- Jó. Vannak jogi lehetőségek rá, nyilván a védelem bevételre.

- Van rá.

- Mondjuk Lakon hány ilyen.

- Védelembe vett házat.

- Most nem tudom.

- Hegymegen van ilyen?

- *Nincs, nincs.*

- *Tehát ahogy a jogi lehetősége megvan, de most egy helyi önkormányzat egy ilyen szegény településen örül annak, hogyha bármilyen módon fel tudja újítani a lakos, és valamit tesz azért, hogy mondjuk ne dőljön be, vagy ne szakadjon, vagy ne dőljön el. Én nem látom sok értelmét, hogy mi még ezen felül terhet rakjunk a lakos nyakába azzal, hogy csak így újíthatod fel, vagy csak azt tehetsz rá, vagy nem tudom mi.”* (jegyző)

A kutatás folyamán olyan hagyományos étel, mint amilyen például szlovák gyökerű Bükkszentkereszten a sztrapacska, vagy ital, mint amilyen a gönci barackpálinka, - annak ellenére, hogy van házi pálinkafőzés - nincs a településen. Hagyományos népviselet nincs. Van egy költőnő, aki innen származott, de már Miskolcon lakik. A polgármester büszkén mutatta a falu könyvtárában a versesköteteit.

Tehát összességében nincs olyan építészeti látványosság, kulturális emlék, népszokás, kulináris hagyomány, ami a turizmust fellendíthetné. De olyan művésztelep sem, mint amilyen például Balatoncsicsón, ahová képzőművészek költöztek.

Közösségi program szempontjából a falunap az egyetlen említést érdemlő program. A polgármester számos reprezentatív személyiséget meghív ez alkalomból, úgymint országgyűlési képviselő, „polgármester társak”, rendőrkapitány. A falunap alkalmával úgy állapítja meg az időpontot a polgármester, hogy az ne ütközzön a többi településével.

Az idegenforgalom felfuttatása szempontjából, a fentiekből látható, hogy elég szegényes a település adottsága, és a programokat is lehetne bővíteni. Meg kell még említeni, hogy a településen egyetlen civil szervezet működik a Hegyemeg Községért Alapítvány.

III.7. Vallás

A kutatás alkalmával a legmeglepőbb eredmény, amire egyáltalán nem számítottam, és korábban sehol sem tapasztaltam a térségben, egy a vallást érintő igen súlyosnak nevezhető konfliktus a településen.

Ez a templom felújítása miatt keletkezett. A polgármester kezdeményezésével, nevezetesen avval, hogy a falu templomát önerő

bevonásával felújítsák, a tetemes költségek miatt sokan nem értettek egyet, az interjúalanyok állítása szerint a régi lelkész ezért ment el.

Van, aki azóta egyáltalán nem jár, egy másik esetben nem ide a faluba jár istentiszteletre. Önerőre feltehetően azért volt szükség, mert a templom nem bír műemléki értékkel, ezért nem kaphattak rá elegendő pályázati forrást.

III.9. Konfliktusok

A fent már említett templomfelújítási mizéria a legmélyebb konfliktusforrás a faluban. Volt, aki említett politikai ellentétet is, és ebből eredően nem beszélget másokkal. Végül etnikai konfliktusra példa, hogy az egyik házat valaki direkt cigányoknak adta el, pedig ők kevesebbet kínáltak érte, mert így akart kiszúrni a szomszédjával, erre a szomszéd az újdonsült roma tulajdonossal próbált egyeztetni, hogy tőle venné meg több pénzért. De ez nem igazából etnikai konfliktus, mint ahogy az sem, hogy a Lakról ideköltözött cigány testvérpár annyira összeveszett, hogy nem is beszélnek egymással. A szociális munkással készült interjú is a fenti, családon belüli konfliktusokra hívta fel a figyelmet.

Az a benyomás alakult ki bennem a terepmunka során, hogy ezek az ellentétek annyira elmérgesednek, hogy gyakran többé már nem is beszélnek egymással, ami egy ilyen kis településen nagyon megkeserítheti és megnehezítheti a mindannapokat.

III.8. Vállalkozások a településen

Vállalkozások tekintetében a településen jelenleg ilyen nincs. Talán csak egy építési „vállalkozó” van, egy ács, de ő is inkább csak egy mesterember pár segéddel, sajnos többszöri próbálkozásra sem sikerült vele beszélni, amikor elértem elzárkózott az interjútól és a kérdőív kitöltésétől.

Volt korábban egy bolt, de mára ez is bezárt. A falu közepén, tehát frekventált helyen alakik egy roma pár, akik a velük folytatott beszélgetés során említették, hogy szeretnék a boltot újból üzemeltetni, de ezek csak tervek szintjén vannak jelenleg.

Mezőgazdaság tekintetében van két méhészet, amely száz kaptár fölött termel, ami jelentősnek tekinthető. Van még pálinkafőzés, de ez sem hivatalos

vállalkozás, és inkább csak saját és ismerősi célra főzik. A kérdőívezés alkalmával éppen palackozták az udvar közepén a gyümölcspálinkát, lehetett ennek volumenéből látni, hogy nem éri el a vállalkozás nagyságát.

Érdekes viszont, hogy mind a páinkafőző, mind a bolt újra nyitását tervező személy roma volt. A szomszédos Lakról jöttek ide, az ottani áldatlan állapotok miatt. Ők tehát az ambiciózusabb romák, akik számára a Hegymegre költözés a társadalmi felemelkedést jelenti.

Interjú készült egy 1980-as években nyugatra disszidált lakossal, aki először Dél-Afrikában indított kereskedői vállalkozást - banánt szállított Németországba -, majd Svájcban élt huzamosabb ideig, innét költözött vissza a rendszerváltást követően Magyarországra. Kezdetben Budapesten élt majd egyik vadásztársa ajánlására jött Hegymegre. Véleménye szerint ő semmilyen vállalkozásra nem lát lehetőséget a településen. A vele készült interjúban említette, hogy Hegymeg és környéke milyen jó a vadászterület, ő maga is sokat vadászik itt, tulajdonképpen az ideköltözésében a vadászatnak meghatározó szerepe volt.

A polgármester visszavitt Miskolcra a jegyzővel és a szociális ágazat vezetőjével Borsodszirákon készült interjút követően, és az utazás során említette, hogy ő is vadászik, és milyen jó az itteni vadászati lehetőség, ugyanis bővelkedik vadakban a környék, vaddisznó, szarvas a legígéretesebb nagyvad. Érdekes, hogy a vadászokat, akik között vannak olyanok, akik Budapestről is eljönnek ide, nem a környező településeken, így példának okáért nem Hegymegen, hanem vadászházakban szállásolják el. Ez egy nagyon jövedelmező ágazat. De van gombászási lehetőség is, az erdőn-mezőn sokféle értékes gomba terem. A vállalkozások szempontjából a vadászat az, ami nem csak Hegymegen és környékén, hanem az egész vidéken a CR szempontjából is egy nagyon fontos húzóágazat lehetne.

IV. Vállalkozási lehetőségek a település számára

Az alábbiakban pár lehetőséget próbálok meg felvázolni a korábban tárgyalt vadászaton kívül, ami a település számára a jelen adottságai mellett is könnyen megvalósítható lenne.

IV.1. Turizmus

Ha a turisztikai lehetőségeket vizsgáljuk ez alapján a település környezeti szempontból kedvező helyzetben van, ennek ellenére ilyen jellegű létesítmény nincs Hegymegen. Ennek okai között a környező településeken így a már többször említett Lakon kialakult szociális krízis visszatartó ereje veendő számításba. De Hegymegen sem nagyon van olyan család, akinek anyagi helyzete lehetővé tenné, hogy ilyen vállalkozásba kezdjen, annak ellenére jobb helyzetű település. További nehézség, hogy nincsenek műemlék, viselet, népszokás és nem utolsó sorban gasztronómiai specialitás, ami a turistákat idecsalogathatná. Ráadásul csak egyetlen turistaútvonal van a környéken.

Amit talán mégis fel lehetne fejleszteni az a kerékpáros turizmus. A táj gyönyörű, és itt nincsenek olyan nehéz emelkedők, mint a turisztikai célból a térségben kiemelkedő Bükkben, tehát az úgymond a kevésbé elszánt kerékpárosok számára is kitűnő célpont. A közúton nincs nagy forgalom, így legalábbis kezdetben bicikliútra se lenne még szükség.

A könnyen járható jól kiépített bicikliutas túráknak is jó alternatívája lenne, mint amilyen például az Ózd-Kazincbarcika-Miskolc túraútvonal, mert itt az Ózd városi és Kazincbarcikától Miskolcig terjedő útvonalon „slum” turizmussal egyekötött, „nehéz- és vegyipari létesítménynéző” turizmust kap az arra tévedő bringás, ahol pozitívnak egyáltalán nem nevezhető, ámde mély benyomások fogják érni.

IV.2. Esküvők

Megfontolás tárgya lehet, Hegymeg, mint esküvői helyszín is. Jó példa Balatoncsicsó! Így reklámozzák az esküvőt a településen, a képek magukért beszélnek (4). A balatoncsicsói esküvő háttere: romantikus környezet, történelmi emlékek, zárójelben meg kell jegyezni, hogy csak jól becsomagolt romok és pincészet, badacsonyi borral.

Egy esküvő nem olcsó multság, bár sohasem volt az, manapság pedig különösen nem az. Spórolásak, kevésbé jómódúak számára kiváló helyszín lehet Hegymeg, a szép táj, a csendes környezet adott, a település rendezett, nem elslumosodott, ugyan műemlékek, kulináris különlegességek nincsenek, de ez tükröződhetne az árakban. A rendezvénynek a polgármesteri hivatal adhatna otthont.

2. ábra: Polgármesteri hivatal Hegymeg.
Forrás: Hegymeg önkormányzatának honlapja⁴

⁴ <https://www.hegymeg.hu/onkormanyzat/>
82

V. Összegzés

Hegymeg tekintetében fentiek alapján megállapítható, hogy a Beluvszky – Sikos (2007) un. „falutáj” tipológiája szerint ugyan ez a térség a legelmaradottabb, de ezen belül egy viszonylag jó helyzetben lévő településről van szó. A térségre jellemző fő demográfiai folyamatok itt is megfigyelhetők, úgymint a népesség fogyása, és részben ennek következtében előregedése. A roma népesség aránya más környező településekhez képest kicsi, és az itt élő romák szociális helyzete a környező településeken élőkhöz viszonyítva jobb. Ez utóbbi jelenség avval magyarázható, hogy a rosszabb helyzetben lévő környező településről a jobb helyzetű romák költöznek ide.

Szociális téren az egészségügyi ellátás problémáira hívják fel a figyelmet az interjúalanyok, főleg az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében. Meg kell jegyezni a településen a kis lélekszám miatt, se orvosi rendelő, se óvoda, se iskola nincsen, ezeket a szomszédos Lakon kell szükség esetén igénybe venniük a Hegymegieknek. A településen számottevő vállalkozás nem üzemel. Az építészet, népművészet, hagyományok tekintetében a településen pár tornácos parasztház kivételével semmi nem maradt meg.

A Kreatív Régió programja szempontjából lehetőségek tekintetében a terepmunka alapján a vadászat további fejlesztése, a kerékpáros turizmus, és esetleg esküvői helyszín vehető számításba. Végül ezzel kapcsolatban nem kerülhető meg az a kérdés, hogy vajon maguk a Hegymegiek szeretnének-e ilyen változásokat a településükön, ugyanis a vendégjárás megtörné a falu csendjét, de minden bizonnyal ez nem lenne olyan mértékben zavaró, mint a frekvenciált üdülőhelyeken. Fentiek alapján látható, milyen fontos, hogy a hh-településeken fel tudjuk mérni az innovációs potenciált, melynek egyik összetevője a helyi kurázi (SZABÓ-TÓTH–PAPP Z., 2019).

Irodalom

- BELUVSZKY Pál – SIKOS T. Tamás (2007): Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. *Tér és Társadalom* 21. évf. 2007/3. pp. 1-29.
- Kovács Katalin (2008): Kistelepülések lépéskényszerben. In.: VÁRADI Mónika (szerk.): *Kistelepülések lépéskényszerben* Budapest: ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ. pp. 7-28.
- Ladányi János – Szelényi Iván (1998): Adalékok a csenyétei cigányság történetéhez. In: LADÁNYI János [et al.] (szerk.): *Szociális és etnikai konfliktusok (1975 -2010)*. Budapest, KÁNAI NYOMDA. p. 284.
- Lewis, Oscar (én): A szegénység kultúrája. In: GYŐRI Péter [et al.] (szerk.): *A város, a város társadalmá, életformacsoportok*. Budapest: WESLEY J. FŐISKOLA. pp. 56-76.
- LEWIS, Oscar (1968): *Sanches gyermekei*. Budapest. EURÓPA KIADÓ. p. 643.
- SZABÓ Zoltán (1986): *A tardi helyzet. / Cifra nyomorúság*. Budapest, AKADÉMIA KIADÓ/KOSSUTH KIADÓ.
- Szabó-Tóth, Kinga – Papp, Z. Attila (2019): *Applied Social Scientific Methods for the Measurement of Local Innovation Potential*. THEORY METHODOLOGY PRACTICE: CLUB OF ECONOMICS IN MISKOLC, 15 (02). pp. 77-88. ISSN 1589-3413
- VÁRADI Mónika: Értékkeremtő közfoglalkoztatás periferikus vidéki terekben. *Esély* 2016/1. pp. 30-56.
- VIRÁG Tünde (2006): A gettósodó térség. *Szociológiai szemle* 2006/1. pp. 60-76

Internetes hivatkozások

<https://www.hegymeg.hu/telepulestortenet/>

<https://www.youtube.com/watch?v=CJGELdIHlNw&list=PL4WWbbR3985sXdW4BFh9TojzUcat00jy&index=5>

<https://www.youtube.com/watch?v=TKRYAPugMAk>

Magyarország Helységnevtára KSH 2022

https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=02468

Szepessy Péter

Ziliz település helyzete és kilátásai a Kreatív Régió programjának szempontjai alapján¹

Absztrakt

Ziliz földrajzi elhelyezkedéséből az következik, hogy - fogalmazzunk így - nincs szem előtt. Ez a láthatatlanság sokszor előnyére vált a falunak, sőt azt is a történelmi tapasztalatok közé sorolhatjuk, hogy ennek ellenkezője a falu számára veszélyekkel járhat. Az igazán nagy és gyökeres gazdasági, vagy még pontosabban gazdálkodási változás a rendszerváltás utáni években érte a falut. Két évtized alatt szinte minden átalakult, ami addig szokásban volt. A falu jelentős részének nem jelenthetett már sem megélhetést, sem jelentős jövedelem kiegészítést a mezőgazdasági munka. Sem a növénytermesztés, sem az állattenyésztés, ezen belül is a tejtermelés. Amíg a szocializmus évei alatt ezek a tevékenységek jól megfértek az ipari jellegű munkahelyeken végzett munka mellett is, addig az új keletű piaci viszonyok néhány évtized alatt bedarálták, ellehetlenítették a korábbi gazdálkodási formákat. A hagyományos gazdálkodási formákkal együtt eltűnőben vannak azok a szokások, azok az érintkezési formák, együttélési normák, amelyek korábban jellemezték a falut. Ziliz úgy látszik felismerte azt a lehetőséget, amit elhelyezkedése és csendes, mondhatni eseménytelen története kínál. Sajátos rurális kultúrát alakít ki magának, a külső megfigyelő számára úgy tűnik nem reflektált módon, a tudatosság, mintegy a cselekvések mögöttes támaszaként jelenik csak meg.

Kulcsszavak: Rurális, gazdaság, rendszerváltás, önkormányzat, szociális rendszer.

Abstract

It follows from the geographical location of Ziliz that, let's put it this way, it is not in sight. This invisibility has often turned into an advantage for the village, and we can even classify it as a historical experience that the opposite can be dangerous for the village. The really big and radical economic, or more precisely, management change hit the village in the years after the regime change. In two decades, almost everything that was customary until then was transformed. For a significant part of the village, agricultural work could no longer provide either a livelihood or a significant income

¹ A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program 2021 - Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként, az NKFIH támogatásával valósult meg.

supplement. Neither crop cultivation nor animal husbandry, including milk production. While during the years of socialism these activities fit well with the work done in industrial workplaces, the new market conditions in a few decades crushed and made the previous forms of management impossible. Together with the traditional forms of farming, the customs, the forms of contact, the norms of coexistence that characterized the village in the past are disappearing. Ziliz seems to have recognized the opportunity offered by its location and its quiet, so to speak, uneventful history. It creates a specific rural culture for itself, to the outside observer it seems unreflected, awareness only appears as the underlying support of actions.

Keywords: Rural, economy, regime change, self-government, social system.

Borsod Abaúj megye edelényi járásában található Ziliz község, amelynek neve sokak számára nem ismeretlen, de nem, mint településnév hanem mint egy gyógynövény neve. Már ez a momentum is jelképezi a falu sajátos, jellegzetes tulajdonságát, a rejtőzködést. A község közel van Miskolchoz, de mégsem rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyekkel általában egy agglomerációs település rendelkezni szokott. A falu életébe, létébe nem épül be szervesen a nagyváros közelsége. Közel van, de mégis kívül. A községet megközelíteni Boldva, illetve Edelény felől lehet, de nem a főút mentén terül el, hanem egy völgyben, amelynek eléréséhez a főútról le kell kanyarodni. Lankás dombok veszik körül, melyek jóindulatú ölelésében a falu mintegy elrejtőzik mindenki elől, aki nem kifejezetten oda szeretne eljutni.

I. Földrajzi elhelyezkedés

Ziliz Borsod–Abaúj–Zemplén vármegyében az edelényi járásban található. A csereháti dombvidék déli részén, a Hangács- és a Ziliz-patak összefolyásánál, Miskolctól 15 kilométerre észak, észak-keleti irányban. Közigazgatásilag Nyomár, Boldva, Sajószentpéter és Borsodszirákkal határos. Ziliznek vasúti megállóhelye nincs, csak közútról lehet megközelíteni a 2617-es számú közútról. Zilizre a Borsod Volán járataival a Miskolc - Boldva - Hangács útvonalon lehet eljutni. A község irányítószáma: 3794. GPS koordinátái DMS formátumban: 48° 15' 00" északi szélesség és 20° 47' 54" keleti hosszúság.

II. A település története

A falu maga Árpád-kori település. Első, minden kétséget kizáró említése 1267-ből való, igaz ekkor Selyz alakban jegyzik fel. Egy 1284-es feljegyzésből megtudhatjuk, a falu birtokosa egy bizonyos Chekey nemzetségből származó János. A falunak 1332-ben már biztosan volt temploma és a gyülekezetnek plébánosa is. A reformáció nem hagyta érintetlenül a falut, 1576-ban papjával együtt a lakosság egységesen áttért a református hitre. Azonban ez sem mentette meg az ebben az időben egyáltalában nem ritka támadásoktól, fosztogató katonák és rablók portyáitól. Az ezerötvenéves évek végén csak a török és a vele szövetséges tatár csapatok háromszor is rajtaütöttek a falun. A település az 1670-es évekre elnéptelenedett és csak 1699 érkeztek újra telepesek, akik ismét felélesztették a községet és a református hitet is. A falu az ezerhétvenéves években újra életképes állapotba került, a tizennyolcadik század viszonylagos nyugalma kihasználva erőre kapott, az oda betelepülők megfelelő lehetőségeket kerestek és találtak is maguknak a hosszabb távú megmaradásra. A tizennyolcadik század közepére a falunak már több, mint negyven önálló háztartása volt, amelyből harminchat család reformátusnak vallotta magát, és öt katolikusnak. A tizenkilencedik század elejére kialakultak azok a nemzetiségi és felekezeti arányok és viszonyok, amelyek azóta is jellemzik a falut. A körülbelül százötven-kétszáz év viszonylagos nyugalma megtartotta a falut, stabil lakossággal, és a kornak megfelelő gazdasági működési elvekkkel.

III. Demográfiai adatok

Ziliz népességének éves %-os változása:

[1870–1880] **+0.06** %/év

[1880–1890] **-0.5** %/év

[1890–1900] **+0.02** %/év

[1900–1910] **+0.19** %/év

[1910–1920] **-0.61** %/év

[1920–1930] **-0.04** %/év

[1930–1941] **+0.33** %/év

[1941–1949] **-0.61** %/év

[1949–1960] **-0.15** %/év

[1960–1970] **+0.08** %/év

[1970–1980] **+0.49** %/év

[1980–1990] **-1.68** %/év

[1990–2001] **+0.36** %/év

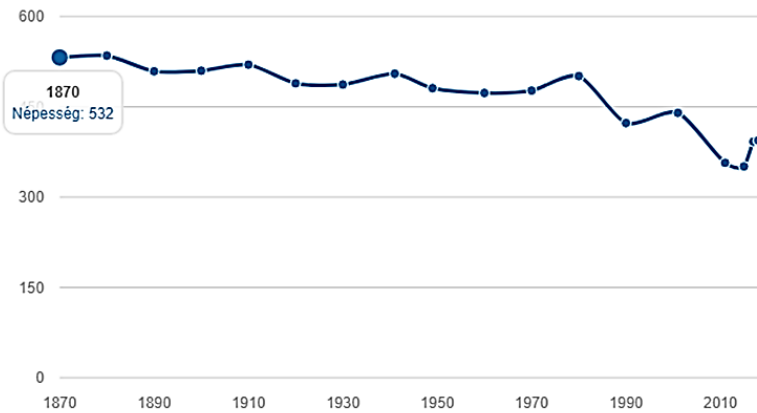
[2001–2011] **-2.07** %/év

[2011–2015] **-0.42** %/év

[2015–2017] **+5.68** %/év

[2017–2018] **+0.51** %/év

[2018–2019] **+3.3** %/év

1. ábra: Ziliz népességének alakulása 1870-től 219-ig
Forrás: Népesség 1870–2011 évekre.²

Amióta megbízható népszámlálási adatok állnak rendelkezésünkre, azóta jelentős változások nem álltak be a lakosságszámban. Ez egyrészt jelenti azt, hogy a falu és annak területe meghatározott számú embert volt képes eltartani a múltba, tradicionális agrárius gazdasági szerkezetben, és manapság sincs az eltartó képességben jelentős változás. Ez a kép azonban csak első ránézésre tűnik egyszerűnek és könnyen átláthatónak. A háttérben bonyolultabb struktúrák rejtőznek. Az 1870-es népszámlálás 532 lakost írt össze. Az első időpont, amikor a lakosságszám ötszáz alá csökkent az 1920 volt. Ez alapján véve két okra vezethető vissza. Egyrészt a világháborúban elszenvedett emberveszteség Zilizet sem kímélte, másrészt az akkoriban Európa szerte tomboló, és igen magas halálozási arányszámokat produkáló spanyolnátha járvány. 1941-ben a népesség egy rövid időre ismét ötszáz fő fölé emelkedett, de ez csak átmeneti állapotnak bizonyult. A történelem ismét közbe szőtt, egy újabb világháború formájában, és Ziliz - hasonlóan az ország és egész Európa településeihez - újból komoly veszteségeket volt kénytelen elviselni. Ziliz történetében volt még egy pillanat, amikor ötszáz főt ért el a lakosság száma hivatalos népszámláláson, 1980-ban. Ezt több szempontból is

²A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség területi adatok megyénként 4.1.1.1 táblázat – Frissítve: 2013.05.23. 1870–1960 jelenlévő összes népesség. 1970-2011 lakónépesség (Hozzáférés: 2015. december 11.)

szimbolikusan tekinthetjük. Egyrészt az adatok szerint Ziliz lakossága 1980-ban 501, azaz 3 ötszázegy fő volt. Az ötszáz fős határt kétségtelenül elérték, de ettől a pillanattól fogva Ziliz lakossága sokáig csökkenő tendenciát mutat. A másik, ami miatt érdemes az 1980-as évre utalni, az, hogy ebben a jelenségben - a csökkenésben - Ziliz semmilyen különösséget nem mutat. A dolgok itt is úgy történnek, mint az országban általában. Meg kell még említeni, hogy semelyik irányba nem mutat elmozdulást Ziliz demográfiai folyamata. Nincs radikális elnéptelenedés, de nem látszik annak sem jele, hogy a borsodi, sok tekintetben mesterségesen iparosított környezet bármilyen hatással lenne a község demográfiai viszonyira. Az 1980-tól tartó csökkenésben a rendszerváltás sem hozott drámai változást. A csökkenés folyamatos, de nem drasztikus, sőt időnként van némi növekedés is, ha nem is túl jelentős. Az igazán komoly fordulat a kétezres években állt be. A 2001-től 2011-ig tartó időszak látványos csökkenést mutat. Ebben a periódusban a falu lakossága 2.07 %-os csökkenést produkált. Ezt azért fontos külön is kiemelni, mert ilyen mértékű és dinamikájú csökkenés korábban egyszer sem fordult elő a falu történetében, legalábbis azóta, hogy pontos adatok állnak rendelkezésünkre az összehasonlításban. Sem az első világháború, sem a második világháború, sem járványok, sem rendszerváltások, közvetlenül nem okoztak ekkora változást. Az első világháború következtében a csökkenés az előző tíz éves periódust figyelembe véve -0,61%-os volt, és a 1941 és 1949 közötti csökkenés is -0.61%. Felmerül a kérdés, mivel magyarázható ez a látványos visszaesés? A rendszerváltás közvetlen hatása mérsékelt volt a zilizi demográfiai helyzetre. A kilencvenes években a lakosság szám, ha enyhe fokban is de, nőtt. Az első igazán komoly visszaesés a nyolcvanas években volt tapasztalható, a második pedig a kétezres években, 2001-től, 2010-ig. Tehát maga a rendszerváltás, és mindaz, ami ezzel együtt járt, a falut sajátosan, mintegy tükör effektusként érintette. A kilencvenes években a faluból való migráció nem jelentett igazán kecségetető perspektívát. A szűkebb földrajzi és gazdasági környezet jelentősen veszített vonzásából, és nem, hogy felszívni nem tudta az ipari, városi környezetbe igyekvőket, hanem ellenkezőleg, inkább taszította, sőt kilökte magából azokat, akik korábban már megkapaszkodni látszottak. A kilencvenes években Ziliz – mint, ahogyan több más környékbeli település is – inkább egy menekülési útvonal végállomását jelentette, nem pedig kibocsátó forrást. A rendszerváltás negatív hatása a zilizi

demográfiai helyzetre inkább a kétezres években jelentkezett. Ekkorra már a belső és külső migrációs útvonalak jelentősen bővültek, (EU tagság) a falu megtartó ereje pedig ezzel párhuzamosan rohamosan csökkent. A korábban – sok esetben még a szocialista rendszerben – kialakult struktúrák megszűntek, nem egy esetben drasztikusan, olyan gyorsan, hogy erre reagálni képtelenség volt. Elsősorban az állattenyésztéssel összefüggő gazdálkodási formák lehetetlenültek el, de egyéb mezőgazdasági jellegű tevékenységek sem adhattak már sok ember számára biztos megélhetést. Fogalmazhatunk úgy, a modernizáció, vagy pontosabban a kapitalizáció Zilizre a rendszerváltás után érkezett meg igazán, és két évtized alatt elvégezte azt a munkát, ami máshol ennél jóval tovább tartott. Kiemelkedett egy két mezőgazdasági nagyvállalkozó, a többiek pedig választhattak az „agrárproletár” sors vagy egy, a korábbihoz képest teljesen új életforma között. Sokan ez utóbbit választották, és nem, hogy nem tértek már vissza Zilizre, hanem inkább még többen választották az elköltözést. 2015-től a falu lélekszáma ismét növekedésnek indult. Ez a növekedés azonban már nem illeszthető be a korábbi létszámváltozások trendjébe. Elsősorban nem gazdasági, hanem úgynevezett posztmaterális értékekre vezethető vissza. Mindez a kérdőívek vonatkozó kérdéseire adott válaszokból, és az interjúkból is kiolvasható. A most zajló népszámlálás adatait még nem ismerjük. A legutóbbi hivatalos becslés 2019-ből való, akkor 407 főre becsülték Ziliz lélekszámát. Ez még mindig alatta marad az 1990-es adatnak is. Ha népesség azonos ütemben változna, mint a 2018-2019-es időszakban (3.3%/év), 2023-ban Ziliz lakossága 463 lenne. Lakások száma 134, népességet figyelembevéve, ez 3 fő per lakás.

Részlet a zilizi polgármesterrel készült interjúból.

A fiatalok elköltöznek-e vagy nem? Tehát van elég gyerek, vagy nincs?

- Én azt gondolom, hogy van elég gyermek. Tehát ha azt mondom, hogy a 400 főből 90 fő 16 év alatti, akkor az, szerintem nem olyan rossz szám, ha a 400-at nézzük. Tehát fiatalok költöznek, ha van eladó lakás, azokba fiatalok költöztek, akár Miskolcra, panelból ki, meg, innen-onnan. Tehát, a fiatalok jönnek, hogyha van eladó lakás.

IV. Közigazgatás, szociális helyzet

Ziliz önálló önkormányzattal rendelkezik, a körjegyzőség Boldván van. A falu rendelkezik falugondnokkal. Zilizen iskola nincs, a gyerekek Boldvára, Nyomárra, Edelénybe és Miskolcra járnak iskolába, óvoda azonban van. A Mesevár Napközi Otthonos Óvoda a boldvai óvoda tagóvodájaként működik. Az óvoda 25 gyermeket tud befogadni. Részlet az óvoda vezetőjével készült interjúból.

Van valamilyen különleges pedagógiai program? Részt vesznek-e valamilyen kísérletben?

- Művészeti programot folytatunk, 2 hétben dolgozunk fel egy mesét, és már a végére a gyerekek adják elő, annyira jól megtanulják. Kéthetes váltásban dolgozunk emiatt, és online naplónk van már, azt vezettük be ehhez a programhoz. A fejlődési naplóinkat is már digitalizáltuk ezáltal. Nagyon sok legót pályáztunk már, úgyhogy nem hivatalosan még, de legó matematikát és módszertant már oktatunk, de csak ilyen online oktatásokon vettünk részt mi felnőttek is. Abból vesszük még ezeket az oktatási anyagokat, de készülünk elvégezni egy igazi legómatematikát, hogy be tudjuk teljesen vezetni az intézménybe. Ez a mi különlegességünk így idézőjelben.

Minden gyermek zilizi?

12-13 körül vannak a zilizi lakosoknak a gyermekei, a másik felét pedig buszoztatjuk. Nyomár, Hangács, arról a vidékről.

A településen orvosi rendelő is van, de ott csak hetente egy napon van rendelés. Orvost a szomszédos falvakban Nyomáron, illetve Hangácson lehet még elérni. Hetente egy napon az önkormányzat autója szállítja a betegeket a rendelésre Hangácsra. A szállítás elsősorban a falugondnok feladata, aki ezen kívül a gyógyszerkiváltással és a gyógyászati segédeszközök beszerzésével, a lakossági igényeknek megfelelően különféle bevásárlásokkal is segíti azokat, akik ezt igénylik. Közreműködik az étkeztetésben a szociálisan rászoruló lakosok és az óvodás gyermekek részére, továbbá az önkormányzati rendezvényeken is különböző feladatokat lát el.

Ziliz a Boldvai Szociális Alapszolgáltató Központ Család- és Gyermekejóléti Szolgálatához tartozik. Zilizen a 2021-es adatok szerint a 0–17 évesek 88-an

voltak. A központ feladata elsősorban az alapellátásban történő családgondozás. Szükség szerint, havonta legalább három alkalommal keresik fel a családokat. A gyermekek testi-lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése a legfontosabb célja a szolgálat tevékenységének. Feladatai közé tartozik többek között ellátni a védelmi feladatokat, figyelemmel kísérni a gyermekek helyzetét, veszélyeztetettségét, és együttműködni a jelzőrendszer tagjaival. A veszélyeztetettség megszüntetése érdekében kapcsolatot kell tartaniuk az oktatási intézményekkel, szükség esetén pszichológus segítségét is igénybe vejtik, sőt felajánlhatják a családnak. Tájékoztatást adnak az igénybe vehető szociális ellátásokról, segítséget adnak az ügyintézésben, kérvények kitöltésében, kérelmek megfogalmazásában. A gyermekvédelmi alapellátás keretében a gyermekek és családjaik együttműködése az önkéntességen alapul. A szolgálat önkéntes megkeresés, illetve a jelzőrendszer által történt jelzés alapján kerül kapcsolatba a családokkal. A veszélyeztetettséget észlelő és jelző rendszer működtetése nagyon fontos a gyermekek gondozása szempontjából. Minél hamarabb jut tudomásukra a gyermek veszélyeztetettsége annál gyorsabban tudnak kapcsolatba lépni a családdal a gyermek érdekében. Ha a gyermeknek panasa van, akkor mindent meg kell tennünk annak orvoslása érdekében. Család- és Gyermekjóléti Szolgálatunk nyitott intézményként működik, folyamatos az ügyfélfogadás és ingyenesek a szolgáltatások.

Heti 3 alkalommal van ügyfélfogadás (hétfő-kedd: 08:00–12:00, 13:00–16:00, szerda: 08:00–12:00, 13:00–17:00, péntek: 8:00–11:00), ami által a munkaviszonyban álló szülők is fel tudják keresni a Szolgálatot. A segítségnyújtás főbb formái között információnyújtás, tanácsadás, ügyintézés, segítő beszélgetés, mentális gondozás, életviteli tanácsadás szerepel. Családgondozást végeznek a családban jelentkező működési zavarok megoldása érdekében. Munkamódszerük az egyéni esetkezelés, segítő beszélgetés és szabadidős programok szervezése. Olyan problémákkal is foglalkoznak, amelyek nem igénylik az alapellátásba vételt, hanem tanácsadással, információnyújtással, közvetítéssel segítik a családot gyermekvédelmi problémák megoldásában.³ Részlet a Családsegítő Szolgálat munkatársával készült interjúból:

³ Vékony István: Beszámoló a Boldvai Szociális Alapszolgáltató Központ

„Először is azt kérdezném meg, hogy magáról a faluról mi az általános véleménye?

- *Régóta ismerem a települést, gyakran utaztunk arra, viszont így az utóbbi időben, mióta dolgozok, kellemes csalódás ért egyébként. Tehát ahogy ugye dolgozom, Boldván is dolgozok, Zilizen is, picit Ziliz nekem olyan, nem is tudom, mintha idézőjelben kirándulni mennék. Annyira más a légkör, annyira más a környezet. Sokkal másképp vélekednek az emberek is egymásról. Sokkal inkább összetartóak, mind a fiatalok mind pedig az idősek. Tehát ott még mindig megvan ez a kultusz, hogy felhívok valakit és akkor rögtön három ember jön segíteni. Tehát hogy kicsit olyan régimódi település ilyen szempontból, hogy nagyon-nagyon összetartanak az emberek. És ezt így a kliensek kapcsán is megtapasztalom egyébként. Nyilván a negatív vonulata is megvan, tehát sokkal inkább egymást, ha bármit - nem tudom - vétenek hamarabb megkapjuk a fülest tőlük tehát bementek nekünk, amit kell, viszont pozitív értelemben is kiállnak egymásért, és kitartanak egymás mellett egyébként. Tehát az összefogás megvan, így a pozitív és negatív oldalból is.”*

Feszítő probléma-e a munkanélküliség?

- *Feszítőnek azért nem mondanám, de bizonyos esetekben azért hát mérlegelendő lenne. Néhány olyan személy kapcsán is, akik esetleg közmunkában dolgoztak, de már onnan is kirúgták őket, vagy nem vették vissza. Ezek az emberek úgymond a rendszerbe kallódnak jelenleg is, tehát, hogy látni a faluban őket, jönnek-mennek, ugye tudni, vagy hát tudhatjuk, hogy a jövedelmük is mennyi, ebből a megélhetés, és akkor ezek még egy-két helyzetet, akit úgy frissen ismerek, jelenleg még ebből nincs probléma, de az idő előrehaladtával ez egyre inkább veszélyes lesz rájuk nézve, főleg így a tél közeledtével. Én úgy vettem észre, hogy azok, akik a piacon helyezkednek el, döntő többségében nem a faluban volt, ott elég kevés a munkahely. Tehát, hogy van Kazincbarcika, Miskolc, van Edelény, általában ezek a helyek.*

- A roma családok helyzete milyen, több probléma velük, mint másokkal?

- *Nyilván több probléma van, mert ezért gondozom őket. De általánosságban elmondható egyébként a zilizi gondozottakról, hogy inkább életvezetési problémák vannak és a lakókörülmények. De a lakókörülmények is olyanok,*

igen, hogy ez már ez a három-négy család, aki tényleg a magja a gondozásnak. Ezek olyanok, hogy mondhatni örök esetek. Tehát, hogy ezek x éve gondozva vannak, és még lesznek is. Viszont a falu három különböző pontján laknak, tehát, hogy nem szomszédságban, nincsen egy utca vége, amit szegregátumnak lehetne nevezni, hanem tényleg vegyes ilyen szempontból a falu. Olyan rettenetesen nagy, hogy mondjam, ellenérzést nem váltanak ki, nagyjából tudomásul veszik, és mintha hozzátartozna a faluhoz. Annyira bele vannak épülve egyébként a faluba és a falu társadalmába. Szerintem az is azért kedvező, hogy nem egy csomóban, nem egy kupacban laknak.

1. táblázat

Család- és Gyermekjóléti Szolgálat szakmai tevékenységének adatai
Ziliz település tekintetében (a 2021.01.01–2021.12.31. közötti időszak
vonatkozásában)

Sorszám	Megnevezés	Szakmai tevékenységek halmozott száma	Szolgáltatásban részesülők száma
1.	Információnyújtás	67	41
2.	Segítő beszélgetés	19	11
3.	Tanácsadás	11	7
4.	Ügyintézéshez segítségnyújtás	56	32
5.	Konfliktuskezelés	3	1
6.	Kríziskezelés	1	1
7.	Közvetítés pénzbeli ellátásokhoz	13	8
8.	Közvetítés természetbeni ellátásokhoz	5	5
9.	Közvetítés másik szolgáltatáshoz	0	0
10.	ebből átmeneti gondozásba	0	0
11.	Közvetítés család- és gyermekjóléti központhoz	0	0
12.	Esetkonferencia	3	2

CREATIVE REGION

Sorszám	Megnevezés	Szakmai tevékenységek halmazott száma	Szolgáltatásban résztülők száma
13.	Esetmegbeszélés	2	2
14.	Esetkonzultáció	7	4
15.	Szakmaközi megbeszélés	6	
16.	Szociális és mentálhigiénés csoportmunka	0	0
17.	Egyéni és csoportos készségfejlesztés	0	0
18.	Közösségfejlesztés	0	0
19.	Környezettanulmány készítés	39	39
20.	Családlátogatás	122	22
21.	Adományközvetítés	16	11
22.	Hátralékkezelési tanácsadás	0	0
23.	Pályaválasztási tanácsadás	0	0
24.	Mediáció	0	0
25.	Kapcsolattartási ügyelet	0	0
26.	Családterápia	0	0
27.	Pszichológiai tanácsadás	0	0
28.	Jogi tanácsadás	2	2
29.	Iskolai szociális munka	0	0
30.	Összesen	372	188

Forrás: Vékony István: Beszámoló a Boldvai Szociális Alapszolgáltató Központ Család- és Gyermejkölési Szolgálatának 2021. évi szakmai munkájáról.

2. táblázat

A Család- és Gyermekjóléti Szolgálat 2021-ben végzett családgondozási tevékenysége Ziliz községekben

Települések megnevezése	Alapellátás keretében történt gondozás (gyermek szára)	Védelembé vétel (gyermek száma)	Összesen (gyermek száma)
Ziliz	8	3	11

Forrás: Vékony István: Beszámoló a Boldvai Szociális Alapszolgálató Központ Család- és Gyermekjóléti Szolgálatának 2021. évi szakmai munkájáról.

V. Vallás

3. táblázat

Ziliz lakóinak felekezeti megoszlása

református	67,8%
római katolikus	18,5%
görög katolikus	1,7%
vallási közösséghez, felekezethez nem tartozik	1,4%
nem kívánt válaszolni, nincs válasz	10,6%

Forrás: KSH. Magyarország helységnevtára.

Ziliz felekezeti szempontból alapjában véve református falu. A falu egyetlen jól szervezett és működő gyülekezete a református közösség. Beszédese adat, hogy korunk kedvelt kommunikációs eszközén, a facebookon több követője van a zilizi református oldálnak, mint amennyi számon tartott lakosa ma a falunak. Napjainkban is zajlik a református templom renoválása.

Élénk közösségi élet jelei mutatkoznak a gyülekezeten belül, van nyugdíjas klub, hittan.

2. ábra: A felújított református templom.

Forrás: Ziliz község honlapja

VI. Gazdaság

A térség természeti adottságaiból adódóan Zilizen jellemző gazdálkodási tevékenység a szántóföldi növénytermesztés, a kertgazdálkodás, a szőlő- és gyümölcsstermesztés és természetesen jelen van az állattenyésztés is. Folyamatosan fejlődő település. Kettő kiskereskedelmi üzlet és egy vendéglátóhely működik a településen. A rendszerváltás után megépült a vezetékes ivóvíz, a gázhálózat, a szennyvízhálózat, a regionális kábeltévhálózat. A távbeszélő vonalak száma 95. Zilizen az önkormányzati utak aszfaltburkolatúak, a járdák jelentős része felújításra került. A közintézmények előtt a gépkocsik részére parkolók vannak kialakítva. A településen a hulladékgyűjtés központosítottan megoldott, a szelektív hulladékszállítás bevezetésre került. A település utcáin elhelyezett hulladékgyűjtők segítik a település utcáinak tisztaságát. Megvalósult

fejlesztések: útburkolat- és járda felújítás (Dózsa György út és Kossuth út), a ravatalozó felújítása, falubusz vásárlása, önkormányzati épületek akadálymentesítése- felújítása, az óvoda, az önkormányzat, a kultúrház energetikai korszerűsítése. Fejlesztési elképzelések: felszíni csapadékvíz-elvezető rendszer kiépítése, önkormányzati utak, járdák, hidak korszerűsítése, javítása, játszótér kialakítása.

Ziliz lakosságára nem jellemző az önálló gazdasági kezdeményezés. Az országos szakkatalógusokban alig található Zilizre bejegyzett vállalkozás. Például a Szakkatalógus kizárólag a zilizi önkormányzatot nevezi meg, egy önálló vállalkozást sem ismer, amely Zilizre lenne bejegyezve. Ugyanakkor a szomszédos és hasonló adottságokkal rendelkező Nyomárról hat cég van bejegyezve, Hangácsról pedig tíz. A településen egy mezőgazdasági nagyvállalkozó működik, aki munkalehetőséget ad, de természetesen korlátozott számban, és ami még árnyalja a képet, nem egyszer idényjelleggel. A faluban két kisbolt működik, az egyikhez egy dohánybolt is tartozik, de a településen nincs vendéglátóhely, de még kocsmá sem. A ziliziek döntő többsége a környező nagyvállalatoknál, illetve a közeli városokban talál magának munkát. Annak ellenére, hogy a község a falusi turizmus működtetéséhez megfelelő adottságokkal rendelkezik, jelenleg egy ilyen típusú vállalkozás sem üzemel.

Interjú részlet a polgármesterrel:

Hogy mondjam, hogyha nem voltak, akkor nem érdekes, de voltak-e az induláskor valami olyan nagyon látványos, vagy nagyon a lelkéhez közeli tervei, hogy polgármesterként hogyan tevékenykedem?

- Hát tervei mindig vannak az embernek, meg elképzelései, és most érek oda egyébként, amit akkor szerettem volna. Talán mostanra kezdem azt elérni, mint fejlődés, mint beruházási szinten. Akkor még nem tudtam, hogy napeletem tudok erre szerelni, de tudtam. Én a faluért szerettem volna dolgozni. És azóta is én úgy gondolom, hogy teszem a munkámat. Hát az ember mindig szeretne, de én egyébként azt mondom, mióta polgármester lettem, a harmadik-negyedik évben úgymond elfogadtam magamnak, hogy mindig az adott lehetőségből kell építkezni. Az embernek mindig vannak elképzelései. Én is szeretnék sok mindent, de még akár mondhatnám, hogy öregotthont is, de azt tudom nagyon jól, hogy sajnos nem áll olyan jól az önkormányzat, hogy ezt a beruházást saját erőből,

bárhogyan is megoldja. Ha én azt tudom, ha pályázat van, akkor most is, tehát azért mondom, hogy büszke vagyok rá, mert már most van egy elnyert pályázatunk. Ígértem annak idején a csapadékvíz rendezést. Ígértem, szerettem volna csapadékvizet már első perctől, mikor polgármesternek indultam, emlékszem rá, 2010-ben is mondtam, hogy csapadékvíz, csapadékvíz, mit tudom én. És akkor most, 2022-ben, vagyis 21-ben jött az a lehetőség, hogy tudunk pályázni. Most '22-ben már egy hónapja körülbelül megkaptuk a támogatói okiratot, ott is közel 200 millió forintot nyert a zilizi önkormányzat, és most tudjuk megcsinálni magát a csapadékvíz elvezetést. Nagy szívfájdalmam az Ziliz-patak medre, hogy ugye el van iszaposodva, de sajnos kértem rá ajánlatot, tehát 10 millió forintot, nem volt az önkormányzatnak annyi pénze, hogy 10 millió forintból kitakaríttasson a negyven vagy ötven centis iszapot, mert egyébként ez ki van köveztve, de most a csapadékvíz pályázattal lehetőség nyílik arra, tehát az is ki lesz szépen takarítva. Úgyhogy most ez a turisztikai pályázat, tehát én úgy vagyok vele, hogy mindig az aktuális lehetőséget próbálom megfogni, azért azt gondolom, hogy 12 év alatt megtaláltam azt a kört, ahol lehet úgymond lobbizni, ahol tudom, hogy hová kell menni, már kialakult az, hogy na, akkor tudom, hogy a megfelelő emberhez, amikor elmegyek, jó, ha nincs is, de figyelj majd, majd, amikor lesz, akkor majd számítsál rá, majd akkor szólok, majd akkor csináljuk. Látok a turisztikában fantáziát, most is. Nem ide jöttek hozzánk, hogy na, de jó nektek van egy fátok, hanem nekünk kellett elmenni, és be kellett mutatni valakiknek. Tehát még Budapestről is voltak lent a minisztériumból, és körbejártuk itt a területet, megmutattuk nekik, mi az elképzelés, hogy mit szeretnénk, és azt mondták, hogy jó csináljuk, mert láttak benne fantáziát.

Ziliz csendes „alvó faluvá” vált az utóbbi évtizedekben. Gazdasági alapjait elvesztette, de ezt külső erőforrásokat felhasználva – eddig legalábbis – képes pótolni. Minden mást azonban próbál megőrizni.

Irodalom

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2013): 2011. évi Népszámlálás 3. Területi adatok 3.5. Borsod–Abaúj–Zemplén megye. KSH.

Vékony István: Beszámoló a Boldvai Szociális Alapszolgáltató Központ

Család- és Gyermekjóléti Szolgálatának 2021. évi szakmai munkájáról. Boldva. 2022.

KOVÁCS Katalin (2008): Kistelepülések lépéskényszerben. In.: VÁRADI Mónika (szerk.): *Kistelepülések lépéskényszerben* Budapest, ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ. pp. 7–28.

HAVASI Virág (2021): Esélyeik ellenére sikeres vállalkozások az Abaúji térségben. in: *Multidiszciplináris tudományok* 2021. 11 (5) pp. 450–459.

Internetes források

<http://nepesseg.com/borsod-abauj-zemplen/ziliz>

<https://hunmix.hu/telepules/ziliz.html>

<https://www.ziliz.hu/>

<https://www.szakkatalogus.hu/>

Faragó László¹

Az Avas-kert, mint a társadalmi eredetiség innováció terepe²

Absztrakt

Az Avasi lakótelep Miskolc mesterségesen kialakított lakótere. A városnegyed korábban szőlőültetvények helye volt az Avas pincesor szomszédságában, az Avas déli lejtőin. Csupa monstrum beton épület került a dombra, amelyekben az odakényszerített, és (a Kádár-kori társadalmi egyenlőtlenséget is figyelembe véve) módszeresen kiválasztott lakók - egyik napról a másikra - távol kerültek a korábbi természetes, természeti környezettől. Beláthatatlanul messze, betonfallal körbevéve az emberi természetes környezettől. A toronyházak között azonban sikerül megmenteni, visszahódítani egy közösségi kertet, amelyik ma már jól illeszkedik a posztindusztriális városképhez. Ezt a posztnaturális rekultivációs folyamatot vizsgálom a társadalmi innováció szempontjaiból. Mindjárt a kiinduló pont rejt magában egy paradoxont, hiszen a szociális befektetés itt nem újszerű know how beépítését jelenti. Vagyis nem a társadalmi innováció leginkább elfogadható leírása jellemző rá, amit modernizációval is párosíthatunk, hanem éppen az évtizedekkel korábbi termelési folyamatokhoz nyúlik vissza, a paraszti gazdálkodást veszi alapul. (A rekultiváció fogalmát használva kerülhetünk a legközelebb a magyarázathoz.) Megteremtve ezzel a mentális biztonságot, javult a parcellákban gazdálkodók életminősége és minden bizonnyal a kiskerti munka hozzájárul ahhoz is, hogy a rendszeres mozgást végző kertbirtokosok hosszabb ideig éljenek. Olyan ez, mintha a társadalmi innovációt a gazdaság, a gépek felől vizsgálnánk. A közösség esetünkben az Avasi Arborétum Baráti Kör, amely egyesületi formában tömöríti a kisgazdálkodókat. A valódi kommunaként, közösségként funkcionál, ahová csak „kihalásos” alapon lehet bekerülni. A kutatás során az egyesületi tagok motivációjára, közösségformáló attitűdjeire voltam kíváncsi, a munkában segítettek a Miskolci Egyetem BTK szociológus BA hallgatói, akikkel együtt féligstrukturált mélyinterjúkat készítettünk.³

Kulcsszavak: közösségi kert, a tér visszahódítása, spontán társadalmi innováció, közösségi élmény, eredetiség innováció, tér-struktúra, közjólét-tér, digitális társadalmi innováció

¹ Egyetemi adjunktus ME BTK AFTI, farago.laszlo@uni-miskolc.hu

² A tanulmány az RRF-2.3.1-21-2002-00013 Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium projekt támogatásával jött létre.

³ A kutatásban részt vevő hallgatók: Böszörményi Berill, Török Réka, Arouche Zineb, Majoros Lilla, Orosz Xénia, Balogh Anita és Horkay Gréta. A hallgatók Terepgyakorlat - Társadalmi riport kurzuson vettek részt. Az interjúk készítésének időpontja: 2021. 04. 15.

Abstract

The Avasi housing estate is an artificially designed residential area of Miskolc. The neighbourhood was formerly a vineyard area next to the Avas cellar row, on the southern slopes of the Avas. A series of monstrous concrete buildings were erected on the hill, in which the residents, forced to live there and systematically selected (taking into account the social inequality of the Kádár era), were - from one day to the next - removed from their former natural, natural environment. Invisibly far away, surrounded by concrete walls, from the natural human environment. But among the tower blocks, a community garden has been saved, reclaimed, and now fits in well with the post-industrial cityscape. It is this process of post-natural reclamation that I explore from the perspective of social innovation. The very starting point hides a paradox since social investment here does not mean the incorporation of novel know-how. In other words, it is not the most acceptable description of social innovation, which can be coupled with modernisation, but rather goes back to production processes of decades earlier, based on peasant farming (the concept of recultivation is the closest we can come to an explanation.) By creating mental security, the quality of life of the farmers in the plots has improved and the work in the small gardens certainly contributes to the longer life of the garden owners who exercise regularly. It is like looking at social innovation from the point of view of the economy, the machinery. In our case, the community is the Friends of the Arboretum of Avasi, an association of gardeners. It functions as a real commune, a community, where you can only join on a 'dying out' basis. In the course of the research, I was interested in the motivation and community-building attitudes of the association members, with the help of sociology BA students of the University of Miskolc, with whom we conducted semi-structured in-depth interviews.⁴

Keywords: community garden, the reconquest of space, spontaneous social innovation, community experience, originality innovation, spatial structure, public welfare square, digital social innovation

Az Avasi lakótelep Miskolc mesterségesen kialakított lakótere. A városnegyed korábban szőlőültetvények helye volt az Avas pincesor szomszédságában, az Avas déli lejtőin. Csupa monstrum beton épület került a dombra, amelyekben az odakényszerített, és (a Kádár-kori társadalmi egyenlőtlenséget is figyelembe véve) módszeresen kiválasztott lakók - egyik napról a másikra - távol kerültek a korábbi természetes, természeti környezettől. Beláthatatlanul messze, betonfallal körbevéve az emberi természetes környezettől. A toronyházak között azonban sikerül megmenteni,

⁴ The students involved in the research are Berill Böszörményi, Réka Török, Zineb Arouche, Lilla Majoros, Xénia Orosz, Anita Balogh and Gréta Horkay. The students took part in a field training - social reporting course. The interviews were conducted on 15.04.2021.

visszahódítani egy közösségi kertet, amelyik ma már jól illeszkedik a posztindusztriális városképhez. Ezt a posztnaturális rekultivációs folyamatot vizsgálom a társadalmi innováció szempontjaiból. Mindjárt a kiinduló pont rejt magában egy paradoxont, hiszen a szociális befektetés itt nem újszerű know how beépítését jelenti. Vagyis nem a társadalmi innováció leginkább elfogadható leírása jellemző rá, amit modernizációval is párosíthatunk, hanem éppen az évtizedekkel korábbi termelési folyamatokhoz nyúlik vissza, a paraszti gazdálkodást veszi alapul. (A rekultiváció fogalmát használva kerülhetünk a legközelebb a magyarázathoz.) Megteremtve ezzel a mentális biztonságot, javult a parcellákban gazdálkodók életminősége és minden bizonnyal a kiskerti munka hozzájárul ahhoz is, hogy a rendszeres mozgást végző kertbirtokosok hosszabb ideig éljenek. Olyan ez, mintha a társadalmi innovációt a gazdaság, a gépek felől vizsgálnánk. Egyetértve Varga Krisztinával, aki a társadalmi innováció hatásaként említi, hogy ezek a kommunális önszerveződő befektetések „egyszerre kielégítik a társadalmi szükségletet és fokozzák a társadalom cselekvőképességét” (VARGA, 2017). Az eredmény ugyan az: a fenntartható fejlődés és az életminőség javítás. Nem véletlen tehát, hogy mostanában akkor kerül szóba a társadalmi innováció, amikor leginkább a közösség igényeit próbáljuk meg kielégíteni. A közösség esetünkben az Avasi Arborétum Baráti Kör, amely egyesületi formában tömöríti a kisgazdálkodókat. A valódi kommunaként, közösségként funkcionál, ahová csak „kihálásos” alapon lehet bekerülni. A kutatás során az egyesületi tagok motivációjára, közösségformáló attitűdjeire voltam kíváncsi, a munkában segítettek a Miskolci Egyetem BTK szociológus BA hallgatói, akikkel együtt féligstrukturált mélyinterjúkat készítettünk.⁵

⁵ A kutatásban részt vevő hallgatók: Böszörményi Berill, Török Réka, Arouche Zineb, Majoros Lilla, Orosz Xénia, Balogh Anita és Horkay Gréta. A hallgatók Terepgyakorlat - Társadalmi riport kurzuson vettek részt. Az interjúk készítésének időpontja: 2021. 04 15.

I. A tér visszahódítása

A lakótelepek - legyenek azok a múlt század közepén és az után épült betonépületek sorházai vagy a lakóparkoknak nevezett elegáns épületegyüttesek - három lépés távolságban vannak az emberi természetes közegetől. Az „őszállapotban”, elsősorban a falusi gazdálkodásra jellemző településszerkezetben az önellátásra alkalmas földbirtokok közvetlenül a lakóépület mellett helyezkedtek el, folyamatos feladatot, fizikai is innovatív munkát adva az ott élőknek. A bérházak–betonsorházak felépültével az önállátáshoz szükséges birtoktestek távolra kerültek. Maga az önállátás fogalma és annak igénye kikerült a posztmodern ember szótárából, felváltotta a fogyasztói társadalom. Azonban a szocializáció során mélyen rögzült, mezőgazdasági gazdálkodásra mégiscsak igény mutatkozott. A betontömbök között néhány négyzetméternyi földmozaikok maradtak a lépcsőházak bejáratai mellett, amelyeket talán takarékoságból, később már tudatosan nem borították végig járdalappal, nem betonozták le, nem fedték le aszfalttal. Ezeket a néhány négyzetméteres, lepedőnyi területeket kezdték gondozni és elsősorban virággal beültetni az ott lakók. Nyilván, mindenekelőtt a hatvanon túli nyugdíjas generáció tagjai, akik egyébként majdnem a teljes tétlenségben élték mindennapjaikat a másfél szoba összkomfortban. Ezek a parcellácskák ma is megvannak, mindig lesz, aki átveszi a gondozást. Ilyenkor megújul a színes drótból, műanyagflakonokból készült kerítés, ami arra hivatott, hogy a nemtörődöm vagy a csak azért is vandál fiatalok, felnőttek ne tudják letiporni a tulipánokat, őszirózsákat, chilipaprika palántákat. A mikro–parcellákon is végbemegy, nyomot hagy a társadalmi evolúció. A hangsúly azonban az emberekben lévő, öfenntartó gazdálkodásra vágyó attitűdön van, amit a lakótelepek kialakításánál nemigen tudtak kielégíteni. Nem véletlen, hogy a múlt század hetvenes éveiben szinte minden magyarországi város mellett megjelentek azok a néhány száz négyzetméteres kiskertek is, ahol a betontömbökbe, emeletes sorházakba dugott családok kertészkedhettek, sufnit építettek, elbújhattak a lépcsőházszomszéd pillantásai elől. Ezen kívül pedig kiegészíthették a családfenntartáshoz szükséges élelmiszerkészletet.

A hétvégi birtokok jelentős részben devalválódtak az utóbbi időben, lehet, amiatt is, hogy messze vannak a lakóhelyektől, nem tudták megvédeni a

deviáns viselkedéstől. Sokhelyütt látni Miskolc környékén is az elrozsdásodott, porladó, magukra hagyott épületeket, amelyeket felnő a gaz, a természet próbálja visszahódítani magának a természetes állapotot. A sufniparcellák magára hagyása fakadhat abból is, hogy az ötven-hatvan évvel ezelőtt kiosztott birtokok helyét nem a későbbi gazdálkodók jelölték ki, hanem városrendezési, íróasztal melletti elképzelésként születtek meg. A társadalmi innovációt tekintve egy olyan kísérlet volt, amihez nem társult mindenütt a közösségi kánon.

Az 1980-as években Kaposváron a főépítész és a városi főkertész egyetértett abban, hogy az újonnan létesülő lakótelepeken, a tömbházak között zöldterületen, csak a nyilvánvaló, lépcsőházak előtti járdákat építsék meg, a többi helyen megvárták, amíg a lakók „bejárták” a területet s kialakultak a leginkább használt ösvények, oda húzták a járdát. Az élettér illetően foglalása aztán másutt is népszerű lett, úgy szorították „járdakeretek” közé a sétálót, hogy a határokat saját maguk, közösségi élményként alakították ki. Akár nevezhetjük ezt a megoldást is spontán társadalmi innovációnak, hiszen egyértelműen a közjólétet, az életminőség javítását szolgálta, mindeközben tettek is a fenntartható fejlődésért.

A társadalmi innovációt tehát felfoghatjuk úgy is, mint bottom up, vagyis alulról szerveződő befektetés, majd később látjuk, hogy az Avas-kert esetében ez egyesületi kereteken belül valósul meg, a hatékonyabb érdekérvényesítés miatt. Az előbbi példákat egyértelműen a közösségi szükségletekre adott válaszreakcióként értelmezhetjük. Olyan ez, mint az északarát P. Natorpnál, a szociálpedagógia egyik alapgondolata, hogy ösztönös viselkedés helyett az ember az akaratnevelés során jön rá a társadalomban elvárt normák és viselkedési formák fontosságára, ez a közösségteremtés folyamata. (SÁRKÁNY, 2011) A csoportalkotást, az újonnan szerveződő közösségteremtést pedig társadalmi innovációként érdemes vizsgálni és értelmezni, esetünkben ez egybe esik a tér visszahódításával.

II. Kert és arborétum

A miskolci Avas-lakótelep kialakításának alapvető indoka az a posztindusztriális fejlődés, amely indukálta a betelepülést az ország – akkor második legnagyobb lélekszámúvá lett városába. Másfelől pedig szükségessé tette az emberek tízezreit befogadó betonmonstrumok megépítését. Hogy miért pont az Avas déli–délkeleti lejtőjét választották a hetvenes években? Egyes elképzelések szerint azért, mert ez terület még járásnyira, néhány buszmegállónyi útra van a belvárostól. Van, aki, némi malíciával úgy véli, hogy a hármas főúton, ma már az autópályán érkezve, vagy vonattal Miskolchoz közelítve a „pompás szocialista nagyváros” képe tárul (tornyosul) elénk.

Évszázadokkal ezelőtt erdő borította a Sajó és a Szinva völgye mellett emelkedő kicsi, vulkanikus eredetű hegyet. A név, mint Avas, az avas erdőre utalhatott, ami tilalmas erdőt is jelenthetett, ahol nem szabad legeltetni. De lehetett öreg, kiszáradóban lévő erdő is, hiszen ma a Balaton mellett a tavalyi, vagy az annál régebbi nádra mondják, hogy avas nád. A XVIII. században aztán szőlővel telepítik be az Avas déli oldalát. A terület klímájában nem, földjében hasonlóságot mutat a Tokaj környéki szőlőhegyekkel. A szőlőgazdálkodás elterjedésére utal az is, hogy az Avas északi lejtőin pedig pincéket vájtak. Az északi oldalon ugyanis a nap melege nem befolyásolja a pince ideális hőmérsékletét. Errefelé ugyanis azt tartják, hogy a legjobb borbarlangokban télen-nyáron 10-14 °C az ideális. Gyulay Éva idézi Bél Mátyás földrajztudóst, az az első magyarországi hírlap szerkesztőjét, aki 1723-ban írt arról, hogy „a szentgyörgyi és diósgyőri hegyoldalról szüretelt” szőlő, illetve az itt termelt bor minősége a legjobbakkal vetekedett. (GYULAI-TÓTH, 1993) A területen, mármint az Avas déli, nyugati és keleti oldalában a hetvenes évekig szőlők és gyümölcsösök voltak, ide építették a lakótelepet 1973 és 1985 között, három ütemben. Több, mint tízezer lakást számolhatunk meg, - az ország egyik legnagyobb lakótelepe lett. A városrészben él most is Miskolc népességének körülbelül egynegyede. Az ide telepített több, mint tízezer ember egy Eger méretű város lakóinak számával hasonlatos.

Az Avas-lakótelep legkevesbé élhető része az úgynevezett első ütem, még a múlt század hetvenes éveinek közepén emelt „városfal” és annak környéke. A Középszer utcát alkotó „avasi nagy fal”, amely másfél kilométer hosszan

terül el, gyakorlatilag egyenes és párhuzamos vonalvezetésű, tízszintes épületek sorából áll. Keleti irányból tulajdonképpen eltakarja az egész dombot. Az épületek között találni zöldterületet, de az eredeti gyümölcsösöket és a szőlőt gyakorlatilag teljes egészében kipusztították, a helyükre gyorsan növő fák és fű került. A tér mostanra a tipikus dombra épült lakótelepi zöldterület arculatát mutatja, vagyis csak kevés helyen találni olyan részeket, közösségi tereket, amelyeket igazán használni is akarnának az ott élők. Nem mondanám lepusztultnak, hiszen a városi kertészek időnként gondozásba veszik a gyeptet, de egyértelműen látszik, hogy nem is nagyon tudnak vele mit kezdeni a fiatalok és az idősebbek sem. Ez jellemző csaknem mindenütt a lakótelepen. Azonban van egy kuriózum, egy tízhektáros arborétum, zártkert az Avas oldalában. Érdekesség, hogy a két világháború között sokat beszéltek a közelben lévő Greutter kertről, ahol a tulajdonosok saját jószántukból sok értékes fát ültettek és gondoztak. Ez a terület azonban az utóbbi időben beépült, ide - ennek az „elfoglalásához”, majd később érdemes lesz visszakanyarodni.

Az Avasi Arborétum, vagy más nevén a Dr. Adorján Imre Fenyőkert még a nyolcvanas években integrálódott a lokális és a regionális környezetbe. A természetbarát, utazó főorvos, aki a nevét adta az arborétumhoz, nyilván jó kapcsolatot ápolt a korábbi városvezetéssel, csakis így jöhetett létre az Avas alján az ország fajtáiban, változatokban leggazdagabb örökzöld és fenyőállománya. Olyan különleges fajok is megtalálhatók itt, mint az óriás jegenyefenyő, himalájai selyemfenyő, a hegyi és kínai mamutfenyő, összesen több mint 450 faj. Az arborétumnak kedvezett, hogy viszonylag kis területen hozták létre, a fák meghálálták a megfelelő mikroklimatikus környezetet. Az itteni talaj enyhén savanyú, inkább agyagosnak mondott, nem bővelkedik humusztartalommal.

Különösen a telepítés utáni időben azért a terület gondozást igényelt. Adorján doktor, mintegy közösségi, társadalomépítés innovációként hozta létre az első kertközösséget az arborétum területén. „Meghallotta” azt az igényt, hogy az Avasra beköltözött emberek között sokan szívesen művelnének egy kiskerti parcellát, mint az életük korábbi időszakában tették, vagy gyerekként ezt látták a szüleiktől, nagyszüleiktől. Így aztán kijelölt egy részt a felügyeletére bízott városi területből, az arborétumból és odahívta a kertészkedni vágyókat. Adorján egy feltételt azért hozzáragasztott a

kertkapcsolathoz, aki odajár dolgozni, egyfűst alatt vegye gondozásába az arborétumot is. Mindez a működött addig, amíg a fenyők nem terebélyesedtek, nem nőttek ki a rendelkezésükre szánt részt. A kilencvenes évekre új területet kellett adni a kertgazdáknak, a megnőtt örökzöldek pedig egyre kevesebb gondoskodást kértek. Mostanra már két teljesen különálló szervezet működteti a területet: az arborétum és az úgynevezett lomboskert. A teljes, több mint 10 hektáros terület a gazdája azért továbbra is az önkormányzat. A kertet pedig 2003-ban helyi védettségű természetvédelmi területté védetté nyilvánították. De még így sem biztos, hogy meg tudják akadályozni, ami a már említett Greutter kert területén történt. Itt családi házak épültek, a valamikori Greutter kertre emlékeztető tábláról pedig valamiért lekopott az eredeti felirat is. Ehhez hasonló informális kísérletekről újra és újra hallani vélnek a kert bérlői.

III. Eredetiség innováció

Az Avasi Arborétum Baráti Kör a kilencvenes évek közepén veszi kézbe a kiskert parcellákat, az eredetileg körülhatárolt terület nagyobbik részén. Az egyesület keretet teremt a formális működésnek. A területet felosztották mintegy 180 parcellára. A birtokot bekerítik és akár szigorúnak tekinthető házirendet alakítanak ki, amelyet a tagok elfogadtak. Jellemző, hogy időről időre előfordul, hogy valaki nem akarja tudomásul venni az egyesület kötelmeit, ezeket eltanácsolják a szervezetből, derült ki abból az interjúból, amelyet Bokros Istvánval, az egyesület elnökével készítettem. Egyébként pedig évek óta sorbaállítás van azért, hogy valaki bekerüljön a lakótelepi gazdák közé. Évente tíz-tizenöt parcella cserél gazdát. A 180 parcella közül húsz-harminc egyébként nem is használható, a védett lombos fák miatt gazdálkodásra alkalmatlan területre. Az itteni fák többségét sem lehet kivágni, vagy kurtítani. Bár ebben a tekintetben városi főkertész is megpróbál a kiskertgazdák mellett érvelni, teszi hozzá Bokros István, vagyis a magról kelt husángokat lenyeshetik és az elöregedett, veszélyessé váló példányokat pedig kivághatják, vagyis se nem többet, se nem kevesebbet nem kapnak a területből. A parcellák mellett csak két-három épületet találni, ezek közül az egyik a Zöld Akció Egyesület faháza, kicsit arrébb a gondnoki épület és van

olyan parcellarész, amelyet közösségi térként használnak, ünnepléseknél, szalonnasütésekhez. Azonban a házirend, amelyről még természetesen szó lesz, előírja, hogy nyáron, este nyolc után a gondnoknak lakatot kell tenni a kapura, vagyis senki nem lehet késő este a kertben. Egyébként pedig mindenkinek saját kulcsa van a két kiskapuhoz, amit nem is adhatnak kölcsön, így akadályozzák meg, hogy idegenek jöjjenek a területre. A kiskertgazdák mindannyian egyesületi tagok, akikkel egytől egyik szerződést köt az egyesület. A közös gazdálkodásban az eredetiség innováció rejtőzik. Az eredetiségen a paraszti gazdálkodáshoz kapcsolódó tudásmegőrzést értem.

IV. Posztnaturális tér a közvélemény formálásban

Bár Varga Krisztina szerint a településeknek kellene proaktív módon együttműködni a lokális közösségekkel, kihasználva a terület adottságait. Az Avaskert esetében mindez a „jóváhagyó segítő tanácsokban” érvényesült. Lehet természetesen erre is társadalmi innovációként tekinteni. Hiszen az önkormányzást ebben a tekintetben nem egy izolált folyamatként értelmezzük, elkülönülve az állampolgároktól, hanem a városi irányítás kísérletet tesz az együttműködő munkára. Varga ezt holisztikus kormányzási modellként mutatja be, amelynél lényeges az állampolgárok szerepe (VARGA, 2017). Miskolc egyébként már szinte bevett gyakorlatként hirdette meg 2023-ban „örökbefogadásra” a városban lévő egyik-másik önkormányzati területet. Lehet, hogy az Avaskert példája is hozzájárult a két éve működő projekthez, amelynek keretében az aktív kertgondozási időben (áprilistól novemberig) egy lakóközösség gondozására bíz egy-egy közparkokat. A város kertészszakemberei pedig tanácsokat, növényeket adnak mindehhez. És ami fontos, hogy vannak jelentkezők, tehát egy olyan társadalmi innováció valósul meg, ahol a település vezetése egy bottom up, látens közvéleményt, igényt tár fel, megpróbálja kielégíteni azt, és hozzáteszi a szakmai együttműködését.

Miskolc előbb is példázott hozzáállását mutatja a közösségi kerthez, hogy nem egymásnak feszülő, ellenségeskedő az Avaskert Egyesület kapcsolata a várossal. Bokros István példaként említi, hogy a főkertész többször

meglátogatta a „parcella-közösséget”. Ezen kívül Miskolc formális szerződés keretében legalizálta a város tulajdában lévő terület közösségi használatba vételét és gondozását. A szerződésnek van azért egy gyenge pontja, a borsodi vármegyeszékhely bármikor felmondhatja azt...

A közösségi kertben azonban ez nemigen kerül szóba az utóbbi időben. Jelen tanulmány megírását megelőzendő, 2021 tavaszán egy féligstrukturált mélyinterjú kutatást végeztünk tanítványaimmal a kertben. Többek mellett azokat a motivációkat kerestük, amelyek miatt a közösség tagjai az egyesületbe igyekeztek. „Szerintem nem becsülik meg az emberek úgy a természetet, ahogy kellene. Fontosnak tartom a környezetvédelmet.” Mondta egy 82 éves férfi, aki szinte a lakótelep megépültétől, több mint negyven éve él az Avason. A kertben tehát lehetőség nyílik arra is, hogy a környezetvédelemre közösen figyeljenek. Érdekesség, hogy a területen kizárólag, biogazdálkodást folytathatnak a gazdák. A házirend alapján nem is szabad vegyszerrel permetezni, kizárólag természetes permeteket szórnak ki. Ezért aztán nem véletlen, hogy a csalán itt nem a lekaszálandó növények közé kerül. Az régimódi gazdálkodó a csalán levelét áztatták be vízbe és azzal védekezett a növények kártevői ellen. Ami pedig a vizet illeti: az egyesületi tagdíj tartalmazza azt is, hogy a parcella gazdálkodók a vezetékes ívóvizet locsolásra is használhatják. A területen tizenöt vízvételi hely van, kikötés azonban, hogy öntözni csak vödörből vagy locsolóból lehet. Slogot nem köthetnek a csapra. Jellemzően mindenki az esővizet is megpróbálja hasznosítani. A telkeken ugyanis öltözőszekrény sufnikat használhatnak, és ha arra kicsi tetőt szerelnek, meg csatornát, máris hozzájuthatnak némi esővízhez is. Visszatérve az előbbi riportalanyhoz, érdemes megjegyezni azt is, hogy elmondása szerint nem lakik közel a kerthez, a pandémiás időszak előtt rendre busszal járt kertészkedni, de az utóbbi időben inkább kerékpárra ül. Az egyesület tagjainak több mint hatvan százaléka az avasi betonrengetegben lakik. Azonban a kertbarátok körében jól ismert az Avasi arborétum így a város másik végéből is idejönnek, feltéve, ha megüresedik egyik-másik hely. A várakozási idő akár egy-két év is lehet. A dolgozat írásával egyidőben mintegy tucatnyian voltak várólistán, mondta Bokros István.⁶

⁶ Az egyesület elnöke megmutatta a tagok listáját, az adatnyilvántartás szabályai szerint csupán a címeket vizsgáltam, melyek tartoznak az Avas lakótelep utcái közé.

Jellemző az is, hogy a vírus idején is nyitva volt a közösségi kert, bőven elegendő távolságot tudtak tartani egymástól a „kisgazdák”. Az Avas-kert tehát olyan közösségi tér, amelyre a pandémia idején sem kellett lakatot tenni, ráadás sokat segített abban, hogy az itt kapálgatók fizikailag és mentálisan is sokkal könnyebben tudják átvészelni a betegséggel teli időszakot. Egészségesebben és aktívabban élhettek, mint fizikailag elkülönülve, a 40–50 négyzetméternyi négy fal között. Ráadásul a szociális szükségletek fokozzák a társadalom cselekvőképességét is. Az interjúkat elemezve megállapítható, hogy stabil értékrendszerré erősödő kollektív társadalmi tudat jellemzi a kertközösséget, amely elsősorban társadalmi, és nem annyira biológiai vagy pszichológiai okokra vezethető vissza, mint ahogy azt már sokkal korábban Durkheim is megfogalmazta (DURKHEIM, 2001). Érdekes ezek után összefoglalni, hogy jellemezhető a Avas-kert, mint posztnaturális, posztindusztriális konstrukció.

Az Avas közösségi kert tér-struktúrája

- mentális tér;
- megélhetést kiegészítő tér;
- tudásmegőrzés, tudásátadó tér;
- mozgást indukáló tér;
- digitális közösségépítő tér;
- közjólét-tér;
- lokálpedagógiai tér;
- szubkultúra tér;
- ökológiai tér;

A mentális tér a szimbolikus konvergencia és szimbolikus interakciók révén válik individuum formálóvá, egyúttal feszültségevezető és energiatöltő, amelyhez hozzájárul a természeti környezet és a közösség ereje. Fontos motiváció, ezt néhány sorral feljebb már jeleztem, hogy a társadalmi szükségletek fokozzák a társadalom dinamikát. Mindez a közösségképéshez is kapcsolható, de sokkal triviálisabb, különösen az elszabadult infláció mellett, hogy a kertben az alapvető konyhanövények, néhány gyümölcs megtermelhető. Még akkor is, ha az arborétum földje inkább szülőtermeszlére volt jó, meg az örökzöldeknek. Tudásmegőrző térként is tekinthetünk a kertre, mert egyre több fiatal vág neki a kertészkedésnek, tette hozzá Bokros István.

Ők azok, akik elleshetik, átvehetik a paraszti, mezőgazdasági gazdálkodás praktikáit. Egyébként a kertgazdák egymásnak is adnak tanácsot, amit persze nem kell megfogadni, de nagyobb ereje van annak, hogy a szomszéd zöldege zöldebb, vagyis, a jól működő technológia előbb utóbb befogadásra talál, híre megy a szomszédban a jó ötleteknek. Társadalmi innováció és kreativitás egyben.

A megkérdezettek naponta eljönnek a kertbe egy-két órát töltenek itt, de sokan és persze inkább most a nyugdíjasokról van szó, nos ők akár napi 3–4 órát is itt vannak (FARAGÓ, 2012). Érdekes összevetni, hogy néhány éve még ugyanennyi idő volt a tévé előtt eltöltött átlagos idő Magyarországon, az elmúlt két évben 3–4 óra képernyőidőt mérnek. A fizikai munkának az egészségmegőrzés érdekében komoly szerepe van. „A termés mennyiség nem számít, inkább a bérházból való kimozdulás a fontos” - véli az egyik interjúalany. Az is fontos szempont, hogy a kert közel van a lakásokhoz van, aki úgy vélekedik, sokkal inkább megy ribizlibokor, sárgarépa ágyás mellé gazolni, mint a hegyekbe kirándulni. Mind a kettő mozgás, de a Bükk az Avasdélről legkevesebb $\frac{3}{4}$ óra tömegközlekedéssel.

Az egyik válaszadó a motivációnál első helyen említette a mozgás miatt, majd fontosnak tartotta a termést is, amit innen vihet haza és végül, a közösséget, a kertkapcsolatokat mondta, ami a biztonságérzetet növeli. A családi, szomszédal közös szalonnasütés a leggyakoribb közösségi tevékenység, ez derült az interjúkból. De az időnkénti takarításban, rendrakásban kimerülő társadalmi munkának is van „csapatépítő” jellege, vélik a válaszadók. A legtöbb válaszadó úgy nyugtázza a kerti kapcsolatot, hogy ismerik egymást, nagyon jóban vannak a szomszédokkal, mindig segítenek egymásnak. Sokat beszélgetnek. „Vannak olyan kerttagok, akikkel kollégák voltunk, de itt a virágok és a hagymaágyás mellett azonos hullámhosszra kerülünk, jóval többet tudtam meg róluk, mint a munkahelyen.” A kertkapcsolat a virtuális zárt csoportra is érvényes, meghívtak engem is a tagok közé. Az például szembetűnő, hogy a Facebook csoportnak több mint 130 tagja van, vagyis azok is aktívak, akik messze nem digitális bennszülöttek. Digitális közösségépítő térként is jellemezhető mindez, digitális társadalmi innováció.

Lokálpedagógia térnek is tekintem az Avas-kertet. A terület magasabban fekvő bejáratánál egy óvoda van, innen rendszeresen jönnek sétálni kisgyermek, de a lakótelepi gimnázium tanulói is bejelentkeznek egy-egy biológia óra keretében. Megnézik a fenyőket az arborétumban, de a kert gondnoka kalauzolja a diákokat az ágyások között is.

Ökológiai térnek is tekintem az Avas kertet. Az itt tevékenykedők nem csupán a szamócaért, a parikáért vagy a szomszédal együtt szalonnasütésért vannak itt, hanem ahogy már korábban is említettem a közvetlenül érinthető, megízlelhető környezet kapcsolatért.

A kérdés ezek után, hogy tekinthetünk-e szubkulturaként az Avas-kertre, az ott dolgozók csoportjára? Beszélhetünk- szubkultúra térről az előbbi felsorolás alapján? Véleményem szerint igen, bár a szubkultúra fogalma Stanley Cohen először használt kifejezése óta sokat és sokféleképpen változott, módosult a társadalmi átalakulások mentén. (PRATT, 2021) A negyvenezres lélekszámú lakótelep domináns viselkedési formája, értékrendje nyilván nem kötődik a kertközösséghez, ebben az olvasatban mindenképp elkülönül a parcellagazdák közössége. Abban a tekintetben viszont óvatosan kell fogalmaznunk, hogy a szubkultúra mellé, a fogalom kialakulásának idején és azóta is gyakran a deviáns viselkedést rendelték. Itt azonban erről szó sincs. Ha a kertgazdák életmódját egyfajta kulturális tőkének fogjuk fel, akkor úgy is beszélhetünk róla, mint az itt dolgozók egyfajta identitást meghatározó közösségi formájáról. Az Avas-kert egyesület egy olyan társadalmi klub, amely időbeli és érzelmi elkötelezettséggel jár, jól meghatározható igényt elégít ki és rendelkezik a Bourdieu által leírt társadalmi tőke szerepekkel. Az interjúkból egyértelműen kitűnik, hogy a legtöbben szájhagyomány, ismerősök és rokonok elmondása alapján lettek tagjai az egyesületnek. Bokros István is jó példa erre, hiszen a Miskolci Egyetemről is többen érkeztek a kertgazdák közé. Ezt Blummer „szimpatikus interakcióként” írja le, amelynél a csoport pozitív társas érzelmi funkciói a lényegesek. A csoporthoz tartozás szolidaritás, segítség és jutalmazás is járul, amely mentális feszültségcsökkentést is jelent. Ifjúsági kultúrákat vizsgálva Szapu Magda nem is beszél szubkulturákról, hanem a dunántúli kutatásában csoportkulturaként említi a fiatalok zene mentén való egymáshoz tartozását. A közös nevező esetünkben a természethez, a mezőgazdasági munkához, a hagyományos ökológia tevékenységhez kapcsolódó mozgás, amelynek során

az egyesület tagjai szabadidejüket hasznosan tudják eltölteni: Közös tehát a csoport normatívája, értékrendje és életstílusa, amely jól megkülönbözteti a szocialista lakótelepi domináns életstílustól.

V. Házirendben szabályozott közös normák

Az elkülönülést a kert kerítése is jól példázza: kulcsra zárt kertkapu, a házirend egyesületi tagok által legitimált szabályai arra vonatkozóan, hogy csupán a tagok használhatják a parcellagazdaságot. Érdekes kitétel a szabálykönyvben, hogy háziállatokat sem lehet bevinni, annak érdekében, hogy a gazdálkodók semmilyen körülmények között ne zavarják egymást. Mindenki által elfogadott normái vannak a gazdálkodásnak is, vagyis miközben bekerülni nehéz a kertközösségbe, viszonylag könnyen kizárhatják azokat, akik nem tartják a kertművelés egyesületi rendjét. Ha valaki parlagon hagyja a birtokát az mehet vissza az ötödik emelti erkélygazdaságához. Egyébként kiveti magából a közösség azokat is, akik megdézsmálják a szomszéd ültetvényét. Bármilyen meglepő is, az elmúlt tíz évben többen is voltak, akiknek lopás miatt szüntették meg az egyesületi tagságát.

A házirendben szabályozott közös normák tehát a közösségi innováció kereteit teremtik meg az Avasi Arborétum Baráti Körben. Mindez ahhoz is alapot teremt, hogy a közösség önmagát fejlesztve fenn tudjon maradni.

Irodalom

- DURKHEIM, Emilé (2001): *A társadalmi munkamegosztásról*. Ford. Csákyó Mihály, szerk.; Budapest, OSIRIS KIADÓ
- VARGA Krisztina (2017): A regionális társadalmi innováció kérdései. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* Vol. 2. (2017). No. 4. DOI: 10.21791/IJEMS.2017.4.49.602;
- SIKOS T. Tamás (szerk.) (2021): *Társadalmi innováció – társadalmi jólét, tanulmányok*. Budapest, LUDOVIKA EGYETEMI KIADÓ.
- PATAKFALVI CZIRJÁK Ágnes (2017): *Szubkultúra, szubkultúrák*, https://www.replika.hu/system/files/archivum/replika_105-10_patakfalvi-czirjak.pdf

SÁRKÁNY Péter (2011): *Szociálpedagógia elméletek*. Budapest, JEL KÖNYVKIADÓ, ISBN 975-615-5147-07-4;

Gyulai Éva–Tóth Péter (1993): Az Avas topográfiája és toponímája a XIV–XVII. században. In DOBROSSY István (szerk.): *A miskolci Avas*. Miskolc, HERMAN OTTÓ MÚZEUM, BORSODI NYOMDA. 1993. 21–47. o. ISBN 9637221581c; HERMAN OTTÓ MÚZEUM, BORSODI NYOMDA. 1993. 15–20. o. ISBN 9637221581;

Faragó László (2021): Képernyőemlékezet –2,97 GB család. In: RESS Boglárka (szerk.): *Multidiszciplináris tanulmánykötet a Kárpát-medencei magyarság helyzetéről: Válaszok egyes asszimilációs, gazdasági és környezeti kihívásokra*; Budapest, MAGYARORSZÁG: NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET. p. 127 pp. 96–103, 8 p.

SZAPU Magda (2022): *A zúrkorszak gyermekei. Mai ifjúsági csoportkultúrák*. Budapest, SZÁZADVÉG. ISBN 963-9211-45-1

Interjúk

Bokros István, 2023.04.02.

Egyesületi tagokkal készült féligstrukturált mélyinterjúk, 2021. 04 15.

Összesítő táblázat:

https://docs.google.com/spreadsheets/d/1hpliwq9WtUv6ag45LE89UJNlfEKlIq2Z/edit?usp=share_link&oid=100799536033723551460&rtpof=true&sd=true

Szerzőink

- BÁNYAI Emőke** (Budapest, 1961): Szociológus, szupervízor, szocialismunka-oktató. 2006-ben szerezte doktori fokozatát az ELTE-en szociológiából (szociálpolitika szakirány): az intenzív családmegtartó szolgáltatásokat vizsgálta dolgozatában. Egyetemi oktatói munkája mellett szupervízorként támogatja különféle gyermekvédelmi intézményekben dolgozó szociális munkások tevékenységét. Kutatási területe: gyermekvédelem, a családok megerősítése.
- CSIZMADIA Ervin** (1958): 1998 óta tanít a Miskolci egyetemen, először a Politikatudományi Tanszéken, majd az Alkalmazott Társadalomtudományok Intézetében. Kutatóként Budapesten a Politikatudományi Intézetben dolgozik. Eddig 13 könyve és száznál több tanulmánya jelent meg. Fő kutatási területe a politikai fejlődés vizsgálata. A témáról átfogó monográfiát jelentetett meg: *A magyar politikai fejlődés logikája* (Gondolat Kiadó, 2017).
- FARAGÓ László** (Miskolc, 1962): PhD, médiaszociológus, rádióriporter; 1989-2020 között a Kaposvári Egyetem PK, 2018-tól a Miskolci Egyetem BTK Antropológiai és Filozófiatudomány Intézetének oktatója. Kutatásai az engedély nélküli média és a digitális képernyőtér használat hatásaira irányulnak.
- GYUKITS György** (Budapest, 1961): szociológus, 1992-től Miskolci egyetem, adjunktus, kutatási terület: egészségszociológia, romológia, szegénység,
- MIHÁLYI Helga** (Miskolc, 1975): Szociológus, középiskolai tanár, európai uniós szakközgazdász. a Miskolci Egyetem Alkalmazott Társadalomtudományok Intézetének oktatója. Érdeklődési és kutatási területei: demográfiai folyamatok, európai uniós intézmények, gazdaságszociológia, területfejlesztés.
- OSVÁTH Andrea** (Ózd,1969) PhD, magyar nyelv és irodalom szakos tanár, esztéta, kulturális menedzser, tréner, coach: 2011-től az ME BTK ATTI oktatója. Kutatásai elsősorban a generációk közötti kommunikációra irányulnak.
- SZEPESSY Péter** (Gödöllő, 1960): 22 éve tanít a Miskolci Egyetemen, jelenleg adjunktus az Alkalmazott Társadalomtudományok Intézetben, főképp szociológiatörténeti kurzusokat vezet. 2009-ben szerezte doktori fokozatát tudásszociológiai témában írt dolgozatával. Érdeklődési területe: Kultúraszociológia, modernitás-elméletek, filmszociológia.
- UDVARVÖLGYI Zsolt András** (Vác, 1973): Egyetemi tanulmányait történelem (1996) és szociológia szakon (1998) az ELTE-n végezte, majd 1998-ban a CEU-n is diplomát szerzett Central European History MA szakon. Doktori (PhD) disszertációját 2009-ben védte meg a Miskolci Egyetem BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájában („Meskó Zoltán egy politikusi pályakép”). 2023-ban habilitált teológiából az Evangélikus Hittudományi Egyetemen. Főbb kutatási területei: az iszlám vallás jelenléte Magyarországon, ill. Európában; Germanus Gyula író, orientalista élete és munkássága; korai magyar szélsőjobboldali pártok. 2021. 09. 15-től a ME BTK ATTI főiskolai tanára.